

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**VPLIV DRUŽBENOEKONOMSKIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST
TRANZICIJSKIH DRŽAV**

Ljubljana, februar 2013

ANŽE VOH BOŠTIC

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisani(-a) _____, študent(-ka) Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtor(-ica) zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega dela/doktorske disertacije z naslovom _____, pripravljene(-ga) v sodelovanju s svetovalcem/svetovalko _____ in sosvetovalcem/sosvetovalko _____.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega dela/doktorske disertacije na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbel(-a), da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v zaključni strokovni nalogi/diplomskem delu/specialističnem delu/magistrskem delu/doktorski disertaciji, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobil(-a) vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisal(-a);
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Zakonu o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predložene zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega dela/doktorske disertacije dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorja(-ice): _____

KAZALO

UVOD	1
1 IZGRADNJA MIRU	3
1.1 TEORETIČNA UMESTITEV PARADIGME IZGRADNJE MIRU	3
1.2 DEJAVNOSTI IZGRADNJE MIRU	3
1.3 DEJAVNIKI KONFLIKTA	6
1.3.1 Ekonomski dejavniki konflikta v analizi	9
1.3.1.1 Stagnacija gospodarstva in nizka raven dohodka na prebivalca	9
1.3.1.2 Ekonomska neenakost	10
1.3.1.3 Revščina	11
1.3.1.4 Brezposelnost	11
1.3.1.5 Odvisnost od naravnih virov	12
1.3.2 Ostali dejavniki konflikta, vključeni v analizo	13
1.4 AKTERJI IZGRADNJE MIRU	16
1.4.1 Združeni narodi	16
1.4.2 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi	16
1.4.3 Evropska unija	16
1.4.4 NATO	17
1.4.5 Organizacija ameriških držav	17
1.4.6. Institucije Bretton Woodsa	17
1.4.7 Nacionalne razvojne agencije	18
1.4.8 Mednarodne nevladne organizacije	18
2 TEORIJE GOSPODARSKEGA RAZVOJA DRŽAV IN NJIHOVA POVEZAVA S PARADIGMO IZGRADNJE MIRU	18
2.1 TEORIJE GOSPODARSKEGA RAZVOJA PRED LETOM 1980	19
2.1.1 Teorije linearnih stopenj rasti	19
2.1.2 Teorije strukturnih sprememb	20
2.1.3 Teorije mednarodne odvisnosti	22
2.2 NEOKLASIČNA TEORIJA GOSPODARSKEGA RAZVOJA	23
2.2.1 Teoretske predpostavke	23
2.2.2 Washingtonski konsenz	24
2.2.2.1 Williamsonov Washingtonski konsenz	25
2.2.2.2 Washingtonski konsenz kot neoliberalni manifest	27
2.2.2.3 Ocena učinkovitosti Washingtonskega konsenza	28
2.3 SODOBNE TEORIJE GOSPODARSKEGA RAZVOJA	29
2.3.1 Model več ravovesij	29
2.3.2 Hausmann-Rodrik-Velascov okvir za napovedovanje rasti	31
3 EMPIRIČNA ANALIZA VPIVA DRUŽBENOEKONOMSKIH REFORM NA TRANZICIJSKE DRŽAVE	33
3.1 PREGLED DOZDAJŠNJIH ANALIZ RAZVOJA TRANZICIJSKIH DRŽAV	34
3.2 ANALIZA VPLIVA DRUŽBENOEKONOMSKIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST TRANZICIJSKIH DRŽAV	38
3.2.1 Okvir analize	38
3.2.2 Metodologija	40
3.2.2.1 Spremenljivke	40
3.2.2.2 Metodologija in ekonometrični model	43

3.2.3 Rezultati	45
3.2.3.1 Deskriptivne statistike	45
3.2.3.2 Politična stabilnost	46
3.2.3.3 Vladavina prava.....	52
3.2.3.4 Umori na 100,000 prebivalcev	57
SKLEP.....	62
LITERATURA IN VIRI.....	63
 PRILOGA	

KAZALO TABEL

<i>Dejavnosti izgradnje miru po definiciji OECD</i>	6
<i>Dejavniki konflikta</i>	7
<i>Okrajšave spremenljivk</i>	43
<i>Razdelitev tranzicijskih držav v regije</i>	44
<i>Deskriptivne statistike</i>	45
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, reduciran model</i>	49
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, razširjeni model</i>	50
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, reduciran model.....</i>	54
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, razširjeni model</i>	55
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, reduciran model</i>	59
<i>Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, razširjeni model.....</i>	60

KAZALO SLIK

<i>Dinamika indeksa politične stabilnosti v tranzicijskih državah.....</i>	<i>47</i>
<i>Dinamika indeksa vladavine prava v tranzicijskih državah.....</i>	<i>53</i>
<i>Dinamika števila umorov na 100,000 prebivalcev v tranzicijskih državah</i>	<i>58</i>

UVOD

Po koncu hladne vojne so državljanske vojne in ostali oboroženi konflikti znotraj držav postali ena primarnih skrbi mednarodne skupnosti. Ker je grožnja spopada med dvema velesilama izginila, so državljanske vojne začele predstavljati najresnejšo grožnjo globalni varnosti (Paris, 2004, str. 1). Samo med letoma 1989 in 2000 so tako državljanske vojne predstavljale 94 odstotkov od 111 zabeleženih oboroženih konfliktov (Wallenstein & Sollenberg, 2001, str. 632). Te nove vojne se od spopadov z državami razlikujejo po tem, da so njihove žrtve v veliki večini civilisti, vojni zločini pa se uporabljajo kot taktika za doseganje političnih ciljev. Obenem pa lahko spopad znotraj države ogrozi regionalno ali celo globalno stabilnost. Makedonija na primer se je med konfliktom na Kosovu leta 1999 soočila z velikim številom beguncev iz Kosova, kar je ogrozilo tudi njeno notranjo stabilnost. Od vojne prizadete države dajejo zatočišče teroristom ali mednarodnim kriminalnim skupinam, ki imajo globalen doseg. Napad na ZDA 11. septembra 2001 je bil le ena od ekstremnih manifestacij te nevarnosti (Paris, 2004, str. 1–2).

Z vidika vedno novih groženj globalni varnosti se je zato primerno vprašati, ali obstoječe teorije gospodarskega razvoja in njihovo udejanjanje lahko pripomorejo ali pa celo ogrozijo stabilnost držav. Zne so na primer kritike programov obširne liberalizacije gospodarstva v osemdesetih in devetdesetih letih v Latinski Ameriki, državah srednje in vzhodne Evrope in nekdanje Sovjetske zveze (SZ) pa tudi druge, ki so opozarjale na negativne družbene posledice liberalizacije. V nekaterih primerih naj bi le-te privedle celo do (ponovnega) oboroženega konflikta v državah oziroma velikega porasta nasilnega kriminala, ki je – glede na ceno izraženo s človeškimi življenji – precej podoben vojni.

Tako vse več raziskovalcev in ljudi iz prakse opozarja, da glavni cilj razvoja gospodarstva ne sme biti le gospodarska rast, temveč tudi odpravljanje dejavnikov, ki povzročajo nestabilnost oziroma oborožen konflikt – na primer revščine, dohodkovne neenakosti – oziroma izgradnji tistih, ki ga preprečujejo: izobraževalne in zdravstvene infrastrukture, boj proti korupciji. Kot opisujem v tem delu, veliko študij ugotavlja tudi povezanost med zgornjimi družbenoekonomskimi dejavniki in gospodarsko rastjo, namreč da lahko na primer neenakost, revščina in slaba infrastruktura zavirata rast. Če ti dejavniki povzročijo destabilizacijo države do te mere, da ta zapade v oborožen konflikt, to prav tako ne koristi gospodarski aktivnosti.

Magistrsko delo se ukvarja predvsem z vprašanjem, kateri so dejavniki, ki lahko povzročijo konflikt v državi, kako so obravnavani v obstoječi ekonomski literaturi in kako dejavniki konflikta vplivajo na stabilnost držav v tranziciji.

Nameni oziroma cilji tega magistrskega dela so z vidika opisane problematike naslednji:

Na podlagi paradigme izgradnje miru ugotoviti, kateri dejavniki lahko povzročijo nestabilnost oziroma konflikt v družbi.

Preučiti, ali klasične in sodobne teorije gospodarskega razvoja eksplicitno ali implicitno upoštevajo oziroma obravnavajo te dejavnike konflikta v družbi ali pa bi lahko (nekritično) sledenje tem teorijam takšne dejavnike konflikta povzročilo ali jih okrepilo.

Na panelu podatkov za tranzicijske države z ekonometrično analizo ugotoviti, kateri dejavniki lahko vplivajo na večjo nestabilnost v družbi.

Pri izdelavi magistrskega dela sem uporabil več metod dela. Za izpolnitev prve in druge točke namena in ciljev dela sem z deskriptivno analitično metodo preučil sekundarne vire podatkov in obstoječe teoretične predpostavke. S primerjalno analizo virov sem opisal izgradnjo miru in predstavil tiste dejavnike, ki vplivajo na nestabilnost oziroma lahko povzročijo oborožen konflikt v državi.

S primerjalno analizo virov sem tudi ugotavljal povezavo med teorijami gospodarskega razvoja z dejavniki konflikta, ki izhajajo iz paradigme izgradnje miru. Najprej sem opisal prevladujoče klasične in sodobne teorije gospodarskega razvoja in nato poskušal z metodo dedukcije ugotoviti, ali teorije upoštevajo oziroma predpisujejo ukrepe za zmanjšanje dejavnikov konflikta ali pa jih lahko celo povečajo.

V empiričnem delu naloge sem z ekonometričnimi metodami ocenil vpliv identificiranih dejavnikov konflikta na stabilnost držav v tranziciji. Temelj empiričnega dela torej ni hipoteza, temveč raziskovalno vprašanje: **kateri dejavniki konflikta vplivajo na družbeno nestabilnost v državah v tranziciji?**

V prvem delu so opisani nastanek paradigme izgradnje miru, njene temeljne teoretične predpostavke in ugotovitve, kateri dejavniki pripomorejo k nastanku konflikta v družbi oziroma državi. Našteti in opisani so tudi izsledki različnih empiričnih analiz, ki utemeljujejo pomen tako ekonomskih, kot tudi političnih in družbenih vzrokov na nastanek konflikta v družbi.

V drugem delu magistrsko delo na kratko predstavi temeljne teorije klasične in sodobne teorije razvoja gospodarstva ter njihove predpostavke primerja s paradigmo izgradnje miru in dejavniki konflikta.

Tretji del obsega ekonometrično analizo vpliva dejavnikov konflikta, ki so bili identificirani v prvem delu magistrskega dela, na stabilnost držav v tranziciji. Najprej pojasni izbiro vzorca, nato pa poda pregled obstoječe literature o vplivu ekonomskih reform na tranzicijske države. Zatem predstavi metodologijo analize, nazadnje pa predstavi rezultate analize.

V sklepu bom izsledke iz drugega in tretjega dela postavil v širši kontekst namena in cilja tega magistrskega dela.

1 IZGRADNJA MIRU

1.1 Teoretična umestitev paradigme izgradnje miru

Paradigmo izgradnje miru je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja razvil norveški sociolog Johan Galtung skozi svojo študijo konflikta v družbi in načinov, kako odpraviti konflikt (Peacebuilding and the United Nations, 2012). Galtung (1996) izgradnjo miru vidi kot eno izmed treh kompatibilnih dejavnosti, s katerimi lahko mednarodna skupnost prepreči, omili ali odpravi oborožen konflikt v neki državi. Galtung predpostavlja, da ima konflikt v družbi tri komponente:

- **Drže in domneve**, torej odnos akterjev do konflikta oziroma kakšna čustva ti akterji razvijejo do svojih nasprotnikov (lahko so zavestna ali nezavedna, latentna ali manifestna, sovražna ali kooperativna).
- **Vedenje oziroma obnašanje**, ki je manifestacija drž in domnev. Ni nujno, da je vedenje oziroma obnašanje že prisotno – če še ni, ostali dve komponenti pa sta prisotni, potem so prisotni pogoji za izbruh konflikta.
- **Nasprotje oziroma vsebina konflikta**, torej razlog za konflikt, ki se izraža v posameznih dejavnikih konflikta (angl. *conflict factors*), na primer v revščini, neenakosti, onesnaženosti okolja, pomanjkanju virov produkcije itd.¹

Za vsako izmed treh komponent Galtung definira dejavnost, ki si prizadeva omiliti ali odpraviti posamezno komponento. Drže in domneve lahko omili **vzpostavljanje miru** (angl. *peacemaking*), ki se največkrat manifestira v diplomatskem posredovanju med stranmi v konfliktu. Vedenje oziroma obnašanje omili dejavnost **ohranjanja miru** (angl. *peacekeeping*), ki se največkrat manifestira s prihodom mirovnih sil na območje konflikta. Ohranjanje miru torej poskuša preprečiti nasilno vedenje akterjev v konfliktu. Nasprotja med akterji oziroma vsebino konflikta pa odpravlja dejavnost **izgradnje miru**, ki je tudi fokus tega magistrskega dela. Izgradnja miru tako poskuša odpraviti temeljne razloge za sam konflikt (Galtung, 1996, str. 103). Bistvo izgradnje miru je, da se akterjem v nekem konfliktu pomaga razumeti razloge zanj, da se pokaže pot do rešitve konflikta in jim obenem daje spodbudo pri reševanju. Galtung (1996, str. 112) ob tem opozarja, da je prav izgradnja miru zaradi svoje kompleksnosti najtežja izmed treh dejavnosti, in je zato tudi najbolj zapostavljena. Zaradi kompleksnosti dejavnosti akterji izgradnje miru obenem tvegajo, da bodo z napačnim ravnanjem negativno vplivali na razvoj konflikta.

1.2 Dejavnosti izgradnje miru

Definicije izgradnje miru so po opažanju Cousensove (2001) mnogoštevilne in pogosto slabo definirane, označujejo pa veliko procesov in odgovorov na predkonfliktne in pokonfliktne razmere. Mešanje izgradnje miru z vzpostavljanjem in ohranjanjem miru vodi v zmedo, ki se odraža tudi v znanstveni literaturi. To magistrsko delo bo izhajalo iz Galtungove umestitve

¹ Za pregled dejavnikov konflikta na podlagi obstoječe literature glej razdelek 1.3.

paradigme izgradnje miru. Galtungova umestitev dopušča dve alternativni definiciji dejavnosti izgradnje miru, saj ne odgovarja na vprašanje, ali so dejavnosti izgradnje miru le tiste, ki se izvajajo za odpravljanje posledic oboroženega konflikta; torej ko so se drže in domneve različnih družbenih skupin v državi že manifestirale kot oborožen konflikt med različnimi skupinami, naloga izgradnje miru pa je preprečiti ponoven nastanek nasilnega konflikta ali pa se lahko dejavnosti izgradnje miru izvaja že prej, ko so v družbi že prisotni dejavniki konflikta, nasilna manifestacija konflikta pa se že ni zgodila. Na primer, eden izmed vodilnih raziskovalcev na področju izgradnje miru, Roland Paris (2004, str. 38) opredeljuje izgradnjo miru kot dejavnost, ki se izvaja po koncu oboroženega konflikta v državi z namenom konsolidacije miru in preprečitve ponovnega nastanka oboroženega konflikta. Misija za izgradnjo miru tako vključuje namestitve vojaškega in civilnega osebja različnih mednarodnih agencij z nalogo odpravljati dejavnike konflikta v državi, ki je pravkar izšla iz državljanske vojne.

Parisova definicija ima z vidika Galtungove umestitve izgradnje miru dve pomanjkljivosti. Prvič, vanjo je vključena dejavnost ohranjanja miru, ki jo Galtung v svojem modelu konfliktna jasno razmejuje od izgradnje miru. Druga pomanjkljivost pa je, da definicija ne upošteva dejavnosti, ki poskušajo odpraviti razloge za konflikt, čeprav ta še ni izbruhnil. Paris (2004, str. 39) priznava, da nekateri drugi avtorji kot izgradnjo miru definirajo tudi dejavnosti, ki se izvajajo, še preden konflikt sploh izbruhne. Sam takšno dejavnost definira kot preventivna diplomacija, a vprašanje je, ali je diplomatska dovolj za naslovitev kompleksnih antagonističnih drž in domnev med družbenimi skupinami v neki državi, še preden je konflikt izbruhnil.

Na pomembnost odpravljanja dejavnikov konflikta, še preden slednji izbruhne, je med drugim leta 2011 opozoril izbruh tako imenovane *arabske pomladi*. Svetovna banka je na primer še leta 2010 v svojih Svetovnih indikatorjih upravljanja z državami s katerimi ocenjuje tudi možnost neustavnega ali nasilnega prevrata v državi, Libijo ocenila kot bolj stabilno državo od Ukrajine, Grčije, Španije, Albanije, Sirijo pa kot bolj stabilno od Paragvaja, Indonezije in Turčije (Political Stability and Absence of Violence, b. l.). Evropska unija (EU) na primer je imela Libijo celo za tako stabilno državo, da ji je prodajala orožje – sicer z razlogom, da bi ta severnoafriška država lahko uspešneje zaježila tok ekonomskih migrantov v EU (Martinez, 2008). A že leto kasneje se je v obeh državah začela državljanska vojna. Na možnost konflikta so v primeru obeh držav opozarjali obstoječi dejavniki konflikta: na primer, obe sta bili na lestvicah Svetovnih indikatorjev upravljanja z državami uvrščeni zelo nizko pri spoštovanju vladavine prava (Rule of Law, b. l.), korupciji (Control of Corruption, b. l.), učinkovitosti vlade (Government Effectiveness, b. l.) in spoštovanju demokratičnih norm odločanja (Voice and Accountability, b. l.).

Tudi praksa kaže na vse večje zavedanje mednarodne skupnosti, da je treba dejavnike konflikta odpravljati, še preden v nestabilni državi izbruhne oborožen konflikt. Tu lahko za primer spet vzamemo EU: eden izmed ciljev politik EU do Balkana (držav kandidat in potencialnih kandidat za vstop v EU), severne Afrike in vzhodne Evrope (Evropska sosedska

politika) pa tudi do Afrike in Azije, je prizadevanje za odpravo dejavnikov konflikta, ki bi lahko privedli do nasilnih nemirov ali vojne v državi (Cameron, 2007, str. 113; Voh Bostic, 2011a, str. 95). V okviru Evropske sosedске politike je EU na primer namenila mnogo sredstev za večanje zaposlenosti v državah prejemnicah pomoči, zajezeitev rasti prebivalstva in spopadanju s pomanjkanjem naravnih virov, predvsem vode (Cameron 2007, str. 110-111). Danes se zdi zaradi dogodkov v severni Afriki vsaj tisti del sosedске politike, ki naslavlja to regijo, neuspešen. A potrebno je poudariti, da je EU v okviru svoje sosedске politike z državami severne Afrike sodelovala le na ekonomskem področju, z odpravo ostalih dejavnikov konflikta, kot je avtoritaren način vladanja šefov teh držav, in pomanjkanje vladavine prava, pa se zaradi občutljivosti teh zadev EU ni ukvarjala (Cameron 2007, str. 113).

Ker mednarodna skupnost spoznava potrebo po odpravljanju dejavnikov konflikta v nestabilnih državah, še preden konflikt izbruhne in ne šele po konfliktu, bo to magistrsko delo dejavnosti izgradnje miru definiralo tako kot mnogi drugi raziskovalci in uslužbenci mednarodnih inštitucij, ki se ukvarjajo s tem fenomenom (npr. Merlingen & Ostrauskaite, 2006; Hamilton & Wachs, 2008), ki pravijo, da je dejavnost izgradnje miru mednarodno delovanje v nestabilnih državah, bodisi z namenom, da se prepreči oborožen konflikt, bodisi da se izgradijo pogoji za mir po oboroženem konfliktu v državi.² Kot dejavnosti izgradnje miru bo prav tako štelо le civilne, saj vojaške dejavnosti (ohranjanje miru ali celo vojaška vzpostavitev miru, kot je bil primer intervencije zahodnih držav v Libiji leta 2011) v skladu z Galtungovo razmejitvijo ne sodijo v sfero izgradnje miru.

Definicije, kaj vse obsegajo dejavnosti miru, se razlikujejo. Nekateri (npr. Garb, 2006a) jih delijo na politično, socialno in ekonomsko dimenzijo. Politična obnova na primer obsega izvedbo poštenih in demokratičnih volitev, obnovo ali izgradnjo institucionalnih zmogljivosti za vladanje, reintegracijo nekdanjih borcev. Socialna dimenzija obsega obnovo ali izgradnjo socialnih služb in pomoč tistim skupinam, ki zaradi konflikta čutijo posledice. Ekonomska obnova obsega izgradnjo gospodarskih zmogljivosti države – izgradnjo gospodarskih zmogljivosti države, finančnega sektorja, stimulativnega okolja za podjetništvo in učinkovitih sodišč (vladavine prava). Spet drugi (npr. OECD, 2008) jih delijo na socioekonomski razvoj države, dobro upravljanje (angl. *good governance*), reforma oziroma vzpostavitev učinkovitih inštitucij za zagotavljanje varnosti in sprava med seboj sovražnimi družbenimi skupinami.

² Dejavnosti za izgradnjo pogojev za mir po oboroženem konfliktu mnogi raziskovalci (npr. Garb 2006a, str. 7-9; 2006b, str. 145-147) imenujejo post-konfliktna obnova.

Tabela 1: Dejavnosti izgradnje miru po definiciji OECD

Socioekonomski razvoj	Dobro upravljanje	Inštitucije za ohranjanje varnosti	Sprava
Uravnotežena rekonstrukcija fizičnih objektov	Razvoj civilne družbe	Reforma policije vojske, obveščevalnih služb	Okrepitev sistemov za nenasilno reševanje konfliktov
Dejavnosti za vzpostavitev dobrega in pravičnega upravljanja z gospodarstvom	Vzpostavljanje svobode govora, združevanja, tiska	Zmanjševanje obsega lahkega strelnega orožja	Dialog med stranmi v konfliktu
Pravična porazdelitev sadov razvoja	Razvoj medijev	Nenasilno spremstvo*	Zmanjševanje predsodkov
Vzpostavite enakosti spolov	Delitev oblasti	Sosedska straža	Zdravljenje travm
Enakopraven dostop do storitev	Participacija pri odločanju	Ohranjanje miru ³	Trening veščin za razreševanje konfliktov
Reintegracija in repatriacija beguncev	Boljši dostop do odločevalcev	Nenasilni opazovalci	Mirovno izobraževanje
Trajnostna raba in enakopraven dostop do naravnih virov	Demokratizacija	Razorožitev, demobilizacija in reintegracija bojujočih	Prehodno pravosodje
	Svobodne volitve	Odstranjevanje min	Sojenje vojnim zločincem
	Zagotavljanje transparentnosti in odgovornosti		Reparacije
	Boj proti korupciji in programi za učinkovito upravljanje z državo		
	Varstvo človekovih pravic		
	Vzpostavljanje vladavine prava		

Vir: OECD, Evaluating conflict prevention and peacebuilding activities, 2008, str.

***Opombe:** Nenasilno spremstvo je dejavnost, kjer oseba, ki ni vpletena v konflikt, spremlja osebo ali celotno skupnost, katere varnost je zaradi njenega (nenasilnega) delovanja ogrožena (primer je spremljanje borcev za človekove pravice v avtoritarnih državah) (Schutt, 2010).

1.3 Dejavniki konflikta

Namen dejavnosti izgradnje miru je odpravljanje dejavnikov konflikta, torej razlogov ali kombinaciji razlogov, ki lahko v neki družbi privedejo do izbruha oboroženega konflikta. Akademsko literaturo ponuja obširen izbor člankov o tem, kateri dejavniki lahko privedejo do konflikta. Ob tem se je potrebno zavedati, da so analize konflikta pokazale, da je zanje v večini primerov kriva kombinacija različnih dejavnikov (Vrbensky, 2008, str 6-7). Tudi klasifikacije dejavnikov konflikta se tako kot definicije izgradnje miru razlikujejo, predvsem zato ker so študije konflikta razdrobljene med več družboslovnih disciplin, posledica tega pa je, da si teorije, kaj povzroča konflikt, med seboj pogosto nekompatibilne ali celo vzajemno izključujoče (Gomes Porto, 2002, str. 1). Za prikaz heterogenosti dejavnikov konflikta je primerna klasifikacija Vrbenskyja (2008, str. 7):

³ Tudi OECD uvršča ohranjanje miru med dejavnosti izgradnje miru.

Tabela 2: Dejavniki konflikta

Strukturni dejavniki	Politični in upravljavski dejavniki	Ekonomski in socialni dejavniki	Okoljski dejavniki	Kulturni in percepcijski dejavniki
Vloga sosednjih držav/meddržavne grožnje varnosti: - položaj v konfliktni regiji - nedemokratske regije Etnična geografija: - visoka etnolingvistična ali verska raznolikost - Ena dominantna etnična skupina Zgodovina konflikta Gorska država/neprijazen teren Število prebivalcev Vojaška moč Nezakonite in kriminalne aktivnosti Dostopnost orožja	Šibka država in vladavina prava: - spodkopana politična avtoriteta - nezmožnost nadzora in nujenja storitev Izključujoče nacionalne ideologije Politike elitizma, temelječe na identiteti in pripadnosti skupini Diskriminatorne politične institucije: - participacija v vladi - participacija v vojski, policiji in pravosodnem sistemu	Makroekonomske težave: - neuspešne makroekonomske politike - dostop do trga Nizka raven, šibka rast in struktura dohodka. Raven brezposelnosti Obstoj diaspore Razpad socialne pogodbe Vertikalne neenakosti Horizontalne ekonomske neenakosti: - diskriminatoren dostop do zemlje, kapitala, vladne infrastrukture, pomoči - diskriminatoren dostop do dohodka, vladnih in drugih elitnih zaposlitev, zaposlitev v zasebnem sektorju Horizontalne socialne neenakosti: - diskriminatoren dostop do socialnih storitev, kot so izobrazba, zdravstvo, čista voda, stanovanja Participacija moških na sekundarni ravni izobraževanja	Bogatost z naravnimi viri Pomanjkanje virov: - zemlje, gozda, vode, energije, mineralov, dostopa do morja, ribiških lovišč Degradacija okolja: - onesnaževanje, prekomerno izsekavanje gozda, degradacija zemlje Okoljske eksternalije: - onesnaževanje rek - čezmejno onesnaževanje zraka - nelegalna trgovina z odpadki	Vzorci kulturne diskriminacije: - pravne in politične omejitve uporabe in učenja manjšinskih jezikov in povezane neenakosti pri dostopu do izobrazbe - verska svoboda Problematici zgodovinski odnosi med družbenimi skupinami in razpihovanje sovraštva med skupinami

Vir: R. Vrbensky, Can development prevent conflict? Integrated area-based development in the Western Balkans – theory, practice and policy recommendations, 2008, str. 7.

Kljub navidezni ločenosti dejavnikov konflikta v različne skupine v zgornji tabeli so ti med seboj povezani oziroma vplivajo eden na drugega. Izboljšanje vladavine prava na primer vpliva na boljši nadzor in dostop do storitev za prebivalce, a je obenem pomembna tudi za širši makroekonomski razvoj. Rodrik (1998) na primer na vzorcu 92 držav ugotovi statistično povezanost med razvito vladavino prava in trajnostjo gospodarske rasti. Ugotovitev utemelji s

hipotezo, da učinkovite inštitucije, ki skrbijo za spoštovanje zakonov, omilijo zunanje šoke, ki negativno vplivajo na gospodarsko rast. Podobno je z ravno demokracije – visoka raven participacije državljanov pri odločanju vzdržuje socialno družbeno kohezivnost, a obenem prav tako omili gospodarske šoke, ki lahko negativno vplivajo na konflikt v družbi. Visok raven demokracije deluje še na enega izmed ekonomskih dejavnikov konflikta, neenakost (ekonomski dejavniki konflikta bodo podrobneje predstavljeni v naslednjem razdelku). Rodrikova (2007, str. 180-182) statistična analiza vpliva ravni demokracije na Ginijev koeficient neenakosti je namreč pokazala močno negativno povezanost med ravno demokracije in neenakostjo. Demokratični procesi odločanja namreč vplivajo na porazdelitev presežka proizvodnje podjetij v gospodarstvu. Močna in statistično značilna povezava je predvsem med ravno politične participacije in višino plač delavcev (Rodrik, 1999). Degradacija okolja lahko na primer vpliva na zdravje prebivalstva, obenem pa uničuje tudi vire produkcije, kar seveda ima učinek na gospodarsko rast. Prepletenost med dejavniki konflikta je močna, zato je pri analizi primera konflikta v eni državi ali pri primerjalni oziroma statistični analizi v več državah potrebno to prepletenost upoštevati.

Podobna je prepletenost med dejavnostmi izgradnje miru in dejavniki konflikta. Ena dejavnost lahko pripomore k odpravljanju več dejavnikov. Razvoj civilne družbe, na primer, lahko pozitivno vpliva na procese demokratizacije v neki državi, saj med prebivalci krepí zavest o pomembnosti demokratičnega odločanja in sodelovanje različnih družbenih skupin v političnem procesu odločanja (Voh Boští, 2011b, str. 95-96), raven demokracije pa nato, kot je bilo prikazano že v prejšnjem odstavku, vpliva na gospodarsko rast in raven neenakosti v družbi. Pritisk civilne družbe lahko obenem na primer zmanjša onesnaževanje okolja, kar nato spet vpliva na trajnostno gospodarsko rast. Po drugi strani samo razvoj civilne družbe ne more nadomestiti ostalih dejavnosti, kot je na primer učinkovita birokracija ali izgradnja inštitucij za zagotavljanje vladavine prava, saj imajo organizacije civilne družbe po navadi premalo finančnih sredstev in izkušenj z upravljanjem, omejene institucionalne kapacitete in so odvisne od zunanje podpore. Zato po navadi ne razumejo širših socioekonomskih razmer na nekem območju in so dejavne na zelo ozkem področju (Fischer, 2006, str. 25). Zato je na primer treba komplementarno razvijati programe za učinkovito upravljanje z državo, boj proti korupciji in vzpostavitev vladavine prava.

1.3.1 Ekonomski dejavniki konflikta v analizi

Analiza znanstvene literature kaže na mnogoštevilnost dejavnikov konflikta. Toda ker vse ni mogoče vključiti v analizo, obenem pa je mnoge izmed njih težko kvantificirati za potrebe kvantitativne analize oziroma niso izmerjeni za posamezne države, ki so vključene v analizo, sem na podlagi podrobnejšega pregleda akademske in druge relevantne literature (Ahmed, 2012; Hamilton & Wachs, 2008; Nafziger, 2006; Stiglitz, 2006; United Nations 2012; Vrbensky, 2008) v analizo vključil naslednje ekonomske dejavnike konflikta:

- ekonomsko neenakost,
- stagnacija oziroma upad BDP na prebivalca,
- raven revščine in nizek dohodek na prebivalca,
- brezposelnost,
- odvisnost države od naravnih virov.

1.3.1.1 Stagnacija gospodarstva in nizka raven dohodka na prebivalca

Nafziger (2006, str. 13-14) opaza, da se skoraj vsi sodobni oboroženi konflikti zgodijo v državah v razvoju. To kaže na obstoj tako imenovanega praga razvoja, nad katerim ni moč pričakovati oboroženega konflikta. Konflikt je zato mogoče pričakovati v državah, ki se soočajo s stagnacijo gospodarske rasti. Stagnacija gospodarstva namreč vpliva na relativno pomanjkanje, na percepcijo družbenih skupin, da se jim godi socialna krivica zaradi razkoraka med ekonomskimi pričakovanji in realnostjo. Pomanjkanje pa je motivacija za kolektivno nasilje. Podoben učinek nastane ob hitrem poslabšanju življenjskih pogojev zaradi upada dohodka na prebivalca.

Nafziger (2006, str. 14) ob tem poudarja, da je upor prebivalstva v obliki uporniškega (frakcijskega) boja po navadi le delno kriv za oborožen konflikt. Največkrat so za izbruh konflikta namreč krive vladne politike. Počasna ali celo negativna rast postavi vladajoče elite pred dilemo. Lahko razširijo kanaliziranje ustvarjenega proizvoda v gospodarstvu h ključnim političnim zaveznikom in tako poskrbijo za složnost med njimi, a s tem tvegajo dodatno upadanje gospodarske aktivnosti in posledično erozijo legitimnosti režima, kar lahko privede do državnega udara. Po drugi strani lahko poskušajo disciplinirati oziroma zatreti upor določenih frakcij znotraj obstoječih političnih elit. Represivne taktike lahko vključujejo bodisi neposredno nasilje bodisi omejevanje dostopa do hrane in drugih življenjskih potrebščin upornim skupinam. To pa spet lahko sproži relativno pomanjkanje družbi, kar deluje kot motivacija zapostavljenim družbenim skupinam za oboroženi upor.

Na afriški celini je za povečanje oboroženih konfliktov, ki so se zgodili v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja, po oceni Nafzigerja (2006, str. 14), krivo prav relativno upadanje realnega bruto domačega proizvoda na prebivalca v sedemdesetih in osemdesetih letih ter njegovi stagnaciji v devetdesetih. Politične elite so se na upadanje BDP namreč

odzvale tako z neegalitarnimi ukrepi kot tudi z ukrepi, ki so še dodatno zavrli gospodarsko rast: znižali so dohodke malim kmetom z državnim prisvajanjem njihovega dobička za dokapitalizacijo državnih podjetij, širitev teh podjetij čez meje upravljalvske obvladljivosti in izkoriščanje državnih podjetij za dobrobit manjšine. Te politike so bile poleg upada rasti krive tudi za povečanje ravni revščine in večje neenakosti. Nafziger (2006, str. 15) ocenjuje, da je bila stagnacija gospodarstva (so)kriva za vse oborožene konflikte v Afriki v osemdesetih in devetdesetih letih razen za tistega v Čadu.

1.3.1.2 Ekonomska neenakost

Ekonomska neenakost je lahko, tako kot v Afriki, plod stagnacije ali upadanja BDP, a slednje ni pogoj za večanje neenakosti. Todaro in Smith (2009, str. 233) opozarjata, da je neenakost odvisna tudi od načina gospodarske rasti. To potrjujejo podatki poročila *World Development Indicators* Svetovne banke (2007, str. 4). V analizi, katere izsledki so navedeni v poročilu, so v 59 državah izmerili gospodarsko rast in raven neenakosti v dveh časovnih točkah v zadnjih dveh desetletjih, pri čemer je med obema meritvama v vsaki državi preteklo najmanj 10 let. Le v desetih državah je pozitiven gospodarski rasti sledilo zmanjšanje neenakosti, medtem ko je v 26 državah raven neenakosti zrasla kljub gospodarski rasti. 20 držav je zabeležilo negativno gospodarsko rast in večanje neenakosti, tri pa negativno gospodarsko rast in obenem zmanjšanje ravni neenakosti. Azijska razvojna banka je na primer za Kitajsko ocenila, da bi se, če bi neenakost v državi ostala na ravni iz začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, ob enaki gospodarski rasti nad prag revščine dvignilo dodatnih 240 milijonov ljudi (*Asia's Increasing Rich-Poor Divide Undermining Growth, Stability*, 2012).

Kar zadeva vpliv neenakosti na oborožen konflikt, sta Nafziger in Auvinen (2005) ugotovila statistično povezanost med višino neenakosti in verjetnostjo oboroženega konflikta. Neenakost poveča sociopolitično nestabilnost, merjeno s številom smrtnih žrtev zaradi notranjih spopadov in ubojev ter državnih udarov. Visoka neenakost namreč poveča percepcijo relativne deprivacije celotnih družbenih skupin v državi in to kljub temu, da te skupine ne trpijo absolutnega pomanjkanja oziroma revščine. Tveganje za konflikt nastane, če je dohodkovna neenakost vezana na posamezen družbeni razred, regijo, versko ali etnično skupino (Nafziger, 2006, str. 15).

Nafziger (2006, str. 16) ob tem opozarja, da je tveganje za oborožen konflikt večje, če lahko tiste družbene skupine, ki so v relativno slabšem položaju, identificirajo krivce za njihovo relativno deprivacijo. Diskriminatorne vladne politike v Južnoafriški republiki v času apartheida, na primer, so privedle do nasilnega upora kljub temu, da se je ekonomski položaj tistih, ki so bili diskriminirani (nebeli prebivalci Južnoafriške republike) od šestdesetih pa do zgodnjih osemdesetih leti izboljševal. Začetno izboljšanje položaja skupine je namreč povečalo njena pričakovanja in ker slednja niso bila uresničena, se je skupina uprla.

1.3.1.3 Revščina

Revščina je povezana z neenakostjo, a kljub temu lahko, kot piše Nafziger, neenakost do konflikta privede tudi takrat, ko nobena izmed družbenih skupin ne trpi absolutne revščine. Zato je treba vpliv revščine na konflikt analizirati ločeno.

Ljudje se po trditvah Stiglitz (2006, str. 7) za to, ali se bodo nasilno uprli ali ne, odločajo na podlagi percepcije, kaj lahko s takšnim nasilnim uporom izgubijo. Ljudje z nizkimi dohodki, s katerimi ne morejo pokriti temeljnih življenjskih stroškov, z oboroženim uporom ne morejo veliko izgubiti, še posebej ne takrat, ko je v družbi omejena mobilnost. Razmere, v katerih vladajo nizke plače, skupaj z omejenimi možnostmi mobilnosti, so razširjene predvsem v Afriki. Tam je oboroženi upor »poceni« – uporniki z državljansko vojno ne tvegajo uničenja svoje lastnine, saj je praktično nimajo oziroma je ta minimalna.

Kljub temu da nekateri Stiglitzovo teorijo racionalne izbire kritizirajo kot preveč poenostavljeno za kompleksne družbene pojave, kot je oborožen konflikt (Hettne, 2002), makroekonomske analize kažejo na močno povezanost med nizkim BDP na prebivalca in pojavnostjo oboroženega konflikta (Justino, 2006, str. 9-10). V pregledu študij povezanosti revščine s konfliktom Justino (2006, str. 10-11) ugotavlja, da nekatere potrjujejo povezanost med revščino in oboroženim konfliktom, medtem ko druge te povezave ne morejo vzpostaviti. A študije so si relativno enotne v tem, da revščina pozitivno vpliva na dolžino konflikta. Če se nekateri sprašujejo, ali lahko revni ljudje zaradi njihovega pomanjkanja sredstev za oborožen upor slednjega sprožijo, so analize relativno enotne, da so revni ljudje zaradi svoje deprivacije relativno lažje privabljeni v vrste oboroženih upornikov. To pa podaljšuje trajanje oboroženega konflikta.

1.3.1.4 Brezposelnost

V zadnjih letih in še posebej po arabski pomladi raziskovalci vse bolj opozarjajo na povezanost nasilnega konflikta in brezposelnosti, še posebej, a ne izključno, brezposelnosti med mladimi. Ekonomist Svetovne banke Mourad Ezzine vidi kot glavni razlog za lanske letošnje vstaje v Severni Afriki prav brezposelnost, ki so jo povzročili neprimeren način izobraževanja, ki mladih ni pripravil na vstop na trg dela. Ta je namreč zahteval drugačno izobrazbo in spretnosti, kot so jih ponujale izobraževane institucije v teh državah (Ahmed, 2012). Ekonomist Raymond Torres z Mednarodne organizacije dela ob tem poudarja, da je Tunizija pred lansko revolucijo beležila visoko gospodarsko rast, a se ta ni odražala v večji zaposlenosti mladih (Voh Boštic, 2011c). Pomanjkanje delovnih mest obenem onemogoča socialno mobilnost, prav slednja oziroma pomanjkanje možnosti socialne mobilnosti pa je po mnenju Stiglitz (2006, str. 8) eden izmed pomembnih dejavnikov konflikta. Stiglitz tako meni, da ni pomembna le dohodkovna neenakost, ampak tudi percepcija manj privilegiranih, ali jim družba ponuja zadovoljivo stopnjo možnosti za vzpon na socialni lestvici, saj slednje ohranja družbeno stabilnost.

Vrbensky (2008) obenem poudarja, da obstaja pozitivna povezanost med konfliktom in slabim dostopom do vladnih in drugih elitnih zaposlitev, dostopom do zaposlitve v zasebnem sektorju in brezposelnostjo. Stewart (2005) opozarja na pretekle konflikte, ki so nastali zaradi visoke brezposelnosti v državi, med katerimi izpostavlja konflikte v Južni Afriki, Severni Irski in Šri Lanki. Politike Velike Britanije v Severni Irski, ki so si od poznih sedemdesetih let prizadevale za večjo zaposlenost katoliškega dela prebivalstva, ki je trpelo zaradi visoke brezposelnosti, so po opažanju Stewartove (2005, str. 17) zmanjšale možnosti za ponovne oborožene nemire v regiji. Na Šri Lanki pa so vladne politike, ki so si aktivno prizadevale za večjo zaposlenost večinske etnične skupine (Singalcev) z zmanjšanjem dostopa do služb manjšini (Tamilcem), dale iniciativo mladim Tamilcem za vodenje oboroženega konflikta proti vladi (Stewart, 2005, str. 29).

1.3.1.5 Odvisnost od naravnih virov

Boj za nadzor nad pridobivanjem naravnih virov je po pisanju Nafzigerja (2006, str. 16) eden izmed pomembnejših dejavnikov konflikta. V Afriki so vladajoče elite in uporniki ob koncu hladne vojne, ko je presahnila vojaška in gospodarska pomoč ZDA in Sovjetske zveze, potrebovali nove vire dohodkov, s katerimi bi si pridobili podporo lokalnih zaveznikov in veljakov. Nadomesten vir dohodkov so našli v izkoriščanju naravnih virov. Vlade afriških držav, ki so bile bogate z naravnimi viri, so tudi s pomočjo tujih podjetij vzpostavile ekskluziven nadzor nad porabo pridobljenih sredstev s te dejavnost, ta sredstva pa so nato porabile za ohranjanje svoje mreže podpornikov. V tem procesu so pogosto namerno uničevale neodvisne vladne agencije in službe, saj so jih videle kot konkurenco, ki bi lahko omejila njihovo moč in oblast. A z uničevanjem birokracije so še slabšale socialno in poslovno okolje. Zato se je povečala relativna deprivacija v družbi, kar je sprožilo oborožene upore. Nafziger (2006, str. 17) opozarja, da nenadno povečanje dohodka ne poveča samo vedno večjih aspiracij po bogastvu in moči vladajočih elit, temveč tudi privabi potencialne upornike, ki se želijo sami polastiti nahajališč naravnih virov.

Pri ekonomskih dejavnikih konflikta je treba poudariti tudi, da čeprav se lahko dejavnosti izgradnje miru, katerih cilj je odpraviti dejavnike konflikta, vršijo, še preden izbruhne oborožen konflikt, je potrebno razlikovati med »normalnim«¹ gospodarskim razvojem in konfliktom ter pokonfliktno ekonomsko obnovo. Del Castillo (2010, str. 79-80) tako poudarja, da je pokonfliktna ekonomska rekonstrukcija »razvoj plus«² izziv, kjer se prizadeta država poleg normalnih razvojnih izzivov sooča tudi s travmatiziranim prebivalcem in uničeno infrastrukturo. Zato so poleg socioekonomske obnove kritične aktivnosti demobilizacija, razorožitev in reintegracija nekdanjih borcev, odstranjevanje min in vrnitev beguncev. Tem aktivnostim je treba dati prioriteto pred odpravljanjem gospodarskega razvojnega zaostanka.

1.3.2 Ostali dejavniki konflikta, vključeni v analizo

Poleg ekonomskih dejavnikov konflikta sem v analizo vključil tudi nekatere druge družbeno-socialni dejavniki, ki so pogosti v akademski literaturi oziroma se jih najpogosteje navaja kot dejavnike konflikta (in so zastopani tudi v Tabeli 1 in 2 zgoraj):

- raven zdravstvene oskrbe,
- razširjenost izobraževanja,
- rast prebivalstva,
- raven demokratičnih praks odločanja,
- liberalizacija gospodarstva.
- učinkovitost vlade in birokracije,
- raven korupcije,
- zgodovina konflikta.

Kot navaja Vrbensky (2008) v pregledu znanstvene literature o razlogih za konflikt, ta med drugim poudarja negativen vpliv slabe oziroma pomanjkljive zdravstvene in izobraževalne infrastrukture v državi na njeno stabilnost. Collier (2006, str. 6) poudarja, da države z večjim številom mladih v šolah zmanjšajo možnost konflikta v državi. Pinstrup-Anderson in Shimokawa (2008) sta s statističnimi analizami pokazala, da sta slabo zdravje in podhranjenost prebivalstva, skupaj z revščino, bolj pozitivno povezana z nastankom konflikta kot raven BDP na prebivalca in rast BDP v državi pa tudi bolj pozitivno povezana kot delež izvoza naravnih virov v BDP države. Slaba zdravstvena oskrba in podhranjenost imata na nastanek konflikta največji vpliv v revnih državah.

S konfliktom je po analizah Colliera povezana tudi rast prebivalca. Vsaka odstotna točka rasti prebivalstva naj bi povečala možnost oboroženega konflikta za 2.5 odstotne točke. Vendar si glede vpliva rasti prebivalstva na konflikt raziskovalci niso enotni. Urdal (2005) na podlagi empiričnih analiz časovnih vrst v obdobju med leti 1950 in 2000 ne najde močnih povezav med rastjo prebivalstva in konfliktom v državi.

Demokratizacija in liberalizacija gospodarstva sta že od konca hladne vojne glavna paradigma dejavnosti izgradnje miru. Srž te paradigme je prepričanje, da je najboljše zagotovilo za ohranjanje miru, tako v posamezni državi kot tudi med državami, liberalnodemokratična politična ureditev države in tržno gospodarstvo. To prepričanje izhaja iz izkušenj tako imenovanega zahodnega sveta. Ker so zahodne države najbolj stabilne, za to pa ima domnevno največ zaslug visoka raven demokracije in sledenje načelom tržnega gospodarstva, je najboljši recept za nestabilne države v razvoju kopiranje teh načel. Izgradnja miru je tako neke vrste ogromen eksperiment socialnega inženiringa – transplantacija zahodnih norm v od vojne uničene in nestabilne države, z namenom da se prepreči (ponoven) nastanek konflikta (Paris, 1997, str. 56).

Toda, kot ugotavlja Paris (1997), sledenje tej paradigmi v mnogih primerih ni dalo želenih učinkov. Še več, hitra demokratizacija in liberalizacija gospodarstva sta pogosto še dodatno destabilizirala državo in jo pahnila v nov konflikt. Kot primer pasti demokratizacije izpostavlja dve državi, Angolo in Ruando. Po koncu državljanske vojne je mirovni sporazum med obema stranema določal izvedbo volitev. Nobena izmed strani, na sicer poštenih in s strani mednarodne skupnosti nadzorovanih volitvah, v prvem krogu ni dobila večine glasov. Vodja stranke, ki je dobil v prvem krogu manj glasov, se je zaradi bojazni, da bo v drugem krogu izgubil, zatekel k orožju, kar je sprožilo nadaljevanje vojne. To bi po mnenju nekaterih mednarodnih opazovalcev lahko preprečili, če bi obe strani pred volitvami bodisi dokončno razorožili bodisi bi pred volitvami sklenili dogovor o deljeni oblasti obeh strani tudi po volitvah, tako da poraženec volitev ne bi izgubil vse politične moči. Podoben strah pred izgubo oblasti je bil domnevno eden izmed razlogov za genocid v Ruandi leta 1994, v katerem so pripadniki plemena Hutu po nekaterih ocenah pobili več kot milijon pripadnikov plemena Tutsi. Obe vojskujoči plemeni sta leta 1993 sicer podpisali mirovni sporazum, ki je predvideval izvedbo volitev dve leti kasneje. Genocid je bil poskus preprečiti delitev oblasti Hutujcev s Tutsiji. Nekateri celo menijo, da je h genocidu prispevala tudi delna liberalizacija popularnih medijev, ki je sicer eden izmed predpogojev za demokratizacijo države. Mediji, ki so začeli negativno poročati o hutujski vladi, naj bi namreč slednjo še bolj utrdili v prepričanju, da bodo izgubili politično moč.

Kot primera negativnih učinkov liberalizacije Paris (1997) med drugim navaja primera Kambodže in Nikaragve. Liberalizacija gospodarstva je v Kambodži sicer povzročila gospodarsko rast, ki je med leti 1991 in 1995 znašala 6.1 odstotka BDP. A ta rast je prispevala le k višjemu standardu življenja v mestih, ne pa tudi na podeželju. Že prej velike razlike v dohodku med ruralnim in urbanim prebivalstvom so se tako še poglobile, kar je ogrozilo mir v državi. Leta 1997 je nato prišlo do novega nasilja in državnega udara v državi. V Nikaragvi pa je liberalizacija gospodarstva prispevala k velikemu porastu nasilnega kriminala v državi. Po podpisu mirovnega sporazuma in zmagi opozicije na volitvah leta 1990 je država s podporo ZDA in mednarodnih inštitucij začela s takojšnjo politiko strukturne prilagoditve, kar je povišalo raven revščine in brezposelnosti. Strukturna prilagoditev je že v prvem letu povzročila padec realnih plač za 50 odstotkov in 31-odstotnim padcem porabe hrane med leti 1990 in 1992. Zmanjšanje stroškov za zdravstveno oskrbo s 57 dolarjev leta 1988 na 17 dolarjev leta 1993 je povzročilo razmah kolere in ošpic, smrtnost dojenčkov pa je poskočila z manj kot 50 na 83 otrok na 1000 živorojenih otrok leta 1992. Prav ti negativni učinki strukturne prilagoditve so, po mnenju tako zunanjih opazovalcev kot domačih akterjev, krivi za veliko porast kriminala in nastanka band na podeželju. Samo med leti 1995 in 1996 se je število kriminalnih dejanj v glavnem mestu podvojilo.

Kljub temu Paris v več delih (1997, 2004, 2010) argumentirano zagovarja demokratizacijo in liberalizacijo gospodarstva kot končna cilja izgradnje miru. Težava pa je po njegovem mnenju v praktični izvedbi ukrepov, ki pripeljejo do obeh ciljev. Namesto takojšnjih volitev v nestabilnih državah oziroma naivno verjeti, da bo izvedba poštenih volitev zadosten pogoj za razreševanje konfliktov v družbi po miroljubni, politični poti, morajo biti volitve izvedene

kasneje, po razorožitvi vojskujočih strani in izgradnji ostalih demokratičnih struktur, kot je civilna družba in obstoj svobodnih medijev (pod pogojem, da se vzpostavi mehanizme za preprečevanje sovražnega govora v medijih). Liberalizacija gospodarstva mora biti prilagojena doseganju dveh ciljev: rekonstrukcije infrastrukture v državi in doseganju visoke gospodarske rasti, četudi to pomeni visoko inflacijo. Prav tako morajo biti skupaj z liberalizacijo gospodarstva vzpostavljene strukture, ki bodo omogočale relativno ekonomsko varnost najrevnejšemu delu prebivalstva.

Eden izmed razlogov za nastanek konflikta je lahko tudi neučinkovitost vlade oziroma birokracije pri zagotavljanju osnovnih storitev prebivalcem države (Vrbensky, 2008, str. 8). Poudarjanje potrebe po izgradnji institucij v nestabilnih državah je tako neke vrste odziv na Parisovo kritiko demokratizacije skozi izvedbo volitev brez zagotavljanja pogojev za demokracijo v državi. Izgradnja institucij je tako postala tudi ena od najpomembnejših nalog zunanje politike Evropske unije, predvsem do Balkana in nekaterih držav, ki so vključene v Evropsko sosedsko politiko. V državah, ki imajo status kandidatke ali potencialne kandidatke za vstop v EU izvaja Unija programe tehnične pomoči, torej neposredno učenje lokalnih zaposlenih na ministrstvih in ostalih državnih službah s strani pripadnikov javne uprave v državah EU (Voh Bostic, 2010). Prav tako je podpora razvoju inštitucij ena izmed glavnih nalog Komisije Združenih narodov za izgradnjo miru (United Nations Peacebuilding Commission, 2012).

Kar zadeva korupcijo, Le Billon opaza (2003, str. 413), da obstaja med raziskovalci širok konsenz, da korupcija negativno vpliva na stabilnost v državi. Korupcija namreč veča socialne neenakosti, prispeva k fragmentaciji družbe in jo lahko vodi v nasilen konflikt. Če je država prejemnica razvojne pomoči, lahko korupcija povzroči, da ta pomoč ni namenjena prvotnim ciljem razvoja države, temveč se porabi za neproduktivne projekte (Mauro, 1997, str. 87). Le Billon (2003) kljub temu opozarja, da je odvisno za kakšno vrsto korupcije gre in da je lahko ta pod določenimi pogoji tudi generator stabilnosti, še posebej v družbah, kjer je korupcija tradicija. V okolju, kjer je političnoekonomsko okolje zelo negotovo in neurejeno, produkcijska sredstva pa so redko dostopna, lahko korupcija pripomore k vzdrževanju socialnih odnosov med ljudmi. Le Billon zato opozarja, da je boj proti korupciji smiseln le, če se hkrati izgrajuje legitimne politične procese odločanja. Če pa si akterji izgradnje miru prizadevajo izkoreniniti korupcijo in obenem ne namenijo dovolj truda vzpostavljanju alternativnih procesov odločanja, lahko državo pahnejo v še večjo nestabilnost.

Statistično pomembno vlogo pri nastanku nasilnega konflikta ima tudi tako imenovana zgodovina konflikta. Collier in Hoeffler (2000, str. 5) sta tako s statističnimi analizami ugotovila, da ima država po koncu državljanske vojne 50-odstotno možnost, da se bo v naslednjih petih letih po koncu vojne ta spet razplamtela. To tveganje se sicer sčasoma zmanjšuje. Približno polovica razlogov za to 50-odstotno tveganje naj bi izhajala iz tveganj, ki so nastali zaradi pretekle vojne, in ne zaradi ostalih dejavnikov konflikta v družbi.

Poleg naštetih obstajajo, kot je opisano zgoraj, tudi drugi dejavniki konflikta. Z vidika obvladljivosti analize in pomembnosti dejavnikov, ugotovljenih v pregledu literature, bodo v analizo vključeni le zgoraj naštet. Kljub temu se je treba zavedati, da lahko k nastanku konflikta pripomorejo tudi ostali dejavniki, ki tu niso obširneje opisani.

1.4 Akterji izgradnje miru

Z vidika teme tega magistrskega dela podrobnejša razčlenitev akterjev izgradnje miru ni zelo pomembna. Zato jih bom predstavil le površinsko, z namenom smiselne zaključitve širšega koncepta izgradnje miru. Najpomembnejše spodaj povzemam po Parisu (2004, str. 22-32).

1.4.1 Združeni narodi

Združeni narodi (ZN) skupaj s svojimi agencijami in ostalimi telesi izvajajo precej dejavnosti izgradnje miru. Na primer, program ZN za razvoj (UNDP) je največja multilateralna agencija po obsegu donacij za razvoj. Agencija aktivno promovira človekov razvoj (angl. *human development*), predvsem skozi odpravljanje revščine pa tudi skozi razvoj dobrega upravljanja in vladanja, kot so vključujoči procesi odločanja, svobodne in poštene volitve, učinkovita birokracija in sodstvo (Paris, 2004, str. 23–24).

ZN so leta 2005 ustanovile tudi Komisijo za izgradnjo miru, med drugim zadolženo za koordinacijo dejavnosti izgradnje miru in razvijanje dobrih praks na tem področju (Resolution 1645, 2012). Od leta 2006 deluje tudi Sklad ZN za izgradnjo miru, ki finančno podpira dejavnosti izgradnje miru, predvsem v začetnem obdobju, ko ostala donatorska pomoč še ni pridobljena oziroma organizirana (United Nations Peacebuilding Fund, 2011).

1.4.2 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) je načelno zavezana h krepitvi pluralističnega demokratičnega odločanja in vladavine prava. OVSE promocijo demokracije vrši skozi Urad za demokratične institucije in človekove pravice v Varšavi. Predstavniki urada pomagajo pri pisanju zakonodaje za izvedbo demokratičnih volitev, trenira opazovalce in administratorje volitev in podpira razvoj civilne družbe (Paris, 2004, str. 24–25). OVSE ima tudi programe za razorožitev in uničevanje orožja nekdanjih upornikov, programe za razvoj malih in srednjih podjetij, izobraževanja, svobode medijev, izboljšanja položaja manjšin in miroljubnega reševanja sporov (What We Do, 2012).

1.4.3 Evropska unija

EU je v izgradnjo miru aktivno vključena skozi več mehanizmov. Najbolj učinkovita je njena politika do zahodnega Balkana, kjer v okviru predpristopnega procesa nudi pomoč pri izgradnji demokracije, državnih institucij, civilne družbe, medijev in nekaterih drugih področij (Instrument for Pre-Accession Assistance, 2012). Poleg tega je sodelovala v misijah

za izgradnjo miru v Bosni in na Kosovu. Pogosto svojo gospodarsko pomoč državam v razvoju pogojuje s spoštovanjem človekovih pravic in procesi demokratizacije (Paris, 2004, str. 26–27).

1.4.4 NATO

Organizacija severnoatlantske pogodbe (NATO) je z ustanovno pogodbo zavezana k ohranjanju načel demokratizacije, osebne svobode in vladavine prava. Po koncu hladne vojne je zavezništvo delovalo predvsem kot vojaška (varnostna) podpora misijam izgradnje miru na Balkanu. NATO je s pogojem, da mora imeti vsaka nova članica demokratičen sistem vladanja, tudi aktivno podpiral demokratizacijo v državah nekdanjega Varšavskega pakta (Paris, 2004, str. 27–28).

1.4.5 Organizacija ameriških držav

Tako kot Nato je tudi Organizacija ameriških držav (OAS) postala aktiven akter izgradnje miru šele po hladni vojni. Od takrat do danes je delovala kot opazovalka volitev v več državah Latinske Amerike, proti Peruju in Haitiju pa je po državnih udarih v obeh državah sprožila celo gospodarske sankcije. OAS nudi tudi treninge za politike in ostale družbene akterje ter birokracijo v mladih demokracijah. Ti treningi so namenjeni promociji dialoga in učenju demokratičnih praks odločanja (Paris, 2004, str. 28).

1.4.6. Institucije Bretton Woodsa

Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad za svoja posojila in ostalo pomoč od države poleg tako imenovane strukturne prilagoditve (zmanjšanje proračunskega primanjkljaja, liberalizacija gospodarstva) zahtevata spoštovanje načel dobrega upravljanja z državo. Slednja vključujejo spoštovanje vladavine prava in vključenost državljanov v odločanje ter odgovornost oblasti za svoja dejanja. Pri postavljanju teh pogojev sicer prednjači Svetovna banka, mednarodni denarni sklad je manj zahteven. Čeprav svetovna banka trdi, da ne želi države v razvoju prisiliti v določeno obliko vladanja, si je izpolnitev zgornjih zahtev težko predstavljati v nedemokratični državi (Paris, 2004, str. 30–31). Obe instituciji sta bili v preteklosti deležni precejšnjih kritik zaradi vztrajanja pri občutni liberalizaciji države v zameno za pomoč, saj je liberalizacija gospodarstva v državah pogosto imela nasprotno učinke od zelenih. Od začetka devetdesetih let do danes sta sicer tako Svetovna banka kot Mednarodni denarni sklad v precejšnji meri prikrojila prej nefleksibilne pogoje za pomoč specifičnim razmeram v državah, ki so izšle iz oboroženega konflikta. Kljub temu terjajo razmere v teh državah nadaljnjo prilagoditev politik obeh institucij v najbolj nestabilnih državah (Del Castillo, 2010).

1.4.7 Nacionalne razvojne agencije

Tudi razvojne agencije razvitih držav, ki so ene izmed največjih donatork razvojne pomoči, to pogosto pogojujejo z demokratizacijo. Največja donatorka, Agencija ZDA za mednarodni razvoj (USAID), je obenem svoja sredstva pogosto namenila tako za družbeni kot gospodarski razvoj v revnih državah, predvsem na področju zdravstva, omejevanja rasti prebivalstva in zaščite okolja. Poudarjanje demokratizacije in človekovih pravic je prišlo na agendo agencije v času Ronalda Reagana, te programe je USAID financirala predvsem v Latinski Ameriki. Od leta 1990 je promocija demokracije eden glavnih ciljev agencije. V okviru tega ima programe za pomoč državam pri izvedbi volitev, pisanju zakonov in ustave, vzpostavljanju sodstva, boj proti korupciji, reformo regulatornih inštitucij, podporo medijem in civilni družbi. Podoben fokus imajo tudi agencije ostalih razvitih držav, vključno s Kanado, nordijskimi državami, ostalimi državami EU in Japonsko (Paris, 2004, 31–32).

1.4.8 Mednarodne nevladne organizacije

Mednarodne nevladne organizacije v mnogih razvitih državah delujejo kot posredniki razvojne pomoči, ki jo financira država. Tako z donacijami podpirajo različna gibanja v državah v razvoju, ki se zavzemajo za človekove pravice, odpravo revščine, demokratizacijo itd. Nekatere mednarodne nevladne organizacije so sicer precej kritične do delovanja nacionalnih agencij in mednarodnih institucij, predvsem zaradi pogostih zahtev slednjih po hitri liberalizaciji trga in zato ker domnevno posvečajo preveč pozornosti demokratizaciji in premalo vzpostavljanju temeljnih ekonomskih in družbenih pravic človeka (Paris, 2004, str. 32–33).

2 TEORIJE GOSPODARSKEGA RAZVOJA DRŽAV IN NJIHOVA POVEZAVA S PARADIGMO IZGRADNJE MIRU

V prvem delu je bila predstavljena paradigma izgradnje miru s poudarkom na razlogih za nestabilnost držav oziroma dejavnikih konflikta. Namen tega dela pa je primerjati glavne klasične in sodobne teorije gospodarskega razvoja in njihovo udejanjanje v praksi z omenjenimi dejavniki konflikta. Namen je torej ugotoviti, ali so teorije gospodarskega razvoja kompatibilne z načeli paradigme izgradnje miru oziroma ali lahko določene teorije in prakse gospodarskega razvoja delujejo negativno na stabilnost držav. To poglavje bo na kratko opisalo najpomembnejše teorije gospodarskega razvoja in njihove rezultate v praksi do leta 1989, ko se je začela tranzicija vzhodnoevropskih držav in bivše Sovjetske zveze ter tudi kasneje. V nadaljevanju pa bom predstavil novejšje teorije gospodarskega razvoja in njihovo primerjavo z načeli izgradnje miru.

2.1 Teorije gospodarskega razvoja pred letom 1980

2.1.1 Teorije linearnih stopenj rasti

Teorije linearnih stopenj rasti slonijo na temeljni predpostavki, da je lahko gospodarski razvoj opisan kot serija stopenj oziroma ravni, skozi katere gredo države na poti od nerazvitega do razvitega gospodarstva. Teorije temeljijo na izkušnjah z Marshallovim načrtom obnove Evrope po drugi svetovni vojni (Todaro & Smith, 2009, str. 110–111).

Po vojni se je v mednarodni skupnosti povečalo zanimanje za razvoj revnih držav, katerih gospodarstvo je temeljilo na kmetijski proizvodnji. Vendar takrat ekonomisti v razvitih državah niso imeli razvitih konceptov gospodarskega razvoja. Zato so teorijo utemeljili na edinem velikem projektu razvoja v tistem času, torej Marshallovem načrtu (Todaro & Smith, 2009, str. 110–111).

Najbolj vpliven zagovornik teorij je bil Walt W. Rostow, ki je v svoji knjigi *The Stages of Economic Growth* (Rostow, 1960) zagovarjal tezo, da so morale vse razvite države iti skozi pet stopenj oziroma faz rasti: tradicionalno družbo, družbo s predpogoji za začetek samozadostne (brez zunanje pomoči) gospodarske rasti, začetek te gospodarske rasti, fazo prehoda v razvito gospodarstvo in družbo visoke potrošnje. Nerazvite države pa so bodisi v prvi bodisi v drugi fazi in morajo za prehod v višje faze slediti določenim pravilom razvoja.

Eno od temeljnih pravil oziroma strategij je temeljila na predpostavki, da morajo nerazvite države mobilizirati zadostno število domačih in tujih prihrankov, ki bodo omogočili investicije za pospešitev gospodarske rasti (Todaro & Smith, 2009, 111). Ekonomski model za to strategijo sta razvila Roy Harrod in Evesey Domar ter po njiju se imenuje Harrod-Domarjev model rasti. Model temelji na enačbi:

$$\Delta Y/Y = s/k \quad (1)$$

kjer je Y nacionalni dohodek ($\Delta Y/Y$ je torej rast dohodka), s so neto prihranki v gospodarstvu, k pa je razmerje med kapitalom in produkcijo (angl. *capital-output ratio*), torej celotni kapital v državi glede na nacionalni dohodek (K/Y). Model torej predvideva, da morajo države, če želijo zagnati gospodarsko rast, ustvariti neto prihranke in le-te nato investirati v gospodarsko rast. Več kot prihranijo, večja bo gospodarska rast. Razmerje med kapitalom in produkcijo v enačbi pa določa, s kakšno učinkovitostjo bo dodatno ustvarjen kapital prispeval h gospodarski rasti države. Model ignorira spremenljivko delovne sile, saj predvideva, da je delovna sila v nerazvitih državah v izobilju in se jo lahko najame glede na potrebe investicij. Model eksplicitno ignorira tudi tehnološki razvoj, implicitno pa je tehnološki razvoj vključen v k , saj se predvideva, da bo dolgoročno tehnološki razvoj izboljšal učinkovitost kapitala (Todaro & Smith, 2009, str. 112–114).

V praksi model ni bil preveč uspešen. Večji prihranki v gospodarstvu namreč niso zadosten pogoj za gospodarsko rast. Marshallov načrt, po katerem se model zgleduje, je namreč ustvaril potreben investicijski kapital v državah, ki so že imele potrebne strukturne, institucijske in psihološke predpogoje za rast, torej dobro integrirane finančne in trgovinske trge, visoko razvito transportno infrastrukturo, izobraženo delovno silo, motivacijo prebivalstva za ekonomski uspeh in kakovostno birokracijo. Harrod-Domarjev model implicitno predpostavlja obstoj slednjih predpogojev tudi v nerazvitih državah, kar pa v največ primerih seveda ne drži (Todaro & Smith, 2009, str. 115).

Zgornja ocena (ne)uspešnosti modela poda tudi odgovor na to, ali je ta razvojna strategija v skladu s paradigmo izgradnje miru. Model ignorira nekatere temeljne vzroke za konflikt v državah, kot so pomanjkanje izobrazbe, učinkovitosti birokracije itd. Rostow in ostali teoretiki so obenem predvidevali, da bi morala država za samozadosten oziroma trajnostni gospodarski razvoj generirati neto prihranke v višini med 15 in 20 odstotkov BDP (Todaro & Smith, 2009, str. 114). Ne samo da je takšne prihranke v slabo razvitih državah, ki imajo po navadi tudi visok zunanji dolg, zelo težko ustvariti – poskus takšnega varčevanja bi lahko precej zmanjšal socialne in druge transferje, kar bi poglobilo revščino in neenakost ter s tem destabiliziralo državo, če država ne more najti zunanjih donatorjev, ki bi bili pripravljeni investirati precejšnja sredstva v njen razvoj.

2.1.2 Teorije strukturnih sprememb

Modeli strukturnih sprememb se osredotočajo na mehanizme, s katerimi države v razvoju preoblikujejo svoje gospodarstvo – iz baziranega na tradicionalnem kmetijstvu v moderno industrijsko družbo. Osnovni model je Lewisova teorija razvoja. V Lewisovem modelu je gospodarstvo v razvoju sestavljeno iz dveh sektorjev: tradicionalni ruralni sektor s tradicionalnim kmetijstvom, kjer je preobilje delovne sile (mejna produktivnost dela je enaka 0), in visoko produktivni urbani industrializirani sektor, v katerega se postopoma seli presežek delovne sile iz ruralnega sektorja (Todaro & Smith, 2009, str. 115).

Model temelji na naslednjih predpostavkah: na (pre)obilju delovne sile v tradicionalnem sektorju, da je plača v tradicionalnem sektorju enaka povprečni produktivnosti dela in ne mejni produktivnosti, saj si ruralni delavci med sabo enako delijo proizveden dohodek, da v industrijskem sektorju veljajo načela tržnega gospodarstva (višina realne plače je enaka ravnovesju, ki se oblikuje na presečišču premice ponudbe dela, ki je zaradi preobilja delovne sile v tradicionalnem sektorju popolnoma elastična, in premice povpraševanja po delu) in da se ves dobiček industrijskega sektorja ponovno investira v ta sektor (Todaro & Smith, 2009, str. 116–117).

Dokler bo realna plača delavcev v industrijskem sektorju višja od povprečne plače v kmetijskem, bo delovna sila migrirala iz tradicionalnega sektorja v industrijskega. V slednjem pa bodo lastniki produkcijskih sredstev zaposlili toliko delavcev, da bo realna plača delavcev enaka mejni produktivnosti delavca. Ker bodo lastniki glede na predpostavko modela ves

dobiček ponovno investirali v ta sektor, bo zrasla skupna količina kapitala v sektorju. To bo dvignilo krivuljo mejnega povpraševanja po delovni sili, zato bo še več delavcev migriralo s tradicionalnega sektorja v industrijskega. Proces bo trajal toliko časa, dokler ne bo količina nezaposlene delovne sile v tradicionalnem sektorju izčrpana (Todaro & Smith, 2009, str. 116–118).

Model je bil deležen veliko kritik, saj štiri ključne predpostavke ne ustrezajo realnosti v državah v razvoju. Prvič, lastniki produkcijskih sredstev dobičke pogosto investirajo v tehnološki razvoj in opremo, da bi zmanjšali potrebo po delovni sili. Drugič, v tradicionalnem sektorju v manj razvitih državah ni tolikšnega presežka delovne sile, kot ga predvideva Lewis. Tretja nerealna predpostavka predvideva, da je v modernem sektorju konkurenčen trg delovne sile, ki zagotavlja konstantno realno plačo, ki je višja od plače v tradicionalnem sektorju, dokler ni presežek delovne sile v tradicionalnem sektorju izčrpan. Plače v modernem sektorju v državah v razvoju namreč po navadi sčasoma rastejo, tako realno kot v primerjavi s plačami v tradicionalnem sektorju, in to tudi če obstaja nezaposlena delovna sila v modernem sektorju. Četrta nerealna predpostavka je predpostavka padajočih donosov v modernem sektorju. Obstaja namreč mnogo dokazov o nasprotnem, namreč naraščajočih donosih v tem sektorju (Todaro & Smith, 2009, str. 118–120).

Z vidika izgradnje miru tudi ta teorija razvoja ne naslavlja ostalih razvojnih problematik. Z industrializacijo države se sicer poveča gospodarska rast, ki preprečuje nastanek konflikta, toda teorija ne omenja razvoja šolstva, zdravstva, političnega sistema, ki bi omogočil zagotovitev teh dobrin in socialne mreže za najrevnejše. Četudi bi teorija držala, lahko kratkoročno v primeru večjih razlik med plačami v realnem in tradicionalnem sektorju povečala neenakost, kar bi lahko destabilizirala državo. Neenakost bi se lahko povečala predvsem v primeru, da lastniki produkcijskih sredstev dobičke investirajo v tehnološko opremo za zmanjšanje delovne sile. S tem bi gospodarska rast sicer rasla, brezposelnost pa bi, kot opozarjata Todaro in Smith (2009, str. 119), ostala visoka. To bi najverjetneje še povečalo dohodkovno neenakost v državi.

Nekateri teoretiki teorije strukturnih sprememb po Lewisu sicer opozarjajo na priložnosti, vendar tudi omejitve držav v razvoju, tako notranje kot zunanje. Zaradi razvitega zahodnega sveta imajo države v razvoju na voljo več virov kapitala za razvoj, a so soočene tudi z ovirami v mednarodni trgovini, pri (ne)prenosu tehnologije, notranjimi ovirami, kot so pomanjkanje naravnih virov in človeškega kapitala. Lewisovi sodobniki tako poudarjajo dodatne pogoje za razvoj, kot so dobra infrastruktura, postopna akumulacija kapitala, tako fizičnega kot človeškega, rast velikih mest in zmanjšanje rasti prebivalstva, ko starši zamenjujejo »kvantiteto« s »kakovostjo« otrok, torej z vlaganjem v izobraževanje manjšega števila potomcev (Todaro & Smith 2009, 120–122). Ti poudarki so bolj v skladu s paradigmo izgradnje miru. Glavna kritika Lewisovih sodobnikov sicer leti na njihovo prepričanje, da so vse države morale iti skozi podoben set strukturnih sprememb, čeprav empirične študije dokazujejo, da se vzorci razvoja od države do države razlikujejo – tako glede na njihove

notranje lastnosti kot tudi glede trenutnih zunanjih dejavnikov (Todaro & Smith, 2009, str. 121–122).

2.1.3 Teorije mednarodne odvisnosti

Teoretiki modelov mednarodne odvisnosti, ki so se pojavili v sedemdesetih letih, zavračajo prepričanje zagovornikov strukturnih sprememb. Menijo namreč, da je glavni razlog za nerazvitost držav njihova odvisnost od razvitega sveta. Obstajajo tri glavne šole teorij mednarodne odvisnosti: model neokolonialne odvisnosti, model napačne paradigme in teza o dualističnem razvoju (Todaro & Smith 2009, 122).

Model neokolonialne odvisnosti predvideva, da je nerazvitost dela držav v svetu posledica razvoja posebne oblike kapitalizma – *odvisnega kapitalizma*. Nerazvite države po tej teoriji niso gospodarice lastnega razvoja, temveč so zaradi obstoječega sistema svetovne trgovine odvisne od dejanj razvitih držav. Ta dejanja pa lahko bodisi pozitivno bodisi negativno vplivajo na razvoj manj razvitih. Razvite države pa po drugi strani niso odvisne od držav v razvoju, torej lahko avtonomno sprejemajo odločitve. To stanje povzroča, da so nerazvite države izkoriščane s strani razvitih, saj razvite države iz nerazvitih črpajo presežke lokalne proizvodnje. Razvite države namreč posedujejo tehnološke, trgovinske, kapitalske in sociopolitične prednosti pred nerazvitimi državami. Odvisnost pa temelji na mednarodni delitvi delovne sile in ta delitev omogoča, da se razvite in politično močne države gospodarsko razvijajo, razvoj drugih pa je odvisen od volje prvih (Dos Santos, 1973).

Druga teorija odvisnosti, imenovana model napačne paradigme (angl. *false paradigm model*), predpostavlja, da je razlog za nerazvoj držav v napačnih napotkih, sicer dobronamernih a pogosto neinformiranih, pristranskih in etnocentričnih mednarodnih strokovnjakov iz razvojnih agencij razvitih držav in mednarodnih donatorskih organizacij. Ti strokovnjaki ponujajo kompleksne, a napačne modele za razvoj, ki vodijo v neprimerne razvojne politike v nerazvitih državah. Ti modeli, ki so oblikovani glede na izkušnje razvitih držav, v nerazvitih zaradi drugačne institucionalne strukture ne delujejo. V nerazvitih državah namreč prevladujejo tradicionalne socialne strukture, kot so plemena, kaste itd., visoka neenakost pri lastništvu zemlje, neproporcionalen nadzor lokalnih elit nad viri financiranja in zelo neenak dostop do posojil. Zato modeli zahodnih strokovnjakov služijo predvsem bogatenju tujih in domačih elit. Teorija še predpostavlja, da so ti strokovnjaki izšolani na zahodnih univerzah, kjer se poudarja načela, kot so pomembnost maksimiranja rasti BDP, privatizacija, večanje varčevanja in investiranja, ne pa tudi nujnosti institucionalnih in strukturnih reform, ki jih morajo izvesti nerazvite države, če želijo pospešiti gospodarski razvoj (Todaro & Smith, 2009, str. 124).

Teza o dualističnem razvoju temelji na predpostavki, da obstajajo dualne družbe. Dualizem nastaja tako med razvitimi in nerazvitimi državami kot tudi znotraj nerazvitih držav, v katerih so »otočki« bogatih elit. Vendar teza za razliko od teorij strukturnih sprememb dvomi o časovni konvergenci med nerazvitim in razvitim delom družbe, ki naj bi se zgodila v toku

gospodarskega razvoja. Razlike med bogatimi in revnimi se namreč vseskozi povečujejo, in ne zmanjšujejo, kar je podkrepljeno z nekaterimi empiričnimi dokazi. Obstoj razvitih delov tako ne pripomore k razvoju manj razvitih, ampak ga priklene na raven nerazvitosti (Todaro & Smith, 2009, str. 124–125).

Teorije mednarodne odvisnosti v določenih vidikih lahko povežemo s paradigmo izgradnje miru. Opozarjajo na to, da rast BDP-ja ne sme biti edini cilj razvoja, poudarjajo specifične značilnosti nerazvitih držav in svarijo pred »presajanjem« zahodnih formul razvoja v države v razvoju brez upoštevanja teh značilnosti. Slednje je povezano s prej opisanimi Parisovimi opažanji dejavnosti izgradnje miru v Kambodži in Nikaragvi, kjer so takšne dejavnosti dodatno destabilizirale državo. Po drugi strani pa teorije mednarodne odvisnosti, kot poudarjata tudi Todaro in Smith (2009, str. 126), ne ponujajo alternativnih modelov razvoja, temveč le pojasnjujejo razloge za nerazvoj.

2.2 Neoklasična teorija gospodarskega razvoja

Neoklasična teorija gospodarskega razvoja je prevladovala v času razpada Sovjetske zveze in Jugoslavije, zato bo tej teoriji namenjena posebna pozornost.

2.2.1 Teoretske predpostavke

Neoklasičen pristop, ki poudarja moč svobodnega trga in njen pozitiven vpliv na gospodarski razvoj ter zagovarjanje čim manjše vladne intervencije v razvoj, se je razvil kot odgovor na zgoraj opisane teorije. Zgodnje teorije, predvsem teorije linearnih stopenj rasti in teorije strukturnih sprememb, predpostavljajo primarno vlogo države pri načrtovanju in praktičnem udejanjanju načrtov za gospodarski razvoj. A vladne intervencije v sedemdesetih letih niso dale želenih razvojnih rezultatov (Todaro & Smith, 2009, str. 127). V poznih sedemdesetih letih in zgodnjih osemdesetih se je namreč rast držav v razvoju, ki so sledile politiki vladnega načrtovanja razvoja, ustavila, večina izmed njih je doživela tudi gospodarsko krizo. Po drugi strani pa je bil uspeh vzhodnoazijskih držav (azijskih tigrov) dosežen v nasprotju s predpostavkami teorij mednarodne odvisnosti (Gore, 2000, str. 792). Med glavnimi nosilci nove vloge svobodnega trga v razvoju sta bila tudi Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad (MDS). MDS svojo pomoč še kar pogojuje s obsežnimi reformami liberalizacije trgov, medtem ko namenja Svetovna banka denar le tistim razvojnim projektom, ki jih ne more financirati zasebni sektor (Todaro & Smith, 2009, str. 545–546). Institucije, ki so zastopale bolj uravnotežen razvoj, kot so Mednarodna organizacija dela, Program združenih narodov za razvoj in Konferenca ZN za trgovino in razvoj so po drugi strani izgubile vpliv pri oblikovanju razvojnih politik (Todaro & Smith, 2009, str. 127).

Neoklasična teorija temelji na treh pristopih. Prvi, prostotržni pristop predpostavlja, da so že sami trgi učinkoviti pri razvoju države; vladne intervencije tako niso potrebne, ampak so kontraproduktivne. Drugi pristop, teorija javne izbire gre še dlje, saj meni, da so vladne politike po definiciji napačne. Politiki in birokrati namreč zadovoljujejo le svoje lastne

interese, zato so iskalci rent, kar škoduje gospodarstvu. Tretji, tako imenovani trgu prijazni pristop, ki se je razvil zadnji, pa priznava določeno potrebo po vladni intervenciji v nerazvitih državah z namenom zagotoviti pogoje za tržno gospodarstvo, kot je vlaganje v fizično in zdravstveno infrastrukturo ter izobraževanje (Todaro & Smith, 2009, str. 127–128).

Neoklasični pristopi so utemeljeni na tradicionalni teoriji rasti Roberta Solowa (1956). Enačba modela je

$$Y = K^{\alpha} (AL)^{1-\alpha} \quad (2)$$

kjer Y predstavlja BDP, K je obseg kapitala v državi, L je obseg delovne sile, A pa produktivnost dela, ki je eksogena, torej ni pogojena z ostalimi dejavniki v državi. α predstavlja elastičnost proizvodnje glede na kapital, torej odstotek rasti BDP, ki je rezultat enoodstotnega povečanja obsega človeškega in fizičnega kapitala. Ker model predpostavlja, da je α manjša od 1, lastnikom zasebnega kapitala pa se izplačuje marginalni produkt kapitala, Solowova enačba predpostavlja padajoče donose na kapital in delo. Rast BDP je tako po tej teoriji posledica enega ali kombinacije treh dejavnikov: povečanja delovne sile ali produktivnosti delavcev (skozi rast prebivalstva oziroma izobrazbo delavcev), povečanje kapitala (skozi varčevanje in investicije) ter zaradi tehnološkega napredka. Zaprta gospodarstva z manjšim varčevanjem zato *ceteris paribus* kratkoročno rastejo počasneje od tistih z višjo ravno prihrankov. Odprta gospodarstva v razvoju, v katere se steka kapital razvitih držav, pa se bodo po tej teoriji sčasoma po BDP izenačile z razvitimi državami. Kapital se namreč seli z razvitih držav, kjer je razmerje med kapitalom in delom večje, v nerazvite, kjer je to razmerje manjše, torej so dobički od investicij večji. Z omejevanjem denarnih tokov pa bodo države v razvoju po drugi strani omejile svojo rast. Odprta gospodarstva v razvoju po tej teoriji tudi lažje dostopajo do tujega znanja in lahko tako pospešijo tehnološki razvoj (Todaro & Smith, 2009, 129).

Z vidika primerjave neoklasičnih teorij s paradigmo izgradnje miru je najbolj »problematična« teorija javne izbire. Čim bolj omejena vlada in birokracija oziroma popolno odklanjanje vladne intervencije lahko povzroči nestabilnost v državah in celo konflikt, kot je na primeru Nikaragve in Kambodže pokazal Paris. V vsakem primeru je v državah nujna vzpostavitev vsaj minimalnih socialnih mrež, ki bodo poskrbele za tiste, ki ne bodo takoj želi sadov liberalizacije in odpiranja gospodarstva. Trgu prijazen pristop je zato bolj v skladu s paradigmo izgradnje miru in je precej podoben dejavnostim, ki preprečujejo nastanek konflikta, torej razvoj zdravstva in izobraževalnih institucij.

2.2.2 Washingtonski konsenz

Verjetno eden izmed najbolj zloglasnih terminov v zgodovini teorij gospodarskega razvoja je termin Washingtonski konsenz. Predvsem nasprotniki strategij razvoja, ki temeljijo na liberalizaciji gospodarstva, ga krivijo za domala vso bedo, ki so jo izkusile nekatere manj razvite države tudi tranzicijske, ki so se trudile dosledno implementirati napotke

Washingtonskega konsenza. Vendar se je treba zavedati, da so te države implementirale poenostavljeno verzijo Washingtonskega konsenza, ki ni bila v skladu s prepričanjem Johna Williamsona, ki je razvil skupek pravil, označen z imenom Washingtonski konsenz (Stiglitz, 2004, str. 1).

Termin Washingtonski konsenz je leta 1989, torej prav v času pričetka tranzicije vzhodnoevropskih držav, skoval ameriški ekonomist John Williamson. Termin je v začetku označeval deset ukrepov za razvoj držav Latinske Amerike, s katerimi so se, po Williamsonovem mnenju, takrat lahko strinjale takratna ameriška vlada, ameriška centralna banka (Federal Reserve), tisti kongresniki, ki jih je zanimal razvoj Latinske Amerike, najvplivnejše svetovne finančne institucije – Mednarodni denarni sklad, Svetovna Banka, Medameriška razvojna banka – in različni inštituti, ki se ukvarjajo z razvojem gospodarskih politik (Marangos, 2009, str. 351). Williamson sicer poudarja, da so ideje Washingtonskega konsenza, čeprav so bile osnovane na državah Latinske Amerike, bile najbolj uveljavljene prav v tranzicijskih državah vzhodne Evrope (Williamson, 1993, str. 1329).

Termin oziroma politike, ki jih je konsenz predpisoval, niso bile enoznačne, ampak so se skozi čas razvijale. Razvijal jih je Williamson, ki je v poznejše revizije konsenza vključeval prilagojene ukrepe glede na dotakratne izkušnje z razvojno politiko. Toda kot opozarja Marangos (2009), je bil termin tudi napačno interpretiran kot neoliberalni manifest. Najglasnejši kritiki, ki Washingtonski konsenz povezujejo z neoliberalnimi recepti Ronalda Reagana ali Margaret Thatcher v odnosu do manj razvitih držav, tako v resnici ne kritizirajo skupek politik, ki jih je opisal Williamson v originalnem Washingtonskem konsenzu, temveč, kot bo prikazano v nadaljevanju, le okrnjen del Washingtonskega konsenza, ki sta si ga za svoje potrebe prilagodila Reagan in Thatcherjeva, temeljil pa je na inspiracijah, izhajajočih iz misli Milтона Friedmana in Friedricha Hayeka.

2.2.2.1 Williamsonov Washingtonski konsenz

Williamson je politike Washingtonskega konsenza razvil novembra 1989 na konferenci ameriškega Inštituta za Mednarodno Ekonomijo, na katerem je predstavil članek o razvojnih politikah konsenza. Teh je bilo deset (Marangos, 2009, str. 357–361):

1. Fiskalna disciplina: Keynesijansko stimuliranje gospodarska z visokim primanjkljajem države ni sprejemljivo, toda fiskalna disciplina ne pomeni nujno uravnoveženega proračuna. Deficit je sprejemljiv, če ne prispeva k večanju razmerja med dolgom države in BDP. Deficit mora biti tudi rezultat vlaganj v produktivno infrastrukturo. Deficit ne sme biti financiran z inflacijo, kar pomeni primarni presežek v višini več odstotkov BDP, in operativni primanjkljaj, ki ni večji od dveh odstotkov BDP.
2. Prioritete javne porabe: zmanjšanje stroškov za administracijo, obrambo in »bele slone«, saj ti stanejo preveč glede na njihove ekonomske koristi. Subvencije, predvsem neučinkovito nediskriminatorno subvencioniranje državnih podjetij, mora biti omejeno ali še bolje, odpravljeno. Povečati se mora financiranje izobraževanja in zdravstva, saj

investiranje v človeški kapital pripomore k bolj enaki razporeditvi dohodka in pomaga revnim slojem družbe. Državnih subvencij se tako ne sme odpraviti v primeru, ko te bodisi zmanjšujejo dohodkovno neenakost bodisi izboljšujejo razporeditev virov.

3. Davčna reforma: širitev baze, vključno z obdavčitvijo bega kapitala, zmanjšanje mejne stopnje davka na zmerno raven in izboljšanje učinkovitosti pobiranja davkov, torej davčne administracije. Cilj davčne reforme je povečanje spodbud za podjetništvo in povečati horizontalno enakopravnost z vzdrževanjem zmerne progresivne obdavčitve.
4. Finančna liberalizacija: dolgoročen cilj so tržno določene obrestne mere. Kratkoročno bi le-te lahko v državah v razvoju bile tako visoke, da zavirajo podjetništvo in večajo državni dolg. Zato se morajo po navodilih Washingtonskega konsenza ohranjati na zmerni ravni. Vse preferenčne obrestne mere morajo biti odpravljene.
5. Tečajna politika: konkurenčna realna vrednost tečaja je fundamentalnega pomena za izvozno usmerjeno gospodarsko politiko in za ohranjanje konkurenčnosti. Omejitve, ki jih predstavlja plačilna bilanca države, morajo biti presežene z rastjo izvoza v netradicionalnem sektorju in ne z nadomestitvijo uvoza (angl. *import substitution*).
6. Liberalizacija trgovine: liberalizacija uvoza in odprava kvantitativnih ovir pri trgovanju sta nujna za izvozno usmerjeno gospodarstvo pa tudi za zmanjšanje korupcije. Podpora mladim gospodarskim panogam (angl. *infant industry*) opravičuje le strogo začasno zaščito teh panog. Zmerna splošna carinska tarifa (10–20 odstotna) bi pripomogla k diverzifikaciji industrije in ne bi imela občutnih negativnih posledic. Odprava trgovalnih ovir mora biti postopna.
7. Tuje neposredne investicije (TNI): ovire za vstop tujih podjetij morajo biti odpravljene, med domačimi in tujimi podjetji mora vladati svobodna konkurenca. TNI bodo prinesle potreben kapital, znanje in dobrine za domač trg oziroma bodo pripomogle k višjemu izvozu države.
8. Privatizacija: privatizacija je smiselna takrat, ko pripomore k večji konkurenci med podjetji. V primeru, ko so mejni stroški manjši od povprečnih ali v primeru negativnih okoljskih eksternalij, je smiselno ohraniti javno lastništvo podjetja.
9. Deregulacija: vlada mora odpraviti regulacije, ki ovirajo vstop novih podjetij na trg in/ali ovirajo konkurenco na trgu. Regulacija je smiselna le, če je vzpostavljena zaradi varnosti, varovanja okolja ali preudarnega nadzora delovanja finančnih inštitucij.
10. Lastninska pravica: pravni sistem mora zagotavljati varovano, vseobsegajočo in poceni uveljavljanje lastninske pravice, ki mora vključevati tudi neformalni sektor.

Liberalizacija cen ni bila vključena v politike, saj na tem področju med inštitucijami ni bilo konsenza. Prav tako ni bilo dogovora, kako obravnavati problem revščine, varovanja okolja in dohodkovne neenakosti (Marangos, 2009, str. 360). Williamson je ob tem poudaril, da se mu zdi vprašanje neenakosti velikega pomena, a da zaradi pomanjkanja konsenza med inštitucijami politik za zmanjševanje neenakosti ni mogel vključiti v konsenz. Pričakoval je sicer, da Washingtonski konsenz neenakosti ne bo povečeval. Zavedal se je tudi pomembnosti neekonomskih vplivov na razvoj države, kot je na primer nacionalna varnost in vprašanje enakosti spolov, a priznal, da se je zaradi omejenega znanja o teh področjih kot ekonomist primoran osredotočiti na ekonomske dimenzije razvoja (Marangos, 2009, str. 361).

Leta 1996 je Williamson (1996) revidiral napotke Washingtonskega konsenza, saj je vedno več institucij prepoznalo potrebo po gospodarskih politikah za odpravljanje socialne neenakosti. Tako je priporočil, da se morajo javni izdatki poleg že opisanega osredotočiti na pomoč najšibkejšim članom družbe in na zmanjševanje dohodkovne neenakosti, na primer z denarno socialno pomočjo, zagotavljanjem oskrbe z vodo in rešitve stanovanjskega problema ter univerzalen dostop do kontracepcije takoj, ko je to mogoče. Priznal je tudi, da za razliko od njegovih prejšnjih predvidevanj ni strinjanja glede tečajne politike, saj je MDS podpiral fiksno določene tečaje, ameriško finančno ministrstvo pa prosto gibajoče.

Naslednje leto je Williamson (1997) Washingtonski konsenz dopolnil s politikami, za katere je menil, da bi jih morale implementirati države Latinske Amerike, čeprav o njih konsenza ni (Marangos, 2009, str. 362). Menil je, da fiskalna vzdržnost sama ne bo stimulirala gospodarske rasti, zato mora biti cilj držav tudi ustvarjanje prihrankov za stimulacijo investicij. Prihranki morajo izvirati iz zasebnega sektorja, saj visoki davki zavirajo gospodarstvo. Predpisal pa je višje davke na izkoriščanje zemlje, predvsem takšno, ki ima negativne eksternalije pri varovanju okolja. Pod vplivom bančnih kriz leta 1997 je svetoval okrepljen nadzor nad finančnimi institucijami. Glede liberalizacije trgovine je podpiral uvedbo območij proste trgovine in bilateralne trgovinske sporazume. Poudaril je nujnost vzpostavitve učinkovitih struktur za varstvo konkurence in deregulacijo trga delovne sile, a z zajemeno minimalno plačo. Prvič se je zavzel za izgradnjo institucij, kot so neodvisna centralna banka, močne institucije za nadzor in izvrševanje proračuna, decentralizacijo, pošteno in neodvisno sodstvo. Spet je poudaril pomen izobraževanja delovne sile, ki bi moralo biti brezplačno na primarni in sekundarni ravni, medtem ko bi morala biti univerzitetna izobrazba plačljiva. Študenti namreč prihajajo predvsem iz privilegiranih slojev družbe, ki si lahko sami financirajo študij.

Leta 2000 je v zadnji verziji Washingtonskega konsenza Williamson, v skladu s spremembo mišljenja mednarodnih institucij, spremenil konsenz tako, da je dal še večji poudarek nujnosti odpravljanja revščine in neenakosti. Svetovna banka in MDS sta v tem času svojo pomoč začela pogojevati s sprejemanjem politik za odpravo revščine in neenakosti v državah v razvoju (Marangos, 2009, str. 371).

2.2.2.2 Washingtonski konsenz kot neoliberalni manifest

Vzporedno z Williamsovim razvojem termina se je razvil tudi drug Washingtonski konsenz, ki so ga poleg že omenjenih institucij in politikov ter raziskovalcev sestavljala tudi zahodna podjetja. Ta je bil precej bolj radikalen od Williamsonovega, udeleženi pa so ga predvsem študenti iz Latinske Amerike, ki so študirali v ZDA, nato pa se vrnil v svoje države in v njih zasedli pozicije odločanja. Radikalni Washingtonski konsenz so s svojo politiko pogojevanja pomoči podpirale tudi Svetovna banka, MDS in ameriške agencije za razvojno pomoč. Temelje tega konsenza, ki ga je Stiglitz poimenoval neoliberalni manifest, povzemam po

Marangosu (2009, str. 365–366) v enaki razporeditvi, kot sem povzel prvo verzijo Williamsonovega konsenza:

1. Fiskalna disciplina: vzpostavitev uravnoveženega proračuna.
2. Prioritete javne porabe: zmanjšanje državne porabe.
3. Davčna reforma: uzakonitev zmanjšanja davkov na vseh področjih in odprava davkov, katerih namen je redistribucija dohodka.
4. Finančna liberalizacija: obrestne mere mora določati prosti trg.
5. Tečajna politika: neomejena menjava valute in prosto gibajoči tečaj.
6. Liberalizacija trgovine: vzpostavitev svobodne trgovine in odprava protekcionizma ter omejevanja pretoka kapitala.
7. TNI: odprava ovir za vstop in izstop tujih podjetij.
8. Privatizacija: certifikatska privatizacija javnih podjetij.
9. Deregulacija: odprava vstopnih in izstopnih ovir ter odprava regulacij, ki so namenjene zaščiti okolja in zajamčene minimalne plače.
10. Lastninska pravica: radikalni Washingtonski konsenz se z varovanjem lastninskih pravic, kot tudi ne z razvojem ostalih institucij razen z eno izjemo (glej naslednjo točko), ni ukvarjal.
11. Izgradnja institucij (ta segment je vključen šele v tretjo verzijo Williamsonovega konsenza): vzpostavite neodvisne centralne banke, dotok denarja mora rasti v skladu z doktrino monetarizma.
12. Liberalizacija cen (ni vključena v Williamsonov konsenz): neoliberalni manifest predpisuje takojšnjo liberalizacijo cen.

2.2.2.3 Ocena učinkovitosti Washingtonskega konsenza

Z vidika paradigme izgradnje miru je razlika med Williamsonovim konsenzom in neoliberalnim manifestom očitna. Medtem ko je Williamson poudarjal nujnost razvoja izobraževanja in zdravstvene infrastrukture ter močnih nadzornih inštitucij, se neoliberalni manifest s tem ni ukvarjal. Slednji tudi implicitno zavrača kakršnekoli programe za odpravljanje revščine, saj predpisuje davčno reformo, po kateri bi se odpravili vsakršni davki, namenjeni redistribuciji dohodka. Nujnost takojšnjega uravnoveženja proračuna in liberalizacije (kar največkrat pomeni rast) cen prav tako zmanjša socialne transfere in vsaj na kratek rok povečuje neenakost in revščino (kar se je pokazalo tudi v mnogih tranzicijskih državah).

Primerjava obeh konsenzov, Williamsonovega in neoliberalnega, tudi osvetli mnoge napačne ali površne uporabe termina Washingtonski konsenz, saj ga njegovi kritiki interpretirajo kot neoliberalni manifest in ne kot originalno Williamsovo zamisel, ki je z vidika izgradnje miru vključevala mnogo pozitivnih napotkov, v zadnjih verzijah pa celo eksplicitno poudarjala cilj odpravljanja revščine in ne le gospodarsko rast.

Gore (2000) obenem opozarja, da Washingtonski konsenz ne deluje zato, ker je že njegova teoretska zasnova v nasprotju sama s sabo. Konsenz namreč predvideva integracijo držav v razvoju v tako imenovan liberalni mednarodni ekonomski red, v katerem so države s pomočjo svobodne trgovine in pretoka kapitala med sabo močno integrirane. Obenem pa pri predpisovanju politik državam te predpostavke ne upošteva. Konsenz namreč ne namenja nobene pozornosti zunanjim vplivom na gospodarstvo države v razvoju – predpostavlja le, da je povpraševanje na svetovnih trgih vedno na voljo (s pomočjo argumenta »malega gospodarstva«, kar naj bi bile države v razvoju) in da so tako tudi cene v veliki meri neodvisne od obsega izvoza države v razvoju. Država mora tako po navodilih Washingtonskega konsenza sprejeti nacionalne ukrepe za rast, medtem ko se z vprašanjem, kako ustvariti mednarodno okolje, ki bi lahko rast držav v razvoju stimuliral oziroma rasti držav ne bi zaviral, konsenz ne ukvarja. Zaradi predpostavke Washingtonskega konsenza, da so države del mednarodnega ekonomskega reda in dejstva, da kljub tej predpostavki Washingtonski konsenz ne obravnava vplivov tega mednarodnega ekonomskega reda na razvoj držav v razvoju, je po Gorovem mnenju Washingtonski konsenz samemu sebi kontradiktoren in zato ne more preživeti kot razvojna paradigma.

Kot dokaz, da Washingtonski konsenz ni primerna paradigma za razvoj držav, ekonomisti izpostavljajo primere najuspešnejših vzhodnoazijskih držav – Južne Koreje, Tajvana tudi Kitajske. Če sta Južna Koreja in Tajvan v času svojega gospodarskega vzpona upoštevala določene napotke Washingtonskega konsenza, se drugih nista držala. Obe državi sta se sicer držali načela fiskalne discipline, javna sredstva sta namenjali za razvoj zdravstva, infrastrukture in izobraževanja, izpeljala sta davčno reformo, ki je obsegala razširitev baze in zmanjšanje višine davkov, vzpostavili sta enotne in konkurenčne valutne tečaje. Tajvan je poskrbel tudi za zaščito lastninskih pravic, medtem ko je Južna Koreja na primer leta 1961 zaprla vodilne poslovneže in grozila z zasegom njihovega imetja. Deregulacija je bila v obeh državah omejena, do osemdesetih let je bila prav tako omejena trgovinska liberalizacija. Načela privatizacije se državi nista držali, saj sta v petdesetih in šestdesetih letih ustanovili veliko državnih podjetij. Prav tako sta omejili oziroma nadzorovali pritok TNI, finančna liberalizacija pa je bila omejena do osemdesetih let (Rodrik, 1996).

2.3 Sodobne teorije gospodarskega razvoja

Novejše teorije gospodarskega razvoja namenjajo največ pozornosti tako imenovani odpovedi koordinacije (angl. *coordination failure*) med različnimi akterji gospodarskega razvoja. Na tem mestu je podan kratek povzetek teorij s poudarkom na njihovi povezanosti s paradigmo izgradnje miru.

2.3.1 Model več ravnovesij

Po tem, ko neoklasična teorija gospodarskega razvoja v osemdesetih in devetdesetih letih ni dala želenih rezultatov, je na veljavi začela pridobivati teorija, ki glavni razlog za nerazvitost držav vidi v odsotnosti koordinacije. Ta za osnovo jemlje državo v razvoju, na katero zunanji

dejavniki ne vplivajo v tako veliki meri, kot to velja za neoklasične teorije. Teorije o odpovedi koordinacije predpostavljajo, da obstaja v državah v razvoju več ravnovesij produktivnosti v državi. Država lahko tako zaradi pomanjkanja koordinacije med relevantnimi akterji pri produktivnosti obtiči v tako imenovanem slabem ravnovesju, ko viri niso polno izkoriščeni. Glavni poudarek teorije je, da se država iz tega slabega ravnovesja ne bo premaknila, če ne bodo relevantni akterji v državi delovali usklajeno. Iz tega izhaja, da potrebuje država »močan potisk« (angl. *big push*) na področjih, kjer obstaja takšno slabo ravnovesje (Todaro & Smith, 2009, str. 158–173).

Model več ravnovesij lahko prikažemo na primeru industrializacije nerazvite države, v kateri obstaja le tradicionalni način produkcije, modernega načina torej ni. Primer zaradi obvladljivosti predvideva, da je gospodarstvo države zaprto in da je edini faktor produkcije delo. Če se eno podjetje odloči na tem trgu investirati v moderen način proizvodnje v katerikoli industrijski panogi (kar bi povečalo produktivnost podjetja in s tem produktivnost celotnega gospodarstva), bodo stroški takšne investicije v veliko primerih presegli dobičke. Zato se nobeno posamezno podjetje za investiranje ne bo odločilo. Razloga, zakaj investicija v veliko primerih ne bo dobičkonosna, sta dva. Medtem ko v tradicionalnem načinu proizvodnje fiksnih stroškov ni, so pri vzpostavljanju modernega načina proizvodnje ti občutni. Podjetje z moderno proizvodnjo bo moralo delavcem plačati tudi višje plače, da se bodo ti preselili s tradicionalnega sektorja v moderno podjetje. Toda če je to podjetje edino v gospodarstvu, ki plačuje višje plače oziroma je v manjšini, potem bodo delavci modernega sektorja svoje višje dohodke porabili večinoma za nakup produktov tradicionalnega sektorja. Moderno podjetje ima tako stroške z modernizacijo proizvodnje in višjimi plačami, medtem ko se višja kupna moč delavcev v modernem sektorju v večinski meri prelije v tradicionalni sektor. Zato se moderno podjetje sooča z nizkim povpraševanjem po svojih produktih, povpraševanje po produktih tradicionalnega sektorja pa se poveča. Neko podjetje iz tradicionalnega sektorja po drugi strani nima interesa po modernizaciji svoje proizvodnje (kar bi seveda tradicionalnemu sektorju povzročilo stroške), saj uživa (dovolj) veliko povpraševanje po svojih izdelkih, ki ga stimulira moderno podjetje. Stroški modernizacije bi bili za to drugo podjetje večji od koristi (Todaro & Smith, 2009, str. 168–173).

Čeprav bi bilo celotno gospodarstvo države z modernizacijo bolj produktivno, se ta ne bo zgodila, saj vsa podjetja vedo, da bodo, če se bodo modernizirala prva, realizirala neto izgubo (slednje je sicer odvisno od razlike med plačami v modernem in tradicionalnem sektorju ter od fiksnih stroškov zagona moderne proizvodnje. A v večini primerov držav v razvoju, predvsem v najmanj razvitih državah, so plače in stroški v modernem sektorju toliko višji, da gospodarstvo obtiči v slabem ravnovesju). Modernizacija države, ki bi povzročila rast produktivnosti, je tako mogoča le, če se hkrati modernizira velik del gospodarstva, torej različne gospodarske panoge, ki bi v zadostni meri povečale kupno moč dovolj velikega števila delavcev, da bi bila modernizacija podjetij dobičkonosna. Takšna modernizacija bi torej gospodarstvo dvignila v višje ravnovesje (Todaro & Smith, 2009, str. 158–173).

Slaba ravnovesja lahko nastanejo tudi zaradi drugih razlogov, ne le zaradi razlike v kupni moči oziroma višini plač in stroškov modernizacije. Z vidika izgradnje miru je zanimivo dejstvo, da teorije več ravnovesij predpostavljajo tudi, da lahko rast zavira revščina oziroma dohodkovna neenakost. Tradicionalen pogled na neenakost sicer predpostavlja, da ta mora obstajati, saj se le tako lahko ustvarijo dovolj veliki prihranki (višjega sloja) za investicije in s tem nadaljnjo gospodarsko rast. Vendar so raziskave pokazale, da revni varčujejo veliko več, kot so sprva predvidevali (Todaro & Smith, 2009, str. 178–179). Banerjee in Newman (1993) sta tudi pokazala, da se lahko z enkratnimi ukrepi (močnim potiskom) neenakost odpravi do te mere, da dobijo prej deprivilegirani sloji družbe dovolj denarja za začetek podjetniške aktivnosti. Taki ukrepi so smiselni predvsem v okolju z nepopolnimi kreditnimi trgi. Zmanjšanje neenakosti oziroma opolnomočenje revnejših slojev za podjetniško aktivnost poleg večje produkcije pomeni tudi več povpraševanja po delavcih, zaradi česar se zvišajo plače (in s tem tudi odpravi revščina). Banerjee in Newman tako menita, da za doseganje večje dohodkovne enakosti v državah v razvoju niso nujne stalne prakse prerazdeljevanja bogastva s pomočjo davkov, ampak lahko že enkraten ukrep državo dvigne v višje ravnovesje, ki koristi revnemu sloju in obenem večja produktivnost celotnega gospodarstva. Podobno je tudi z izobraževanjem – če revni nimajo dostopa do posojil, potem ne morejo investirati v izobrazbo svojih potomcev, kar ustvarja revščino tudi pri potomcih. Negativno povezanost med dohodkovno neenakostjo in rastjo BDP-ja z ekonometrično analizo v različnih obdobjih po drugi svetovni vojni, sicer izvedeno le na podatkih iz demokratičnih držav, ugotovita tudi Persson in Tabellini (1994).

Predpostavke za rast pri teorijah več ravnovesji so tako za razliko od klasičnih teorij precej bolj podobne predpostavkam paradigme izgradnje miru, ki zagotavljajo (družbeno) stabilnost države. Če se klasične teorije s problemi revščine in neenakosti niso pretirano ukvarjale, neoliberalni manifest Washingtonskega konsenza pa je celo predpisoval odpravo davkov, ki zagotavljajo dohodkovno redistribucijo, teorije več ravnovesij predpostavljajo pozitiven vpliv predpostavk, potrebnih za stabilnost države (kot sta revščina, neenakost, izobrazba) na gospodarsko rast. Cilji teorij več ravnovesij so tako komplementarni vsaj nekaterim ciljem paradigme dejavnosti izgradnje miru in niso v kontradiktornem odnosu z ostalimi. Implicitno teorije več ravnovesij predvidevajo tudi učinkovito vlado in birokracijo ter nadzor nad njima, torej demokratično ureditev. Le politika države lahko namreč premaga odpoved koordinacije in ustvari tako imenovani velik potisk naprej. Toda kot opozarjata Todaro in Smith (2009, str. 190–191) lahko napačna državna politika razvoja povzroči močne negativne učinke na razvoj in s tem državo prisili v večletno stagniranje v slabem ravnovesju ali pa državo potisne v še slabše ravnovesje. To se zgodi predvsem takrat, ko je raven korupcije v politiki in birokraciji visoka.

2.3.2 Hausmann-Rodrik-Velascov okvir za napovedovanje rasti

Eden najnovejših pristopov v gospodarskem razvoju je koncept analize in odpravljanja razvojnega zaostanka, ki so ga razvili Ricardo Hausmann, Dani Rodrik in Andres Velasco (2006) in ki se imenuje okvir za napovedovanje rasti (angl. *growth diagnostics framework*).

Avtorji okvirja menijo, da se mora slabo razvita država osredotočiti na tiste gospodarske reforme, ki najbolj zavirajo njeno rast, namesto da poskuša implementirati obsežen spisek reform, ki bi v teoriji lahko odpravili večino ovir za rast. V praksi je kaj takšnega namreč nemogoče.

Okvir poudarja potrebo po analiziranju razvojnih problemov pri vsaki državi posebej, saj se ti, v nasprotju s še kar precej prisotnimi načeli Washingtonskega konsenza v takšni ali drugačni obliki v mišljenju zahodnih držav in institucij, ki se ukvarjajo z gospodarskim razvojem (Washingtonski konsenz, kot je bilo opisano, predvideva enak recept za gospodarski razvoj za vse države v razvoju), od države do države razlikujejo. Orodje za analizo v okviru za napovedovanje rasti je tako imenovano odločevalsko drevo, ki določi različne razloge za nizko gospodarsko rast oziroma stagnacijo gospodarstva. Hausmann, Rodrik in Velasco (2006) predvidevajo, da so razlog za nerazvoj v neki državi bodisi nizki donosi gospodarskih aktivnosti bodisi dragi finančni viri v državi. Nizka donosnost gospodarskih aktivnosti se nadalje deli na nizko družbeno donosnost in nizke prihodke od vlaganja v inovacije (angl. *low appropriability*). Razlog za nizko družbeno donosnost je lahko neugodna geografska lega države oziroma geografija ozemlja (džungla, puščava, hribovit svet itd.), nizka raven človeškega kapitala ali slaba infrastruktura. Razloga za nizke dohodke od vlaganj se delita v tržne pomanjkljivosti (angl. *market failures*) in slabo vladanje (angl. *government failures*). Slabo vladanje se odraža v bodisi mikro tveganjih (neurejena lastniška zakonodaja, korupcija, neurejena davčna politika) bodisi v makro tveganjih (finančna, monetarna ali fiskalna nestabilnost). Razlog za tržne pomanjkljivosti pa je obstoj zgoraj opisanih več ravnovesij v gospodarstvu države oziroma dejstva, da se je gospodarstvo znašlo v slabem ravnovesju. Razlog za to slabo ravnovesje je lahko bodisi odpoved koordinacije med akterji bodisi dejstvo, da država ni odkrila tistih industrijskih sektorjev, v katerih ima primerjalne prednosti in bi jih zato morala pospešeno razvijati. Razlog za drago financiranje je lahko bodisi slab dostop do mednarodnih kreditnih trgov bodisi slabo razvit lokalni finančni trg. Slednje se nadalje deli v nizko stopnjo domačih prihrankov in slabo posredovanje posojil (nerazvit bančni sektor).

Model predpostavlja, da se morajo razvojne politike osredotočiti le na enega ali dva najbolj kritična razloga, ki zavirata gospodarsko rast. Na primer, liberalizacija trga je lahko po tej teoriji uspešna le takrat, ko ima država že visoko družbeno donosnost, glavna ovira razvoju pa so visoki davki in neproduktivne omejitve gospodarske aktivnosti, ki so plod vladnih odločitev. V ostalih primerih pa so potrebni drugačni ukrepi, (pre)hitra liberalizacija pa lahko celo negativno vpliva na razvoj.

Povezava tega razvojnega modela s paradigmo izgradnje miru ni najbolj očitna, saj je model neke vrste kolaž do zdaj razvitih teorij gospodarskega razvoja. Povezava pozitivnih ukrepov za stabilnost države z okvirjem za napovedovanje rasti je tako odvisna od tega, kam v tem okviru se država glede na njene značilnosti, ki najbolj zavirajo gospodarsko rast, uvršča. Če na primer rast države najbolj zavira to, da se je zaradi odpovedi koordinacije znašla v prej opisanem slabem ravnovesju, potem lahko v skladu z zgornjo primerjavo teorije več

ravnovesji s paradigmo izgradnje miru trdimo, da bi lahko premik države z nižjega v višje ravnovesje pozitivno vplival tudi na stabilnost države. V primeru nizkega človeškega kapitala v državi je razvoj tega prav tako v skladu s paradigmo izgradnje miru. Če rast zavira neliberaliziran trg, potem se lahko navežemo na analizo vpliva radikalnega Washingtonskega konsenza na pogoje za stabilnost države. Z vidika izgradnje miru pa bi lahko bilo nevarno prepričanje treh avtorjev, da se mora država, da bi stimulirala gospodarsko rast, osredotočiti izključno na tisto značilnost svojega gospodarstva, ki najbolj zavira gospodarsko rast. Ob tem se ne sme ubadati z dejstvom, ali bi lahko takšna reforma negativno vplivala na druge segmente v gospodarstvu oziroma družbi. Avtorji okvirja za napovedovanje rasti ta napotek utemeljujejo z dejstvom, da je takšne negativne eksternalije zelo težko oziroma praktično nemogoče predvideti v dovolj veliki meri, zato je najbolje, če se možen pojav negativnih eksternalij ignorira. Toda te bi lahko bile tako velike, da bi povzročile destabilizacijo države. Treba je še omeniti, da je v modelu gospodarska rast spet videna kot edini cilj razvoja, ostalim, kot je odprava revščine, pa se model eksplicitno ne posveča.

3 EMPIRIČNA ANALIZA VPIVA DRUŽBENO EKONOMSKIH REFORM NA TRANZICIJSKE DRŽAVE

Prvo poglavje magistrskega dela je bilo namenjeno predstavitvi paradigme izgradnje miru, drugo poglavje pa teoretski sintezi paradigme z različnimi teorijami gospodarskega razvoja. Tretje poglavje pa je namenjeno empirični analizi družbenopolitičnih reform na stabilnost držav. Namenjeno je torej preverjanju vpliva družbenopolitičnih reform, ki jih mednarodna skupnost predpisuje državam v razvoju oziroma vidi kot gonilo gospodarskega in družbenega razvoja, na stabilnost držav.

Analiza bo izvedena na vzorcu tranzicijskih držav. Razloga za to sta dva. Prvi je, da so te države ob približno istem času, torej med leti 1989 in 1995, doživele velik gospodarski in politični šok – prvega v obliki hitrega upada gospodarske aktivnosti zaradi izgube trgov in nekaterih drugih dejavnikov, drugega pa v obliki novih političnih ureditev znotraj držav, torej osamosvojitve. Šok je v določenih državah prerasel v oborožen konflikt, v drugih teh posledic ni bilo. Zaradi toka zgodovine in podobnih usod sklepam, da so tranzicijske države primerljive enote za analizo vpliva reform na njihovo stabilnost.

Drugi razlog za osredotočanje na tranzicijske države pa je dostopnost podatkov. V primerjavi z drugim državami v razvoju, v katerih je pogosto izjemno težko dobiti podatke o različnih ekonomskih in družbenih kazalcih (Levinsohn, 2003), so v tranzicijskih državah ti relativno dostopni.

Seveda se je ob tem treba zavedati, da se iz rezultatov analize na vzorcu tranzicijskih držav najverjetneje ne da nekritično sklepati na vse države v razvoju. Tranzicijske države imajo namreč v primerjavi z nekaterimi drugimi državami v razvoju na primer dobro razvito izobraževalno infrastrukturo, torej visoka raven človeškega kapitala, ki izhaja iz spodbujanja izobraževanja iz časov prejšnjega sistema. Po drugi strani so imele v začetku tranzicije nizko

stopnjo kapitala v domači zasebni lasti in dedni odpor do podjetništva (Estrin, Hanousek, Kocenda & Svejnar, 2007, str. 1). Ob primerjavi tranzicijskih držav z ostalimi je torej potrebno v obzir vzeti različno »začetno stanje«, ki je lahko v tako heterogeni skupini, kot so države v razvoju, od države do države oziroma od regije do regije precej drugačno. Tako bo tudi ta analiza z ozirom na to dejstvo poleg analize vseh tranzicijskih držav opravilo tudi analizo na treh geografsko-političnih regijah teh držav.

3.1 Pregled dozdejšnjih analiz razvoja tranzicijskih držav

Po letu 1989 so bile tranzicijske države, torej države bivše Sovjetske zveze, njenih satelitov v vzhodni Evropi, nekdanje Jugoslavije in Albanije, deležne velike pozornosti ekonomistov. V skladu s takrat prevladujočo razvojno doktrino radikalnega Washingtonskega konsenza se je večina empiričnih analiz osredotočala na vpliv liberalizacije gospodarstva teh držav na njihovo gospodarsko rast.

Ena najbolj citiranih zgodnjih analiz vpliva liberalizacije na rast je analiza treh ekonomistov Svetovne banke Marthe de Melo, Cevdeta Denizerja in Alana Gelba (1996). Avtorji so za potrebe analize razvili indeks liberalizacije (ki ga je kasneje razširila Evropska banka za obnovo in razvoj). V model z odvisno spremenljivko gospodarska rast (povprečje rasti med leti 1989 in 1994) so bile kot pojasnjevalne spremenljivke vključene kumulativni indeks liberalizacije (vrednost indeksa leta 1994), BDP per capita leta 1989 in slamnata spremenljivka za nestabilnost v državi (konflikt). Model je na vzorcu 26 držav pokazal pozitivno povezanost med liberalizacijo in gospodarsko rastjo (in negativno povezanost med višino BDP na prebivalca in rastjo ter negativno povezanost med konfliktom in rastjo). Analiza je še pokazala, da so se države, ki so svoje gospodarstvo liberalizirale počasi, v začetku tranzicije izognile hudemu padcu BDP, a so nato v četrtem letu tranzicije (leta 1993) padle bolj kot tiste države v prvem letu tranzicije, ki so liberalizacijo izvedle hitro. Slednje so po začetnem padcu že beležile hitro gospodarsko rast.

Fidrmuc (2000) je na vzorcu 25 tranzicijskih držav v veliki meri potrdil ugotovitve de Melo *et al.* Izvedel je tri regresije držav – v obdobju med leti 1990 in 1998, med fazo krčenja gospodarske aktivnosti (1990–1993) in fazo okrevanja (1994–1998). Odvisna spremenljivka je bila povprečna rast BDP v posameznem obdobju, pojasnjevalne pa indeks liberalizacije (povprečje), višina BDP na prebivalca leta 1989, razdalja države od Bruslja (kot proxy spremenljivka za razvitost gospodarstva in nadzornih institucij ter kulturne, socialne in verske tradicije), rast prebivalstva, odstotek moških, vpisan v drugostopenjsko izobraževanje, in slamnata spremenljivka za nasilen konflikt. Fidrmuc ugotovi, da je hitra in obsežna liberalizacija gospodarstva pozitivno povezana z rastjo BDP v obdobju 1990–1998 in v obdobju okrevanja. V fazi krčenja pa je vpliv v obliki črke U – blaga liberalizacija ima negativen vpliv na rast BDP, torej je državam, ki so bodisi izvedle minimalno oziroma nikakršno liberalizacijo gospodarstva, in državam, ki so takoj izvedle obsežne reforme liberalizacija, BDP manj upadel kot tistim, ki so gospodarstvo liberalizirale le do določene mere. Rast prebivalstva je imela v fazi krčenja pozitiven vpliv na gospodarsko rast, nato pa

neznačilnega. Pozitiven vpliv v vseh obdobjih ima tudi število moških, vključenih v drugostopenjsko izobraževanje, negativnega pa razdalja države do Bruslja in slamnata spremenljivka za konflikt. V analizi je Fidrmuc ugotovil še, da ima demokratizacija države v prvem obdobju negativen vpliv na rast BDP-ja države, v drugem pa pozitivnega.

Več drugih študij med leti 1996 in 1997 je sicer dalo različne odgovore na vprašanje, ali liberalizacija pripomore h gospodarski rasti, odvisno od pojasnjevalnih spremenljivk, ki so jih vključili v model (za pregled študij glej Heybey in Murrell, 1999). Heybey in Murrell predvsem ugotavljata, da hitrost liberalizacije gospodarstva izgubi statistično značilnost, če so v model vključene pojasnjevalne spremenljivke, ki kontrolirajo začetne pogoje v državah. V analizo sta vključila 26 tranzicijskih držav. V regresijski model sta nato vključila naslednje začetne pogoje: vrednost indeksa liberalizacije v zadnjem letu starega režima v državi, obseg izvoza posamezne države v članice Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč⁴, in povprečna rast BDP-ja v zadnjih dveh letih starega režima. V modelu hitrost liberalizacije gospodarstva ni statistično značilna in torej ne vpliva na rast BDP-ja države. Na rast BDP-ja pa statistično značilno pozitivno vpliva povprečna rast BDP-ja v zadnjih dveh letih starega režima, negativno pa vpliva obseg izvoza v članice Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč (oboje s stopnjo verjetnosti, manjšo od enega odstotka).

Godoy in Stiglitz (2006) sta prav tako prišla do nasprotnih zaključkov od de Melo *et al.* Njuna analiza je namreč pokazala, da je, vsaj kar zadeva privatizacijo podjetij, postopna privatizacija učinkovitejša od »šoka«, torej takojšnje obsežne privatizacije v tranzicijskih državah, saj generira višjo gospodarsko rast. Na vzorcu 23 držav sta z različnimi ekonometričnimi analizami ugotovila, da imajo dolgoročno (v obdobju 1990–2001) začetni pogoji v državah le majhen pozitiven vpliv na gospodarsko rast. Hitra privatizacija ima po njuni analizi negativen vpliv na gospodarsko rast, razvitost nadzornih in regulatornih inštitucij, ki spodbujajo konkurenco, pa pozitivnega.

Zanimiva je tudi zbirna analiza izsledkov znanstvenih člankov o vplivu privatizacije podjetij na produktivnost podjetij v tranzicijskih državah Estrina *et al* (2007). Pri vplivu privatizacije na gospodarsko rast Estrin *et al* opazajo, da nekatere študije vzpostavljajo pozitivno povezanost med ravno privatizacije in rastjo BDP, nekatere negativno, nekatere pa imajo dvoumne izsledke. Na mikroekonomski ravni so izsledki bolj enotni, saj večina študij (čeprav ne vse) ugotavlja pozitivno povezanost med ravno privatizacije in ravno skupne produktivnosti faktorjev v podjetju. Estrin *et al* ob tem opozarjajo, da lahko analize pretiravajo pri poudarjanju pozitivnega vpliva privatizacije na produktivnost, saj so se v tranzicijskih državah večinoma najprej privatizirala že prej uspešnejša podjetja (za katere je bilo lažje najti kupce), in to dejstvo lahko popači izsledke analiz regresijskih analiz. Kljub temu avtorji menijo, da obstajajo relativno jasni dokazi, da privatizacija državnih podjetij s strani tujcev poveča učinkovitost podjetij glede na tista podjetja, ki so ostala v državni lasti. Izjema je Kitajska, kjer na produktivnost pozitivno vpliva domače zasebno lastništvo. Slednje

⁴ Svet za vzajemno gospodarsko pomoč so pred razpadom Sovjetske zveze sestavljale vse članice SZ in njeni sateliti.

drži tudi v državah srednje in vzhodne Evrope ter v Ukrajini, čeprav je ta vpliv manjši. V Rusiji je medtem vpliv domačega zasebnega lastništva na produktivnost podjetij bodisi negativen bodisi zanemarljiv. Koncentrirano lastništvo, še posebej v rokah tujcev, ima bolj pozitiven učinek na produktivnost podjetij kot razpršeno lastništvo v državah srednje in vzhodne Evrope ter v državah nekdanje Sovjetske Zveze, medtem ko ima na Kitajskem pozitiven učinek mešano lastništvo (angl. *joint ventures*). Lastništvo zaposlenih naj ne bi imelo negativnih učinkov na produktivnost podjetja.

Rezultati analiz prav tako kažejo na pomembnost dobrega korporativnega upravljanja, dostopa do mednarodnih trgov in prisotnosti močnega pravnega in institucionalnega okvirja za zagotavljanje produktivnosti podjetij. Prestrukturiranje podjetij najlažje izvedejo tuji menedžerji, tuji lastniki prav tako pripeljejo izkušene vodstvene kadre in precej investirajo v izobraževanje domačega kadra. Dobre prakse korporativnega upravljanja tujih lastnikov obenem v veliki meri nadomestijo pomanjkljivosti institucionalnega okvirja v državi. Estrin *et al* ob tem poudarjajo, da je glaven nauk njihove primerjalne analize ugotovitev, da privatizacija kot taka še ne zagotavlja izboljšane produktivnosti podjetja, vsaj ne kratkoročno, če niso razvite tudi institucije, dostop do tujih trgov in znanja ter dobro korporativno upravljanje. Glede socialnih vprašanj primerjalna študija še ugotavlja, da privatizirana podjetja v primerjavi z državnimi v povprečju bodisi zaposlijo več delavcev kot državna bodisi ne odpustijo večjega deleža kot državna podjetja, *ceteris paribus*. Študije vpliva privatizacije na plače delavcev pa v nekaterih državah odkrijejo manjše plače v državnih podjetjih v primerjavi z zasebnimi, v nekaterih pa ne. Zasebna podjetja pa pri plačah bolj nagradijo univerzitetno izobrazbo delavca in izkušnje.

Estrin in Mickiewicz (2010) sta preučila še učinek institucij na podjetniško aktivnost v tranzicijskih državah. Na vzorcu 434,222 oseb iz tranzicijskih in ostalih držav sta ocenjevala regresijski (probit) model, v katerem je bila odvisna spremenljivka verjetnost, da je oseba dejavna kot podjetnik. V model sta vključila naslednje kontrolne spremenljivke: starost, spol, zaposlenost, raven izobrazbe, višino BDP-ja na prebivalca, raven rasti BDP-ja, raven neformalnega financiranja, fiskalno svobodo, raven lastninskih pravic, raven vladavine prava in velikost sektorja država. Kot pojasnjevalno spremenljivko sta vključila tudi slamnato spremenljivko za tranzicijsko državo. Rezultat regresije pokaže, da je slamnata spremenljivka za tranzicijske države statistično značilno pri stopnji verjetnosti manjši od pet odstotkov in negativno povezana z odvisno spremenljivko. To torej pokaže, da se ob enakih institucionalnih in ekonomskih pogojih v tranzicijskih državah manj ljudi odloča za podjetniško aktivnost. Avtorja rezultate pojasnujeta z razlago, da so prebivalci v tranzicijskih državah v prejšnjem sistemu nezaupanje do državnih institucij nadomeščali z zasebnimi povezavami med posamezniki. Vendar te povezave ne zadostujejo za izvajanje zapletenih, na tržnih načelih temelječih gospodarskih aktivnosti. Te aktivnosti morajo namreč temeljiti na neosebnem, splošnem zaupanju v sistem. Avtorja predvidevata, da se bo to zaupanje ustvarilo šele z menjavo generacij, torej šele čez deset ali več let.

Raziskava Estrina in Mickiewicza spet postavlja vprašanje, ali je hitro uveljavljanje politik radikalnega Washingtonskega konsenza najboljši recept v tranzicijskih državah. Te politike so namreč (med drugim) namenjene spodbujanju podjetniške aktivnosti. Toda če imajo zaradi zgodovinskih razlogov prebivalci tranzicijskih držav odpor do podjetništva, ki se ga lahko znebijo le počasi, je vprašanje, ali lahko politike hitre liberalizacije zares dosežejo svoj namen.

Fish in Choudhry (2007) sta primerjala vpliv liberalizacije gospodarstva na demokratizacijo države in na dohodkovno neenakost. Z več statističnimi analizami sta ugotovila, da kratkoročno liberalizacija nima učinka na demokratizacijo države, dolgoročno pa ga ima. Raven demokratizacije se namreč prilagodi dolgoročnemu ravnotežju, pri čemer je vpliv ravni liberalizacije gospodarstva pozitiven, močan in statistično značilen. S primerjavo Gini koeficienta pred in po tranziciji sta ugotovila tudi, da liberalizacija statistično značilno ne vpliva na povečanje dohodkovne neenakosti.

Slednja analiza bi sicer lahko bila netočna zaradi metodoloških pomanjkljivosti. Fish in Choudhry (2007, str. 279) sta namreč vrednost Gini koeficientov za analizo vzela iz več različnih virov. A te vrednosti se lahko, odvisno od vira, pri posamezni državi precej razlikujejo. Na primer, v primeru Belorusije je vrednost Gini koeficienta za leto 1992 v publikaciji *Transition report 2001*, kot navajata avtorja, 34.1. To vrednost avtorja v analizi uporabita kot predtranzicijsko vrednost Gini koeficienta v tej državi. Toda vrednost Gini koeficienta iz baze podatkov Svetovne Banke (Gini index, b. l.) za leto 1993 je 21.6; za leto 1989 pa 22.8. V analizi avtorja kot posttranzicijsko vrednost nato vzameta podatek iz Programa Združenih narodov za razvoj za leto 2000, kjer vrednost Gini koeficienta znaša enako kot vrednost Svetovne banke – 30.4. Če bi torej upoštevala podatke iz Svetovne banke, na primeru Belorusije ne bi našla zmanjšanja neenakosti, temveč povečanje. Podobno je tudi pri nekaterih drugih državah v analizi Fisha in Choudhryja.

V državah, predvsem v tistih, ki so bile del nekdanje Sovjetske zveze in tistih, ki so bile žrtev konflikta, je tranzicijo spremljal pojav revščine in dohodkovne neenakosti. Revščina je postala precej hujša na podeželju kot v mestih. O razlogih za nastanek revščine in dohodkovne neenakosti raziskovalci in mednarodne inštitucije niso enotni, strinjajo pa se, da se je obseg obojega v tranzicijskih državah povečal (Spor, 2004). Spor sicer navaja štiri dejavnike, ki so krivi za revščino: začetne pogoje pred tranzicijo (raven industrializacije, oddaljenost od svetovnih trgov, obstoj naravnih virov in splošna raven razvitosti); kakovost vladanja in raven korupcije med tranzicijo ter netransparentna vpeljava gospodarskih reform; oborožen konflikt; in pojav hude revščine v ruralnih delih držav, predvsem zaradi počasne rasti kmetijskega sektorja, v katerem je zaposlena ruralna delovna sila.

3.2 Analiza vpliva družbenoekonomskih dejavnikov na stabilnost tranzicijskih držav

Pregled literature pokaže, da se do zdaj raziskovalci še niso ukvarjali z vprašanjem, kako, kvantitativno gledano, različni družbeni in ekonomski dejavniki ter reforme vplivajo na stabilnost tranzicijskih držav. Izvedba te analize je cilj tega magistrskega dela. Raziskovalno vprašanje analize je torej, **kateri družbenoekonomski pogoji vplivajo na stabilnost države?**

3.2.1 Okvir analize

Pred izvedbo empirične analize podajam opis predpostavk vpliva različnih družbenoekonomskih dejavnikov na stabilnost držav, ki izhajajo iz dozdajšnjih empiričnih analiz. Okvir za empirično analizo teoretske predpostavke črpa iz opisov in utemeljitev dejavnikov konflikta, opisanih v točki 1.3 tega magistrskega dela. Na podlagi opisov in utemeljitev dejavnikov konflikta predpostavljam naslednje:

- v skladu z ugotovitvami Nafzigerja (2006) predpostavljam, da stagnacija gospodarstva in nizka raven BDP-ja na prebivalca negativno vplivata na stabilnost držav. Nižji kot je BDP na prebivalca države, večja je verjetnost konflikta, in manjša kot je gospodarska rast (oziroma večja kot je negativna gospodarska rast), večja je verjetnost konflikta v državi.
- V skladu s ugotovitvami Nafzigerja (2006) ter Nafzigerja in Auvinena (2005) predpostavljam, da dohodkovna neenakost vpliva na nestabilnost držav, in sicer tako da večja dohodkovna neenakost povečuje verjetnost konflikta v državi.
- V skladu z ugotovitvami Stiglitz (2006) in Justinove (2006) predpostavljam, da revščina negativno vpliva na stabilnost držav. Večja absolutna revščina torej povečuje možnost za nastanek konflikta v državi.
- V skladu z ugotovitvami Svetovne banke (Ahmed, 2012), Mednarodne organizacije dela (Voh Boštic, 2011c), Stiglitz (2006) Vrbenskega (2008) in Stewarta (2005) predpostavljam, da brezposelnost negativno vpliva na stabilnost držav. Višja raven brezposelnosti torej povečuje verjetnost nastanka konflikta v državi.
- V skladu z ugotovitvami Nafzigerja (2006) predpostavljam, da višja odvisnost od naravnih virov v državi povečuje verjetnost za nastanek konflikta v državi.
- V skladu z ugotovitvami Vrbenskega (2008), Collierja (2006) ter Pinstup-Andersona in Shimokawa (2008) predpostavljam, da slaba zdravstvena oskrba in slabo razvita izobraževalna infrastruktura oziroma nizka raven človeškega kapitala negativno vplivajo na stabilnost držav.
- Collier (2006) ugotavlja, da višja kot je rast prebivalstva v državi, višja je verjetnost konflikta v državi. Raziskava Urdala (2005) te povezanosti ni potrdila. Ker teorija ne daje enoznačnega odgovora na vpliv rasti prebivalstva na konflikt, bo v empirični analizi magistrsko delo poskušalo bodisi potrditi Collierjeve bodisi Urdalove ugotovitve.
- Po ugotovitvah Parisa (1997, 2004, 2010) prav tako ni enoznačnega odgovora na to, kako liberalizacija gospodarstva in demokratizacija države vplivata na stabilnost države. Hitra

liberalizacija in demokratizacija lahko dodatno destabilizirata državo, postopna liberalizacija in demokratizacija pa jo lahko naredita bolj stabilno. Empirična analiza v tem magistrskem delu bo tako poskušala ugotoviti, kako raven liberalizacije in demokratizacije vpliva na stabilnost tranzicijskih držav.

- Na podlagi ugotovitev Vrbenskega (2008) predpostavljam, da na stabilnost države pozitivno vpliva učinkovitost vlade in državnih institucij. Večja učinkovitost bi torej morala pozitivno vplivati na stabilnost v državi.
- Na podlagi ugotovitev Le Billona (2003) in Maura (2007) predpostavljam, da korupcija negativno vpliva na stabilnost držav.
- Na podlagi ugotovitev Collierja in Hoefflerjeve (2000) predpostavljam, da zgodovina konflikta, torej dejstvo, da je država v bližnji preteklosti že izkusila oborožen konflikt, negativno vpliva na stabilnost države.

Na podlagi zgornjih teoretskih predpostavk sem izvedel empirične modele analize, ki jih navajam spodaj. Stabilnost države sem z namenom zagotavljanja čim večje robustnosti rezultatov analize meril z več, in sicer s tremi spremenljivkami: raven politične stabilnosti, raven vladavine prava in število namernih ubojev oseb na 100,000 prebivalcev. Izhajajoč iz predpostavk torej predvidevam, da na vsako izmed odvisnih spremenljivk vplivajo naslednji družbenoekonomski dejavniki (našteti so tako, kot si sledijo v spodnjih modelih, ugotavljam pa vpliv odloženih družbenoekonomskih dejavnikov na stabilnost države): raven BDP-ja na prebivalca v državi, raven liberalizacije gospodarstva, raven zdravstvene oskrbe (merjena s smrtnostjo otrok do enega leta), raven izobrazbe v državi (merjena z vpisom oseb v drugostopenjske izobraževalne programe), odvisnost gospodarstva države od izkoriščanja naravnih virov, raven rasti prebivalstva, raven demokracije v državi, raven učinkovitosti vlade in birokracije, raven korupcije v državi in zgodovina konflikta. V razširjene modele so vključeni še raven rasti BDP-ja države, raven neenakosti (merjena z Ginijevim koeficientom), raven revščine in raven brezposelnosti v državi.

Ocenjujem naslednji model, najprej v reducirani, nato pa še v razširjeni obliki:⁵

$$\text{stabilnost}_t = f(\text{bdppc}_{t-1}, \text{liberalizacija}_{t-1}, \text{smrtnost}_{t-1}, \text{izobrazba}_{t-1}, \text{NV}_{t-1}, \text{prebivalstvo}_{t-1}, \text{demokracija}_{t-1}, \text{vlada}_{t-1}, \text{korupcija}_{t-1}, \text{konflikt}_{t-1}) \quad (3)$$

$$\text{stabilnost}_t = f(\text{bdppc}_{t-1}, \text{liberalizacija}_{t-1}, \text{smrtnost}_{t-1}, \text{izobrazba}_{t-1}, \text{NV}_{t-1}, \text{prebivalstvo}_{t-1}, \text{demokracija}_{t-1}, \text{vlada}_{t-1}, \text{korupcija}_{t-1}, \text{konflikt}_{t-1}, \text{rastbdp}_{(t-1-t-3)}, \text{gini}_{t-1}, \text{revščina}_{t-1}, \text{brezposelnost}_{(t-1-t-3)}), \quad (4)$$

pri čemer stabilnost kot odvisno spremenljivko opredeljujem s tremi različnimi spremenljivkami, in sicer kot raven politične stabilnosti, raven vladavine prava in število namernih ubojev oseb na 100,000 prebivalcev. Da bi ugotovil robustnost rezultatov bom v

⁵ Spremenljivke in pomen kratic v modelih so podrobno opisane v razdelku 3.2.2.1.

empirični analizi razširjeni in reducirani model izmenično ocenjeval z navedenimi tremi odvisnimi spremenljivkami.

V empirični analizi bom najprej ocenjeval reducirani empirični mode. Torej bom najprej preverjal le vpliv pojasnjevalnih spremenljivk brez spremenljivk stopnje rasti BDP-ja države, vrednosti Gini koeficienta, ravni revščine in ravni brezposelnosti. Kot je natančneje opisano v točki 3.2.2.2, je za slednje spremenljivke na voljo manj podatkov kot za ostale, zato bo z namenom zagotavljanja čim večje robustnosti analize model najprej ocenjen v reducirani, nato pa še v popolni obliki. Vse pojasnjevalne spremenljivke v modelu, ki so strukturne narave, so zaradi potencialne endogenosti zamaknjene za eno leto. Izjemi sta le *rastbdp* in *brezposelnost*, ki se spreminjata hitreje kot ostale. Zato je njun učinek merjen kot povprečje vrednosti v zadnjih treh preteklih letih glede na leto opazovanja odvisne spremenljivke v panelu.

Kot dodatna kontrola robustnosti rezultatov analize so v prilogi podani tudi rezultati regresij z dvo- in triletnem zamikom pojasnjevalnih spremenljivk (spremenljivki *rastbdp* in *brezposelnost* sta v teh modelih zamaknjeni enako kot v zgornjih, torej kot povprečje vrednosti v zadnjih treh preteklih letih glede na leto opazovanja odvisne spremenljivke v panelu).

3.2.2 Metodologija

3.2.2.1 Spremenljivke

V model so izmenično vključene naslednje odvisne spremenljivke:

- a) **Indeks politične stabilnosti:** je indeks, ki ga kot enega izmed indikatorjev kakovosti vladanja v svetu sestavljata Svetovna banka in inštitut Brookings (Political Stability and Absence of Violence, b. l.). Vrednosti indeksa so od približno -2.5 do 2.5 (nižja vrednost pomeni manjšo stabilnost). Indeks združuje več različnih virov in meri percepcijo verjetnosti, da bo vlada neke države destabilizirana oziroma odstavljena z neustavnimi ali nasilnimi metodami, vključno s politično motiviranim nasiljem in terorizmom. Opis virov, iz katerih črpa indeks, je dostopen na spletni strani indikatorjev kakovosti vladanja (Introduction, 2012)
- b) **Indeks vladavine prava:** tudi ta indeks je del indikatorjev kakovosti vladanja v svetu in ima vrednosti od približno -2.5 do 2.5 (višja vrednost pomeni višjo raven vladavine prava) (Rule of Law, b. l.). Indeks je sestavljen iz treh komponent: raven kriminala v državi, učinkovitost sodstva in represivnih organov ter spoštovanje zakonov in lastninskih ter intelektualnih pravic. Opis virov, iz katerih črpa indeks, je dostopen na spletni strani indikatorjev kakovosti vladanja (Introduction, 2012). Čeprav je vladavina prava v prvem delu magistrskega dela definirana kot dejavnik konflikta, pa bo za potrebe analize nastopala kot pokazatelj nestabilnosti države. Sklepam namreč, da je nespoštovanje

vladavine prava zadnji korak pred oboroženim konfliktom, saj nasilje ostane nekaznovano, zakoni pa se ne spoštujejo (več).

- c) **Število namernih umorov na 100,000 prebivalcev:** podatki o številu umorov so vzeti iz baze Svetovne banke (Intentional homicides, b. l.)

Pojasnjevalne spremenljivke v modelu so naslednje:

- a) **Vrednost indeksa liberalizacije gospodarstva:** indeks meri raven liberalizacije gospodarstva. Indeks je sestavljen na podlagi indeksa liberalizacije Evropske banke za obnovo in razvoj (EBRD) (Transition indicators, 2012) Indeks EBRD meri stopnjo liberalizacije za osem področij: privatizacija velikih podjetij; privatizacija malih in srednjih podjetij; prestrukturiranje upravljanja s podjetji in uravnoteženje proračuna; liberalizacija cen; liberalizacija uvoza in izvoza ter menjalnih tečajev; učinkovitost inštitucij in zakonov za varstvo konkurence; bančna reforma in liberalizacija obrestnih mer; ter učinkovitost trgov vrednostnih papirjev in nebančnih finančnih inštitucij. Na vsakem izmed teh osmih področij je država ocenjena z oceno od 1 do 4.33 (višja kot je ocena, višja je raven liberalizacije na posameznem področju). Za potrebe analize tega magistrskega dela je vrednost indeksa liberalizacije izračunana kot povprečna vrednost ocen EBRD za vseh osem področij za vsako državo in vsako leto.
- b) **Smrtnost otrok v prvem letu starosti na 1,000 živorojenih otrok:** ta spremenljivka meri raven zdravstvene oskrbe v državi. Smrtnost otrok je bila za merjenje kakovosti zdravstvene oskrbe v državi izbrana na podlagi pregleda literature. Vir podatkov je Svetovna zdravstvena organizacija (Infant mortality rate, b. l.).
- c) **Delež oseb, vpisanih v drugostopenjske izobraževalne programe glede na skupno število oseb primerne starosti za obiskovanje drugostopenjskih izobraževalnih programov** (angl. *gross secondary school enrolment ratio*): z bruto deležem oseb, vpisanih v drugostopenjske izobraževalne programe se meri raven izobraževalnih inštitucij v družbi. S teoretičnega vidika bi bila boljša mera neto delež oseb v drugostopenjskih izobraževalnih programih (torej le delež oseb primerne starosti v drugostopenjskih izobraževalnih programih), vendar so podatki za tranzicijske države v bazi Organizacije ZN za izobraževanje, kulturo in znanost (UNESCO), ki ima najbolj obsežno in natančno zbirko teh podatkov (European Statistical Laboratory, 2012), pomanjkljivi. Vir za podatke o bruto deležu oseb v drugostopenjskih izobraževalnih programih je UNESCO (Gross secondary school enrolment ratio, b. l.).
- d) **Delež prihodkov od izkoriščanja naravnih virov v BDP države:** ta delež meri odvisnosti države od naravnih virov. Vir za podatke je Svetovna banka (Total natural resources rent, b. l.).
- e) **Rast prebivalstva kot odstotek glede na celotno populacijo:** vir za podatke je Svetovna banka (Population growth, b. l.).
- f) **Indeks demokracije v državi:** meri raven demokratizacije v državi. Tudi tega sestavljata Svetovna banka in inštitut Brookings v okviru indikatorjev kakovosti vladanja v svetu pod imenom *Voice and Accountability* (b. l.). Vrednost indeksa je od okoli -2.5 do 2.5; višja vrednost pomeni višjo raven demokracije. Indeks ne vključuje le prisotnost/odsotnost

svobodnih volitev, ampak tudi druge demokratične svoboščine: svobodo tiska, združevanja, civilne družbe, raven političnih pravic prebivalcev, raven človekovih pravic. Opis virov, iz katerih črpa indeks, je dostopen na spletni strani indikatorjev kakovosti vladanja (Introduction, 2012).

- g) **Indeks učinkovitosti institucij:** meri učinkovitost vlade in birokracije v državi. Tudi tega sestavljata Svetovna banka in inštitut Brookings v okviru indikatorjev kakovosti vladanja v svetu (Government Effectiveness, b. l.). Vrednost indeksa je od okoli –2.5 do 2.5; višja vrednost pomeni bolj učinkovite inštitucije (Introduction, 2012).
- h) **Indeks nadzora nad korupcijo:** meri raven korupcije v državi. Tudi tega sestavljata Svetovna banka in inštitut Brookings v okviru indikatorjev kakovosti vladanja v svetu (Control of Corruption, b. l.). Vrednost indeksa je od okoli –2.5 do 2.5; višja vrednost pomeni boljši nadzor nad korupcijo, torej manj korupcije (Introduction, 2012).
- i) **Slamnata spremenljivka za konflikt:** meri, ali je bila država kadarkoli od leta 1989 dalje žrtev oboroženega konflikta oziroma državljanske vojne. Vrednost 1 pomeni, da je bila (ta vrednost je za vsa leta v analizi dodeljena Armeniji, Azerbajdžanu, Bosni in Hercegovini, Hrvaški, Gruziji, Kirgiziji, Moldaviji, Rusiji, Srbiji, Tadžikistanu in Uzbekistanu. Makedonija ima vrednost 0 do leta 2001, od vključno 2001 pa vrednost 1).
- j) **Višina BDP-ja na prebivalca, merjena glede na kupno moč:** meri gospodarsko razvitost države. Vir je Svetovna banka (GDP per capita, PPP (current international \$), b. l.), merjena je v mednarodnih dolarjih v letu 2012.

Kot sem navedel, bodo v razširjeni model vključene še štiri druge ekonomske pojasnjevalne spremenljivke:

- a) **Stopnja rasti BDP:** vir je EBRD (EBRD, Economic data 2012).
- b) **Vrednost Gini indeksa:** kot mera za raven dohodkovne neenakosti v državi. Vir je Svetovna Banka (Gini index, b. l.).
- c) **Raven globine revščine pri meji revščine pet dolarjev na dan:** raven globine revščine (angl. *poverty gap*) je bolj primerna mera revščine v državi kot število oseb pod določeno mejo revščine. Raven globine revščine pove namreč tudi, kako huda je revščina tistih ljudi, ki živijo pod mejo revščine (Todaro & Smith, 2009, str. 218–219). Izračuna se ga tako, da se sešteje ves dohodek, ki bi bil potreben, da se vse osebe v državi pod določeno mejo revščine (za potrebe analize tega magistrskega dela je ta postavljena pri petih dolarjih na dan) dvignejo nad to mejo, nato pa se ta dohodek deli s številom vseh prebivalcev posamezne države (Choosing and Estimating Poverty Indicators 2012).
- d) **Delež brezposelnih oseb glede na število za delo zmožnih prebivalcev:** vir je EBRD (EBRD Economic data, 2012).

Za spremenljivke se bodo v analizi uporabile naslednje okrajšave:

Tabela 3: Okrajšave spremenljivk

Ime spremenljivke	Okrajšava
Indeks politične stabilnosti	<i>polsta</i>
Indeks vladavine prava	<i>VP</i>
Število namernih umorov na 100.000 prebivalcev	<i>umori</i>
Indeks liberalizacije gospodarstva	<i>liberalizacija</i>
Smrtnost otrok	<i>smrtnost</i>
Bruto delež oseb v sekundarnem izobraževanju	<i>izobrazba</i>
Delež prihodkov od naravnih virov v BDP-ju	<i>NV</i>
Rast prebivalstva	<i>prebivalstvo</i>
Indeks demokratičnosti	<i>demokracija</i>
Indeks učinkovitosti institucij	<i>vlada</i>
Indeks nadzora nad korupcijo	<i>korupcija</i>
Slamnata spremenljivka za konflikt	<i>konflikt</i>
Višina BDP-ja na prebivalca (glede na kupno moč)	<i>bdppc</i>
Stopnja rasti BDP-ja države	<i>rastbdp</i>
Vrednost Gini indeksa	<i>gini</i>
Globina revščine	<i>revščina</i>
Brezposelnost	<i>brezposelnost</i>

3.2.2.2 Metodologija in ekonometrični model

Analiza bo izvedena z regresijsko metodo na panelu tranzicijskih držav. Panel obsega obdobje 1997 – 2010. Podatki so zbrani za 29 držav v tranziciji, čeprav zaradi manjkajočih vrednosti vse države v analizo ne vstopajo z enakim številom opazovanj (vzorec ni uravnotežen). Kjer je mogoče in smiselno, so pri manjkajočih podatkih vrednosti spremenljivk interpolirane.

Analiza bo najprej izvedena na panelu vseh tranzicijskih držav, nato pa še posebej po treh regijah: EU, Balkan in države nekdanje Sovjetske zveze.

Mongolija je vključena le v analizo panela držav, saj ne spada v nobeno regijo. Turkmenistan ni vključen v nobeno regresijsko analizo, saj zanj ni podatkov o deležu oseb v sekundarnem izobraževanju. Vse ostale države so v analizo vključene bodisi v celotnem obdobju panela bodisi v delnih obdobjih.

Tabela 4: Razdelitev tranzicijskih držav v regije

Evropska unija	Balkan	Nekdanja Sovjetska zveza
Češka	Albanija	Armenija
Estonija	Bosna in Hercegovina	Azerbajdžan
Madžarska	Bolgarija	Belorusija
Latvija	Hrvaška	Gruzija
Litva	Makedonija	Kazahstan
Poljska	Črna gora	Kirgizija
Slovaška	Romunija	Moldavija
Slovenija	Srbija	Rusija
		Tadžikistan
		<i>Turkmenistan</i>
		Ukrajina
		Uzbekistan

Treba je pojasniti tudi, zakaj sta Bolgarija in Romunija vključeni v balkansko regijo in ne med države nove članice EU. Obe državi sta se v EU vključili pozneje, prav tako sta geografsko umeščeni na Balkan. Obenem sta tako glede na vrednosti odvisnih kot tudi neodvisnih spremenljivk bolj podobni balkanskim državam kot pa ostalim članicam EU. Argument za ločevanje držav novih članic EU od ostalih v študijah, namreč da so države nove članice EU zaradi predpristopnega procesa imele večjo iniciativo za izvajanje reform, tako v primeru Bolgarije in Romunije, kot kaže, ne drži.

V analizi najprej ocenjujem reduciran model, nato pa še razširjenega s štirimi dodatnimi spremenljivkami (stopnja rasti BDP-ja države, vrednost Gini indeksa, globina revščine in raven brezposelnosti). Razlog za to je, da je za prvo skupino pojasnjevalnih spremenljivk na voljo več podatkov. Predvsem podatke o Gini koeficientih in podatke o ravni globine revščine je bilo treba v panelu zaradi večjega števila manjkajočih vrednosti med leti ustvariti z metodo interpolacije.⁶

Uporabil sem linearno metodo interpolacije, s katero sem zapolnil manjkajoče vrednosti spremenljivk za leta v panelu. Manjkajoče vrednosti v panelu sem torej zapolnil tako, da sem jim dodelil vrednosti v linearnem zaporedju med dvema znanima vrednostima spremenljivke v panelu.⁷

Vrednosti globine revščine za nobeno leto v panelu ni mogoče dobiti za Mongolijo in Uzbekistan, zato ti dve državi nista vključeni v ta model analize.

Kot sem že omenil, so kot kontrola robustnosti rezultatov analize v prilogi podani tudi rezultati regresij z dvo- in triletnem zamikom pojasnjevalnih spremenljivk.

⁶ To je smiselno predvsem zato, ker mednarodne institucije podatkov o Gini koeficientih ne izračunavajo za vsa leta, ampak zgolj na vsakih nekaj let.

⁷ Hipotetičen primer: če vrednost Gini koeficienta za neko državo leta 1997 znaša 30, leta 2000 pa 33, potem sem manjkajočo vrednost za leto 1998 nadomestil z vrednostjo Gini koeficienta 31, leta 1999 pa z vrednostjo 32.

3.2.3 Rezultati

3.2.3.1 Deskriptivne statistike

Pred izvedbo ekonometrično analize podajam deskriptivne statistike, ki so predstavljene za vse države in ločeno za vsako regijo. Iz tabele 5 je razvidno, da države v regiji EU pri večini družbenopolitičnih dejavnikov dosegajo boljše statistične kazalce od regije Balkan, najslabše kazalce pa ima regija nekdanje SZ.⁸ Izjeme so rast BDP, kjer največjo rast beležijo države iz regije Balkan, sledijo jim države nekdanje SZ; raven neenakosti, ki je v državah regije Balkan malenkost nižja kot v državah regije EU; brezposelnost, ki je najmanjša v državah regije SZ; in izobrazba, saj je v regiji SZ bruto delež oseb, vključenih v sekundarno izobraževanje nekoliko višji kot v regiji Balkan.

*Tabela 5: Deskriptivne statistike**

		Skupno	EU	Balkan	Nekdanja SZ
bdppc	povprečje	8,473.44	15,227.83	8,507.03	4,435.13
(1996–2010)	standardni odklon	6,242.04	5,499.81	3,821.88	3,751.11
rastbdp	povprečje	4.21	3.78	4.54	4.21
(1994–2010)	standardni odklon	7.74	4.72	9.11	8.61
revščina	povprečje	19.11	4.54	11.77	32.64
(1996–2010)	standardni odklon	18.66	4.18	9.28	19.09
gini	povprečje	33.34	31.80	31.78	35.17
(1996–2010)	standardni odklon	4.43	3.69	3.92	4.60
brezposelnost	povprečje	12.11	10.52	21.55	7.37
(1994–2010)	standardni odklon	9.80	4.35	11.75	6.24
liberalizacija	povprečje	2.95	3.64	2.83	2.58
(1996–2010)	standardni odklon	0.65	0.24	0.59	0.54
smrtnost	povprečje	21.45	7.70	12.98	34.27
(1996–2010)	standardni odklon	17.95	3.16	6.04	19.00
izobrazba	povprečje	89.45	95.16	86.65	88.13
(1996–2010)	standardni odklon	7.85	5.35	6.36	6.88
NV	povprečje	11.55	1.00	1.55	25.02
(1996–2010)	standardni odklon	29.09	0.79	1.44	41.24
prebivalstvo	povprečje	0.09	−0.21	−0.09	0.31
(1996–2010)	standardni	0.85	0.44	0.87	0.94

⁸ Primerjava odvisnih spremenljivk politična stabilnost, vladavina prava in število umorov na 100,000 prebivalcev je podrobneje predstavljena v razdelkih 3.2.3.2, 3.2.3.3. in 3.2.3.4.

	odklon				
VP	povprečje	-0.32	0.69	-0.43	-0.94
(1997–2010)	standardni odklon	0.75	0.26	0.38	0.34
demokracija	povprečje	-0.11	0.96	0.09	-0.97
(1996–2010)	standardni odklon	0.92	0.13	0.42	0.57
polsta	povprečje	-0.05	0.75	-0.22	-0.54
(1997–2010)	standardni odklon	0.76	0.26	0.59	0.60

se nadaljuje

nadaljevanje

		Skupno	EU	Balkan	Nekdanja SZ
vlada	povprečje	-0.21	0.72	-0.30	-0.77
(1996–2010)	standardni odklon	0.71	0.25	0.43	0.38
korupcija	povprečje	-0.39	0.42	-0.42	-0.90
(1996–2010)	standardni odklon	0.63	0.36	0.33	0.27
umori	povprečje	6.17	4.68	3.84	8.51
(1997–2010)	standardni odklon	5.86	4.10	5.98	6.09

* **Opombe:** pod imenom spremenljivke so v oklepajih zapisana leta, za katera je spremenljivka vključena v tabelo. Tri odvisne spremenljivke so vključene šele od leta 1997, ker šele takrat vstopajo v regresijske modele. Spremenljivki brezposelnost in rast bdp sta vključeni že od leta 1994, saj še takrat vstopita v modele.

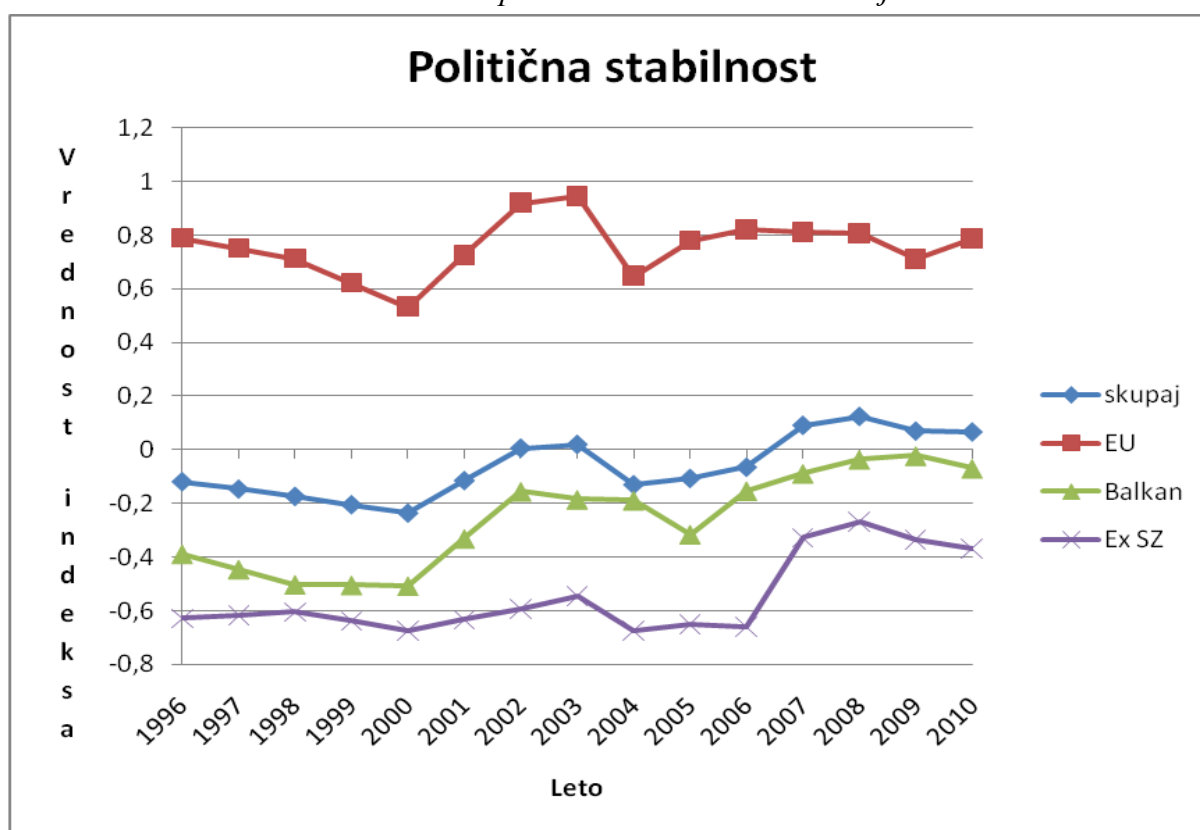
3.2.3.2 Politična stabilnost

Dinamika odvisne spremenljivke politična stabilnost po letih je razvidna z slike 1. Raven politične stabilnosti v novih državah članicah EU je (pričakovano) precej višja kot v ostalih dveh regijah. Gibanje krivulj je sicer dokaj podobno. Krivulje vseh regij od leta 1996 do 2000 rahlo upadajo. Nato med leti 2002 in 2003 dosežejo največjo stabilnost. Ta v letu 2004 oziroma, v primeru regije Balkan, leta 2005 močno pade. Po padcu se vse krivulje zopet vzdignejo. Primerjava gibanja politične stabilnosti pokaže na verjetnost določenih časovnih učinkov, ki so na vse regije vplivale enako (regresijska analiza bo kontrolirala za fiksne vplive držav in let v panelu). Razlogi za relativno usklajeno gibanje krivulj niso očitni. Leta 2000 bi lahko padec povzročil pok tako imenovanega *dot-com* balončka, ko je bankrotiralo veliko število tehnoloških podjetij (večina je ponujala storitve za svetovni splet) v ZDA, ki jih je napajal špekulativni kapital. Padec teh spletnih podjetij v ZDA je imelo globalne posledice. Razlogi za padec stabilnosti leta 2004 in 2005 bi lahko bili povezani s slabšanjem razmer na Bližnjem vzhodu (vojni v Iraku in Afganistanu) ter terorističnimi napadi v Madridu in Londonu. Politična stabilnost se je v obdobju 1996–2010 malo okrepila v regiji Balkan in SZ, medtem ko je v regiji EU leta 2010 na enaki ravni, kot je bila leta 1996.

Vpliv družbenopolitičnih dejavnikov na spremenljivko politične stabilnosti ocenjujem z naslednjim regresijskim modelom:

$$polsta_{it} = \alpha + \beta_1 bdp_{it-1} + \beta_2 rast_{i(t-1-t-3)} + \beta_3 gini_{it-1} + \beta_4 rev_{it-1} + \beta_5 brez_{i(t-1-t-3)} + \beta_6 lib_{it-1} + \beta_7 smrt_{it-1} + \beta_8 izob_{it-1} + \beta_9 NV_{it-1} + \beta_{10} preb_{it-1} + \beta_{11} dem_{it-1} + \beta_{12} vlada_{it-1} + \beta_{13} kor_{it-1} + \beta_{14} kon + \gamma C_i + \delta T + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Slika 1: Dinamika indeksa politične stabilnosti v tranzicijskih državah*

Vir: Political Stability and Absence of Violence (b. l.)

* **Opombe:** Izračunana je (netehtana) povprečna vrednost indeksa za vse države in za vsako regijo posebej. Črna gora ni vključena v graf, saj so vrednosti zanjo na voljo šele od leta 2006.

V modelu *polsta* predstavlja stabilnost države, merjena z indeksom politične stabilnosti Svetovne banke. bdp_{t-1} je višina BDP-ja na prebivalca, izražena v paritetah kupne moči in odložena za eno leto. $rast_{(t-1-t-3)}$ je povprečen odstotek letne rasti BDP-ja države v zadnjih treh letih pred merjenjem odvisne spremenljivke. $gini_{t-1}$ je raven dohodkovne neenakosti v državi, izražena z vrednostjo Ginijevega koeficienta, odloženega za eno leto. rev_{t-1} je raven globine revščine pri petih dolarjih na dan, izražena v paritetah kupne moči, odložena za eno leto. $brez_{(t-1-t-3)}$ je povprečen odstotek brezposelnih, a za delo zmožnih oseb, v zadnjih treh

letih pred merjenjem odvisne spremenljivke. lib_{t-1} je raven liberalizacije gospodarstva, izražena z vrednostjo EBRD indeksa in odložena za eno leto. $smrt_{t-1}$ je razvitost zdravstva v državi, merjena s številom umrlih otrok do enega leta starosti na 1,000 rojenih otrok, odložena za eno leto. $izob_{t-1}$ je raven razvitosti izobraževalnega sistema, merjena z deležem oseb, vpisanih v drugostopenjske izobraževalne programe glede na skupno število oseb primerne starosti za obiskovanje drugostopenjskih izobraževalnih programov, odložena za eno leto. NV_{t-1} je odvisnost države od naravnih virov, merjena z odstotkom BDP-ja države, ki ga predstavljajo prihodki od izkoriščanja naravnih virov, odložena za eno leto. $preb_{t-1}$ je odstotek letne rasti prebivalstva, odložen za eno leto. dem_{t-1} je raven demokratičnega odločanja v državi, merjena z indeksom Svetovne banke, odloženega za eno leto. $vlada_{t-1}$ je učinkovitost vlade in birokracije v državi, merjena z indeksom Svetovne banke, odloženega za eno leto. kor_{t-1} je raven korupcije v državi, merjena z indeksom Svetovne banke (višja vrednost indeksa pomeni boljši nadzor nad korupcijo), odloženega za eno leto. kon je slamnata spremenljivka z vrednostjo 1, če je bila država v času tranzicije vpletena v oborožen konflikt oziroma je bila žrtev državljanske vojne. C_i je slamnata spremenljivka, ki meri fiksne učinke države v modelu, T pa slamnata spremenljivka, ki meri učinke let. ε_i je običajna napaka modela.

Ocenjujem bodisi razširjeni bodisi reducirani model. V skladu s teoretičnim okvirjem pričakujem pozitiven predznak pri spremenljivkah $bdppc$, $rastbdp$, $izobrazba$, $vlada$, in $korupcija$. Negativen predznak pričakujem pri spremenljivkah $gini$, $revščina$, $brezposelnost$, $smrtnost$, NV , in $konflikt$. Iz teorije ni nedvoumno jasno, ali demokratizacija in liberalizacija gospodarstva ter rast prebivalstva pozitivno ali negativno vplivajo na stabilnost države, zato pri spremenljivkah $demokracija$, $liberalizacija$ in $prebivalstvo$ ne predpostavljam niti pozitivnega niti negativnega predznaka.

Model ocenjujem z metodo najmanjših kvadratov (MNK), pri čemer pa so v model vključeni še fiksni držav in let (s spremenljivkama C in T). Kontrola fiksnih učinkov držav in let v regresijskem modelu je potrebna, ker imamo opravka s panelno strukturo podatkov.

Rezultati kažejo, da BDP na prebivalca ne vpliva na politično stabilnost v prvem modelu, z vključitvijo (ostalih) ekonomskih spremenljivk v model pa ima negativen in statistično značilen vpliv le v EU regiji. Liberalizacija gospodarstva v prvem modelu, razen v regiji EU, prav tako ne vpliva na stabilnost države, v drugem pa vpliv liberalizacije ni več statistično značilen niti v regiji EU.

Po obeh modelih sodeč pa na politično stabilnost vpliva raven zdravstvene oskrbe v državi. V prvem modelu je smrtnost dojenčkov statistično značilno negativno povezana s politično stabilnostjo, ko so v analizo vključene vse države in v regiji SZ. Negativna in statistično značilna povezanost ostane tudi pri dvoletnem in triletnem zamiku te pojasnjevalne spremenljivke v regiji SZ.⁹ V drugem modelu z vključenimi ekonomskimi spremenljivkami je smrtnost dojenčkov negativno in statistično značilno povezana s politično stabilnostjo v regiji Balkan (čeprav je v tem primeru značilna le pri verjetnosti, manjši od 10 odstotkov) in spet v

⁹ Rezultati vseh modelov, kjer so spremenljivke odložene za dve in tri leta, so v prilogi.

regiji SZ. V regiji SZ ostane statistično značilna negativna povezava med smrtnostjo dojenčkov in politično stabilnostjo tudi pri dvoletnem in triletnem zamiku pojasnjevalne spremenljivke. Smrtnost v državah EU je v nasprotju s teoretskimi predpostavkami pozitivno povezana s stabilnostjo, vendar ocenjujem, da ta rezultat glede na podatke iz tabele opisnih statistik nima prevelike teže. Smrtnost dojenčkov v državah EU je povprečno namreč le 7.7 otroka na 1,000 živorojenih otrok, s standardnim odklonom 3,2. Smrtnost dojenčkov v SZ je s 34 dojenčki na 1,000 živorojenih otrok, s standardnim odklonom okoli 19 precej višja. Iz teh ugotovitev sklepam, da je predvsem pri zelo nizki ravni zdravstvene oskrbe ta pomemben dejavnik politične stabilnosti v državi.

Tabela 6: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, reduciran model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{<i>t-1</i>}	-3.59e-6 (9.45e-6)	-4.70e-5 (3.28e-5)	1.58e-5 (4.62e-5)	4.06e-6 (1.32e-5)
<i>liberalizacija</i> _{<i>t-1</i>}	0.074 (0.11)	0.671** (0.33)	-0.164 (0.22)	0.162 (0.20)
<i>smrtnost</i> _{<i>t-1</i>}	-0.018*** (0.01)	0.130* (0.07)	0.007 (0.03)	-0.036*** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{<i>t-1</i>}	-0.007** (0.003)	0.005 (0.01)	0.007 (0.01)	-0.021*** (0.01)
<i>NV</i> _{<i>t-1</i>}	-0.005*** (0.002)	0.075 (0.08)	0.031 (0.04)	-0.003 (0.003)
<i>prebivalstvo</i> _{<i>t-1</i>}	0.098*** (0.03)	0.125 (0.11)	-0.014 (0.04)	0.184*** (0.03)
<i>demokracija</i> _{<i>t-1</i>}	-0.040 (0.08)	-0.461* (0.24)	0.313* (0.16)	-0.184 (0.12)
<i>vlada</i> _{<i>t-1</i>}	0.218** (0.09)	0.246 (0.21)	-0.130 (0.29)	0.027 (0.13)
<i>korupcija</i> _{<i>t-1</i>}	0.303*** (0.07)	0.488*** (0.18)	0.469*** (0.15)	0.410*** (0.12)
<i>konflikt</i>	-0.196** (0.09)		-0.073 (0.12)	0.240 (0.46)
Konstanta	0.734 (0.49)	-2.054 (1.49)	-0.315 (1.21)	2.153*** (0.81)
Št. opazovanj	364	110	88	152
R ²	0.940	0.712	0.938	0.913

Opombe: Ocenjen je reducirani model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 7: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, razširjeni model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-1}	-9.06e-6 (1.21e-5)	-1.60e-4*** (2.86e-5)	7.65e-5 (5.26e-5)	6.03e-6 (1.55e-5)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.008 (0.01)	0.045*** (0.01)	0.054*** (0.01)	0.009 (0.01)
<i>gini</i> _{t-1}	0.002 (0.01)	-0.021* (0.01)	0.033** (0.01)	-0.009 (0.01)
<i>revščina</i> _{t-1}	0.003 (0.003)	-0.001 (0.01)	0.013 (0.01)	0.002 (0.004)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	-0.001 (0.01)	-0.040*** (0.01)	-0.030* (0.02)	0.005 (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-1}	-0.069 (0.13)	0.325 (0.38)	-0.225 (0.50)	0.013 (0.21)
<i>smrtnost</i> _{t-1}	-0.008 (0.01)	0.191*** (0.07)	-0.072* (0.04)	-0.027** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-1}	-0.005 (0.003)	-0.004 (0.01)	0.004 (0.01)	-0.024*** (0.01)
<i>NV</i> _{t-1}	-0.001 (0.003)	0.085 (0.06)	0.087 (0.06)	-0.002 (0.004)
<i>prebivalstvo</i> _{t-1}	0.113*** (0.03)	0.147 (0.09)	-0.023 (0.04)	0.186*** (0.04)
<i>demokracija</i> _{t-1}	-0.079 (0.09)	-0.433 (0.33)	0.935*** (0.23)	-0.149 (0.15)
<i>vlada</i> _{t-1}	0.211* (0.11)	0.342 (0.29)	0.242 (0.27)	-0.081 (0.11)
<i>korupcija</i> _{t-1}	0.234*** (0.08)	0.419** (0.18)	0.249 (0.24)	0.378*** (0.14)
<i>konflikt</i>	-0.209* (0.11)		-0.013 (0.14)	-1.138*** (0.36)
Konstanta	0.846 (0.61)	1.847 (1.62)	-0.318 (2.30)	3.906*** (1.28)
Št. opazovanj	290	86	74	130
R ²	0.942	0.869	0.963	0.918

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

V nasprotju s predpostavkami je negativna in statistično značilna povezanost med razvitostjo izobraževalnega sistema in politično stabilnostjo v regiji SZ v obeh modelih z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za eno leto (kar vpliva tudi podoben rezultat v reduciranem modelu, ko so v analizo vključene vse države). Rezultati bi lahko pomenili, da pomeni v regiji

SZ močno razvito sekundarno izobraževanje predvsem grožnjo avtorski oblasti v regiji (glede na demokratičnost (spremenljivka demokracija) se regija, kot je razvidno iz tabele deskriptivnih statistik, s povprečno vrednostjo indeksa -0.972 , uvršča precej slabše od ostalih dveh regij). Povezava ostane negativna in statistično značilna tudi, če je spremenljivka odložena za dve in tri leta v obeh modelih.

Regresija pokaže, da je odvisnost od naravnih virov statistično značilno negativno povezana s politično stabilnostjo v prvem modelu, ko so v analizo vključene vse države. Drugi model in vsi modeli z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta tega ne potrdijo.

V nasprotju s predpostavkami je vpliv rasti populacije na stabilnost držav pozitiven. Ta je, ko so v analizo vključene vse države in v regiji SZ, pozitiven in statistično značilen v vseh modelih, tudi v tistih z odloženimi spremenljivkami za dve in tri leta.

Rezultati pa kažejo, da na stabilnost države nima večjega vpliva raven demokracije. Ta je v obeh modelih statistično značilen le za regijo Balkan. V modelih, v katerih je spremenljivka odložena za dve oziroma tri leta, te značilnosti ni več.

Statistično značilno in pozitivno na stabilnost države vpliva učinkovitost vlade in birokracije, če so v regresijo vključene vse države, tako v razširjenem modelu kot v tistem brez vključenih ekonomskih spremenljivk (čeprav le pri verjetnosti, manjši od 10 odstotkov). Ta vpliv potrdijo modeli, kjer je spremenljivka odložena za dve oziroma tri leta. V vseh modelih je povezanost pozitivna in statistično značilna (s stopnjo verjetnosti bodisi manjšo od 1 odstotka bodisi manjšo od 5 odstotkov ali manjšo od 10 odstotkov).

Značilen in negativen vpliv na politično stabilnost države ima tudi raven korupcije. Nadzor nad korupcijo je v prvem modelu pozitivno povezan in statistično značilen tako v regresiji na vzorcu vseh držav kot tudi v vsaki regiji posebej, v drugem modelu pa ni statistično značilen le v regiji Balkan. Rezultati modelov z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta niso tako enotni. Iz tega sklepam, da zvišanje in znižanje ravni korupcije izjemno hitro vpliva na politično stabilnost v državi in da ima torej hitre in kratkoročne posledice.

Vpliv zgodovine konflikta na politično stabilnost je v skladu s predpostavkami magistrskega dela: države, ki so bile v preteklosti vpletene v oborožen konflikt, so po rezultatih analize sodeč bolj politično nestabilne kot tiste, ki niso bile.

Analiza ekonomskih spremenljivk v drugem modelu pokaže, da na stabilnost v državi pozitivno in statistično značilno vpliva rast BDP države v regiji EU in Balkan. Modela, kjer so spremenljivke odložene za dve in tri leta (rast BDP-ja države tu ni odložena, ker je izračunana kot povprečje rasti zadnjih treh let), potrdi pozitiven vpliv rasti BDP-ja na stabilnost države.

Dohodkovna neenakost negativno in statistično značilno, sicer le pri verjetnosti manjši od 10 odstotkov, na stabilnost države vpliva le pri bolj razviti EU regiji. Spremenljivka ni več statistično značilna, ko je odložena za dve leti, pri treh pa je spet negativno povezana in statistično značilna, tokrat pri stopnji verjetnosti manjši od 5 odstotkov. V regiji Balkan je raven neenakosti pozitivno povezan s stabilnostjo, a pri odloženem Gini koeficientu za dve oziroma tri leta povezanost ni več statistično značilna. Model pokaže, da revščina ne vpliva na stabilnost države, vpliva pa brezposelnost v regiji EU in regiji Balkan. V modelih z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta (tako kot rast BDP-ja države tudi spremenljivka brezposelnost ni odložena, saj je izračunana kot povprečje rasti zadnjih treh let) ostane raven brezposelnosti s politično stabilnostjo negativno povezan le v državah EU. Na podlagi teh rezultatov sklepam, da brezposelnost vpliva na nestabilnost le v bolj razvitih državah, torej tam, kjer je za osnovne potrebe, kot je raven zdravstvene oskrbe in šolstvo, bolje poskrbljeno.

Rezultati regresije pokažejo, da na politično stabilnost držav v tranziciji najbolj vpliva raven zdravstvene oskrbe (izražen s smrtnostjo dojenčkov), raven korupcije v državi in zgodovina konflikta. Te gotovitve so v skladu s predpostavkami tega magistrskega dela, saj je smrtnost dojenčkov in zgodovina konflikta negativno povezana s politično stabilnostjo, nadzor nad korupcijo pa pozitivno. V določenih regijah na stabilnost vplivata tudi brezposelnost in rast BDP-ja države (prva spremenljivka ima negativen vpliv, druga pa pozitiven). Tudi to se sklada s predpostavkami. V nasprotju s predpostavkami pa je negativen vpliv ravni izobrazbe na politično stabilnost države v regiji nekdanje SZ in pozitiven vpliv rasti prebivalstva na stabilnost. Predpostavljaj sem namreč, da ima raven izobrazbe pozitiven vpliv na stabilnost države, rast prebivalstva pa bodisi negativnega bodisi nima statistično značilnega vpliva na stabilnost države. Ostale pojasnjevalne spremenljivke ne pokažejo visoke stopnje značilnosti vpliva na politično stabilnost držav. Tako ta regresija ni podala odgovora, kako na stabilnost vplivajo dejavniki, pri katerih so ugotovitve raziskovalcev neenotne, torej kako na stabilnost vplivata demokratizacija in liberalizacija gospodarstva.

3.2.3.3 Vladavina prava

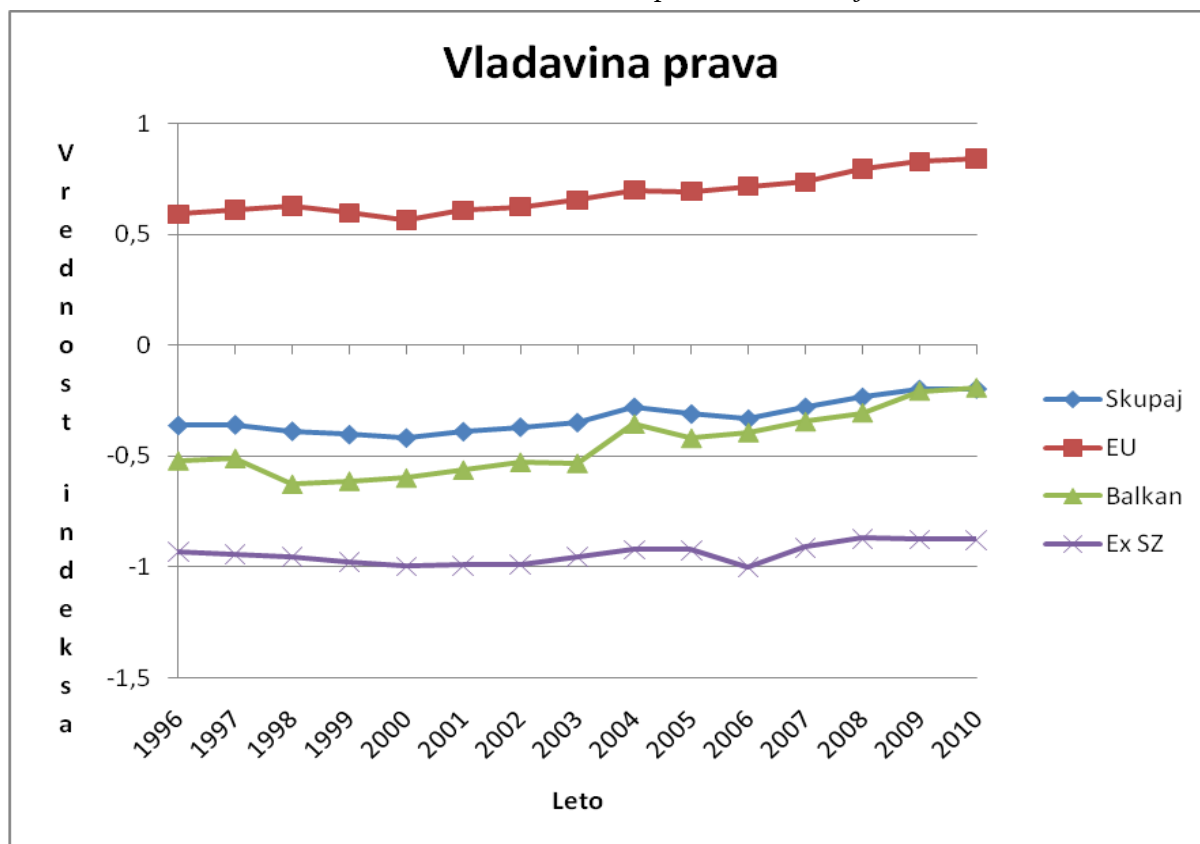
Dinamika odvisne spremenljivke vladavina prava po letih je razvidna iz slike 2. Vladavina prava se je med leti 1996 in 2010 izboljšala v EU, manj v regiji Balkan, medtem ko je v državah nekdanje Sovjetske zveze ostala na približbi enaki ravni.

Vpliv družbenopolitičnih dejavnikov na spremenljivko vladavina prava ocenjujem na podlagi naslednjega regresijskega modela:

$$VP_{it} = \alpha + \beta_1 bdp_{it-1} + \beta_2 rast_{i(t-1-t-3)} + \beta_3 gini_{it-1} + \beta_4 rev_{it-1} + \beta_5 brez_{i(t-1-t-3)} + \beta_6 lib_{it-1} + \beta_7 smrt_{it-1} + \beta_8 izob_{it-1} + \beta_9 NV_{it-1} + \beta_{10} preb_{it-1} + \beta_{11} dem_{it-1} + \beta_{12} vlada_{it-1} + \beta_{13} kor_{it-1} + \beta_{14} kon + \gamma C_i + \delta T + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Odvisna spremenljivka stabilnosti države, VP_{it} , je merjena z ravno indeksa vladavine prava, ki ga sestavlja Svetovna banka. Opis pojasnjevalnih spremenljivk je enak kot v razdelku 3.2.3.2, torej v modelu, kjer je odvisna spremenljivka politična stabilnost države (*polsta*).

Slika 2: Dinamika indeksa vladavine prava v tranzicijskih državah*

Vir: Rule of Law (b. l.)

* **Opombe:** Izračunana je (netehtana) povprečna vrednost indeksa za vse države in za vsako regijo posebej. Črna gora ni vključena v grafikon, saj so vrednosti zanjo na voljo šele od leta 2006.

Ker gre le za drugačen način merjenja spremenljivke, pričakujem enake predznake koeficientov kot v modelu, kjer je odvisna spremenljivka raven politične stabilnosti države. Spet ocenjujem reducirani in razširjeni model.

Tudi ta model ocenjujem z metodo NMK, ki kontrolira za fiksne učinke držav in let, saj so tudi v tem primeru podatki panelni.

Splošna gospodarska razvitost (merjena kot višina BPD-ja na prebivalca) v obeh zgornjih modelih ter v štirih modelih z odloženim spremenljivkami za dve oziroma tri leta v prilogi, na vladavino prava v pozitivno in statistično značilno vpliva le v državah nekdanje SZ.

Liberalizacija gospodarstva v nekaterih modelih pozitivno vpliva na vladavino prava v regiji EU oziroma Balkan. Vendar rezultati v modelih z zamikom pojasnjevalnih spremenljivk za eno, dve in tri leta za ti dve regiji niso konsistentni.

Tabela 8: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, reducirani model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{<i>t-1</i>}	9.44e-6* (5.07e-6)	3.04e-6 (1.01e-5)	-6.54e-5** (2.75e-5)	3.11e-5*** (7.04e-6)
<i>liberalizacija</i> _{<i>t-1</i>}	0.080 (0.06)	0.315** (0.16)	0.207** (0.09)	0.131 (0.10)
<i>smrtnost</i> _{<i>t-1</i>}	-0.001 (0.003)	-0.054* (0.03)	0.025 (0.02)	0.006 (0.004)
<i>izobrazba</i> _{<i>t-1</i>}	0.003 (0.002)	-0.002 (0.003)	0.011*** (0.004)	0.018*** (0.003)
<i>NV</i> _{<i>t-1</i>}	-0.001 (0.001)	-0.032 (0.03)	-0.018 (0.02)	-0.002 (0.002)
<i>prebivalstvo</i> _{<i>t-1</i>}	0.041** (0.02)	0.008 (0.03)	0.032 (0.03)	0.055*** (0.02)
<i>demokracija</i> _{<i>t-1</i>}	0.070 (0.05)	0.491*** (0.13)	0.105 (0.11)	0.205*** (0.07)
<i>vlada</i> _{<i>t-1</i>}	0.300*** (0.06)	0.341*** (0.09)	-0.232 (0.19)	0.273*** (0.07)
<i>korupcija</i> _{<i>t-1</i>}	0.339*** (0.05)	0.082 (0.08)	0.164 (0.11)	0.485*** (0.08)
<i>konflikt</i>	-0.115* (0.06)		-0.094 (0.08)	-0.052 (0.27)
Konstanta	-0.921*** (0.29)	-0.664 (0.63)	-2.016*** (0.66)	-2.367*** (0.41)
Št. opazovanj	364	110	88	152
R ²	0.979	0.955	0.947	0.904

Opombe: Ocenjen je reducirani model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Zdravstvena oskrba v vseh modelih na vladavino prava (za razliko od politične stabilnosti) ne vpliva konsistentno in statistično značilno. Vpliv izobraževanja na vladavino prava pa je pozitiven in statistično značilen. V prvem modelu je ta statistično značilen za regiji Balkan in nekdanje SZ, v drugem modelu z vključenimi ekonomskimi kazalci pa tudi v modelu z vsemi državami. Te rezultate potrjujejo tudi modeli, v katerih je spremenljivka odložena za dve oziroma tri leta.

Odvisnost od naravnih virov konsistentno ne vpliva na vladavino prava. V obeh modelih statistično značilno in pozitivno na vladavino prava vpliva rast prebivalstva. Povezava med rastjo prebivalstva in vladavino prava je statistično značilna in pozitivna tudi, če je spremenljivka odložena za dve oziroma tri leta, ko so v analizo vzete vse države, regija EU in regija nekdanje SZ.

Tabela 9: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, razširjeni model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-1}	4.24e-6 (7.44e-6)	-2.06e-05 (1.68e-5)	-4.98e-5* (2.91e-5)	3.31e-5*** (8.80e-6)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.004 (0.003)	-0.003 (0.01)	-0.001 (0.01)	0.004 (0.01)
<i>gini</i> _{t-1}	-0.007** (0.003)	-0.013* (0.01)	0.015* (0.01)	-0.009** (0.004)
<i>revščina</i> _{t-1}	0.004** (0.002)	0.003 (0.003)	0.008 (0.01)	0.004 (0.003)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	-0.004 (0.004)	-0.012** (0.01)	-0.012 (0.1)	0.006 (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-1}	0.122 (0.09)	0.165 (0.21)	1.009*** (0.27)	0.027 (0.11)
<i>smrtnost</i> _{t-1}	-0.001 (0.005)	-0.050 (0.03)	-0.012 (0.02)	0.009* (0.005)
<i>izobrazba</i> _{t-1}	0.008*** (0.002)	-0.001 (0.004)	0.012*** (0.004)	0.019*** (0.003)
<i>NV</i> _{t-1}	-0.001 (0.00)	-0.011 (0.04)	-0.044* (0.02)	-0.003 (0.002)
<i>prebivalstvo</i> _{t-1}	0.046* (0.03)	0.067 (0.04)	0.018 (0.02)	0.044* (0.03)
<i>demokracija</i> _{t-1}	0.081 (0.06)	0.760*** (0.18)	0.259* (0.14)	0.219*** (0.07)
<i>vlada</i> _{t-1}	0.280*** (0.07)	0.357** (0.14)	-0.013 (0.19)	0.305*** (0.06)
<i>korupcija</i> _{t-1}	0.260*** (0.06)	0.040 (0.10)	-0.154 (0.12)	0.433*** (0.09)
<i>konflikt</i>	0.022 (0.06)		-0.197* (0.10)	-0.105 (0.24)
Konstanta	-1.344*** (0.40)	0.794 (0.79)	-4.761*** (1.17)	-2.074*** (0.62)
Št. opazovanj	290	86	74	130
R ²	0.979	0.966	0.974	0.911

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Demokratizacija pozitivno in statistično značilno vpliva na vladavino prava v regiji EU in nekdanje SZ v obeh modelih z odloženo spremenljivko za eno leto. V reduciranem modelu je demokratizacija pozitivno in s stopnjo verjetnosti 10 odstotkov z vladavino prava povezana

tudi v državah iz regije Balkana. Trije izmed štirih modelov, kjer so spremenljivke odložene za dve oziroma tri leta, pokažejo takšno povezanost le za regijo EU.

Učinkovitost vlade in birokracije je v dveh modelih z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za eno leto pozitivno in statistično značilno povezana z vladavino prava, ko so v analizo vključene vse države in ko so v analizo vključene države v regiji EU in države v regiji nekdanje SZ. Trije izmed štirih modelov z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta potrjujejo pozitivno in statistično značilno povezanost vladavine prava in učinkovitosti vlade in birokracije, ko so v analizo vključene vse države (edini, ki tega ne potrjuje, je model z odloženimi spremenljivkami za tri leta z vključenimi ekonomskimi spremenljivkami). Podobno kot na politično stabilnost na vladavino prava vpliva korupcija, in sicer negativno in statistično značilno. Povezava med nadzorom nad korupcijo in vladavino prava je pozitivna in statistično značilna, ko so v analizo vključene vse države, v obeh modelih z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za eno leto, kot tudi v štirih modelih z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta. Modeli pokažejo tudi pozitivno in statistično značilno povezanost med nadzorom nad korupcijo in vladavino prava v državah regije nekdanje SZ.

Rast BDP-ja nima statistično značilnega vpliva na vladavino prava. Negativno in statistično značilno povezanost na vladavino prava pa ima dohodkovna neenakost v državah regije EU in nekdanje SZ. Negativna in statistično značilna povezanost med dohodkovno neenakostjo in vladavino prava je tudi, ko so v analizo vključene vse tranzicijske države. Rezultate modelov z odloženimi spremenljivkami za eno leto v primeru držav regije EU in nekdanje SZ potrjuje razširjeni model, v katerem so pojasnjevalne spremenljivke odložene za dve leti, model z odloženimi spremenljivkami za tri leta pa teh rezultatov ne potrjuje.

Raven revščine na vladavino prava vpliva pozitivno in statistično značilno, ko so v analizo vključene vse tranzicijske države. Modela z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta potrujeta to povezanost s stopnjo verjetnosti manjšo od 10 odstotkov.

Pri spremenljivki brezposelnost modeli z odvisno spremenljivko vladavina prava potrjujejo ugotovitve modelov z odvisno spremenljivko politična stabilnost. Raven brezposelnosti je negativno in statistično povezan z vladavino prava le v državah regije EU in to v vseh treh modelih (z odloženimi spremenljivkami za eno, dve in tri leta). Čeprav je brezposelnost povprečno precej višja v regiji Balkan, tam na vladavino prava ne vpliva.

Zgodovina nasilja statistično značilno na vladavino prava ne vpliva konsistentno.

Zgornji rezultati kažejo, da v skladu s predpostavkami na vladavino prava vplivajo spremenljivke nadzor nad korupcijo (pozitivno in statistično značilno), učinkovitost vlade in birokracije (pozitivno in statistično značilno), raven neenakosti (pozitivno in statistično značilno) in raven izobraževanja v državi (pozitivno in statistično značilno). V nasprotju s predpostavkami raven revščine in rast prebivalstva pozitivno vplivata raven na vladavino

prava, ko so v modelu vse tranzicijske države. Model z odvisno spremenljivko vladavina prava še pokaže, da demokratizacija lahko pozitivno in statistično značilno vpliva na raven vladavina prava (teorija ne ponuja enoznačnega odgovora o vplivu demokracije na stabilnost držav). Ostale spremenljivke konsistentno statistično značilno ne vplivajo na vladavino prava.

3.2.3.4 Umori na 100,000 prebivalcev

Spremenljivka umori na 100,000 prebivalcev je bila kot spremenljivka za merjenje konflikta izbrana, ker kaže na pripravljenost družbe zateči se k nasilnemu reševanju sporov. Spremenljivka ne upošteva smrti tistih oseb, ki so umrli v vojni.

Iz slike 3 je razvidno, da število umorov z leti v vseh regijah precej pada. Regija Balkan beleži nenaden porast umorov leta 1997. Razlog je Albanija, ki je leta zabeležila skok z osmih umorov na 100,000 prebivalcev na kar 50 umorov na 100,000 prebivalcev. Večje število umorov v letu 1997 so povzročili neredi, ki so bili posledica propada varčevalnih piramidnih (Ponzijevih) shem, v katerih je prihranke izgubilo kar okoli dve tretjini prebivalcev Albanije. Na svojem višku je bila vsota denarja, investirane v te sheme, enaka kar polovici BDP-ja države (Jarvis, 2000). Že naslednje leto je število umorov spet padlo na 18.6; leta 2009 nato le še na okoli 2.5 umora na 100,000 prebivalcev. Zaradi precejšnjega vpliva tega osamelca v letu 1997 in posebnih razlogov zanj bodo podatki za Albanijo iz leta 1997 izključeni iz regresijske analize.

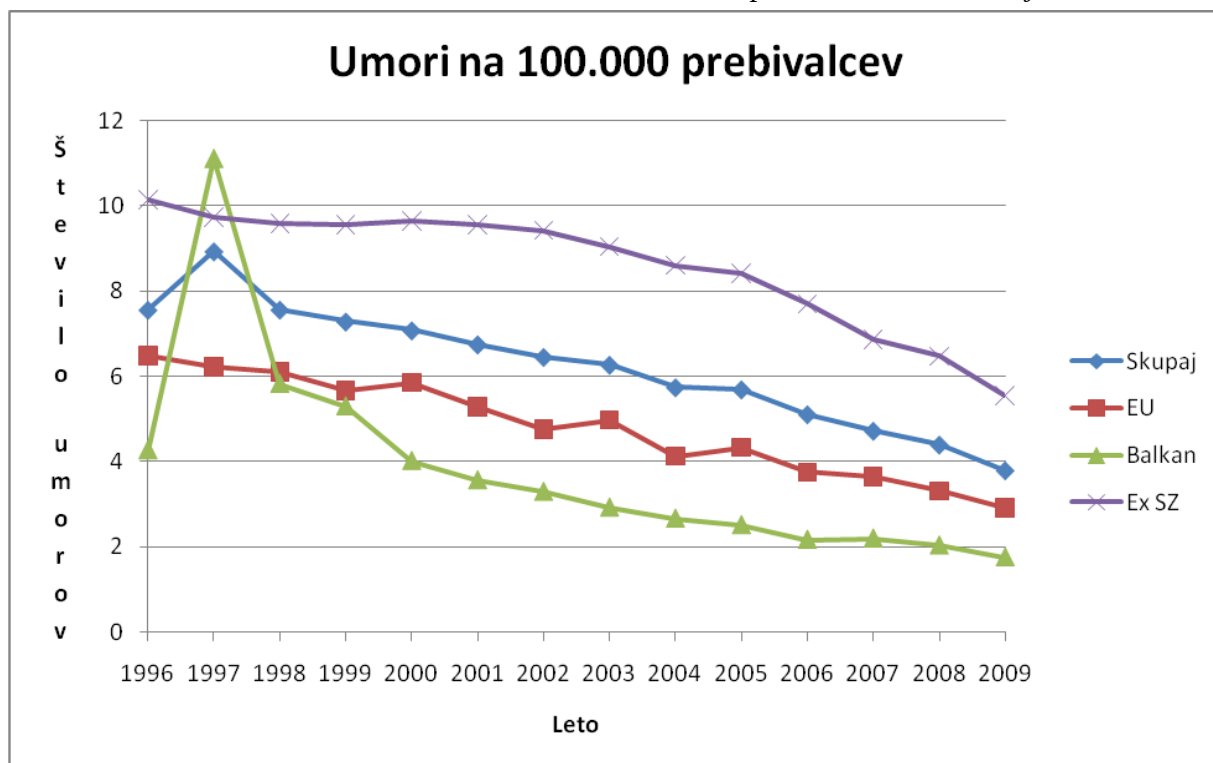
Zanimivo je, da imajo države v regiji Balkana, ki so vključene v analizo, manj umorov na 100,000 prebivalcev kot države v regiji EU. Razlog za to so predvsem tri baltske države, ki konstantno beležijo za dva do trikrat višjo stopnjo umorov kot je povprečje v regiji EU.

Vpliv družbenopolitičnih dejavnikov na spremenljivko vladavina prava bom ocenil na podlagi naslednjega regresijskega modela:

$$\begin{aligned} umori_{it} = & \alpha + \beta_1 bdp_{it-1} + \beta_2 rast_{i(t-1-t-3)} + \beta_3 gini_{it-1} + \beta_4 rev_{it-1} + \beta_5 brez_{i(t-1-t-3)} + \beta_6 lib_{it-1} + \\ & \beta_7 smrt_{it-1} + \beta_8 izob_{it-1} + \beta_9 NV_{it-1} + \beta_{10} preb_{it-1} + \beta_{11} dem_{it-1} + \beta_{12} vlada_{it-1} + \beta_{13} kor_{it-1} + \\ & \beta_{14} kon + \gamma C_i + \delta T + \varepsilon_{it} \end{aligned} \quad (7)$$

Odvisna spremenljivka stabilnost države, $umori_{it}$ je v zgornjem modelu izražena s številom namernih ubojev na 100,000 prebivalcev. Opis pojasnjevalnih spremenljivk je enak kot v razdelku 3.2.3.2, torej v modelu, kjer je odvisna spremenljivka politična stabilnost države (*polsta*).

Slika 3: Dinamika števila umorov na 100,000 prebivalcev v tranzicijskih državah*

Vir: Intentional homicides (b. l.)

***Opombe:** Izračunano je povprečje posameznih držav v regiji in skupno za vsako posamezno leto. Podatki za leto 2010 še niso bili na voljo v zadostni meri, zato niso vključeni v grafikon. Vrednosti za Albanijo, Makedonijo, Srbijo, Turkmenistan in Uzbekistan so za določena leta (vendar največ za tri) ekstrapolirani. Mongolija, Bosna in Hercegovina, Črna gora in Azejbardžan zaradi pomanjkanja podatkov niso vključeni v grafikon.

V modelu pričakujem obratne predznake, kot sem jih pričakoval pri odvisni spremenljivki vladavina prava in politična stabilnost. Obe sta bili namreč merjeni z indeksom, kjer višja vrednost pomeni večjo politično stabilnost oziroma več vladavine prava, torej večjo stabilnost države. Večja vrednost spremenljivke umori pa pomeni več umorov na 100,000 prebivalcev. Višja kot je vrednost spremenljivke, več umorov je v državi oziroma manjša je stabilnost v državi. Pričakujem torej negativen predznak pri spremenljivkah bdppc, rastbdp, izobrazba, vlada, in korupcija ter pozitiven predznak pri spremenljivkah gini, revščina, brezposelnost, smrtnost, NV, in konflikt. Kot v prejšnjih primerih pri spremenljivkah demokracija, liberalizacija in prebivalstvo ne predpostavljam pozitivnega oziroma negativnega predznaka.

Tudi ta model ocenjujem z metodo MNK, ki kontrolira za fiksne učinke držav in let, saj so tudi v tem primeru podatki panelni.

Rezultati regresije obeh modelov s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za eno leto, pokažejo, da je število umorov negativno in statistično značilno povezano z višino BDP-ja na prebivalca. Manjša gospodarska razvitost je povezana z več umori, ko so v vzorcu vse tranzicijske države. Te rezultate potrjujejo tudi modeli s spremenljivkami, odloženimi za dve in tri leta.

Tabela 10: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, reducirani model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-1}	-4.57e-4*** (1.31e-4)	1.04e-4 (1.77e-4)	0.001* (5.73e-4)	-0.001*** (1.89e-4)
<i>liberalizacija</i> _{t-1}	-1.769** (0.86)	2.635 (2.21)	1.218 (1.57)	-4.243** (2.04)
<i>smrtnost</i> _{t-1}	0.369*** (0.08)	1.318*** (0.40)	0.360 (0.41)	0.201*** (0.07)
<i>izobrazba</i> _{t-1}	0.007 (0.03)	0.017 (0.03)	0.018 (0.07)	0.001 (0.05)
<i>NV</i> _{t-1}	-0.006 (0.01)	0.300 (0.57)	0.052 (0.41)	-0.025* (0.01)
<i>prebivalstvo</i> _{t-1}	-0.072 (0.22)	-0.246 (0.47)	-0.476 (0.38)	0.747** (0.32)
<i>demokracija</i> _{t-1}	0.661 (1.03)	0.145 (1.44)	-3.639 (3.16)	0.367 (1.10)
<i>vlada</i> _{t-1}	1.641** (0.70)	-0.749 (1.29)	6.256* (3.37)	0.074 (0.85)
<i>korupcija</i> _{t-1}	-1.207** (0.59)	-0.152 (1.47)	0.355 (2.34)	1.042 (0.79)
<i>konflikt</i>	0.706 (0.54)		3.705** (1.70)	-26.04*** (2.94)
Konstanta	6.800 (4.128)	-19.71** (8.671)	-3.768 (17.37)	28.28*** (8.277)
Št. opazovanj	307	103	72	131
R ²	0.925	0.963	0.806	0.963

Opombe: Ocenjen je reducirani model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Na Balkanu je liberalizacija pozitivno povezana s številom umorov in v nekaterih primerih tudi statistično značilna, obratno pa je v primeru Sovjetske zveze. Tu je večja liberalizacija gospodarstva negativno povezana s številom umorov.

Povezava med ravno zdravstvene oskrbe in številom umorov je v vseh modelih z odvisno spremenljivko umori negativna in statistično značilna, ko so v vzorcu vse države. V večini modelov je takšna statistično značilna povezanost tudi pri posameznih regijah.

V reduciranem modelu z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za eno leto je v državah v regiji SZ pozitivna povezanost med številom umorov in rastjo prebivalstva. To potrjujejo tudi trije izmed štirih modelov z odvisno spremenljivko *umori*, v katerih so pojasnjevalne spremenljivke odložene za dve oziroma tri leta.

Tabela 11: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, razširjeni model

	(1) vse države	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-1}	-0.001** (2.48e-4)	-3.80e-6 (2.24e-4)	0.001 (6.21e-4)	-0.001*** (1.9e-4)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	-0.047 (0.06)	0.115 (0.15)	0.118 (0.11)	-0.047 (0.07)
<i>gini</i> _{t-1}	-0.183*** (0.05)	0.086 (0.11)	0.163 (0.14)	-0.210*** (0.05)
<i>revščina</i> _{t-1}	0.068** (0.03)	-0.048 (0.07)	-0.213*** (0.07)	0.045 (0.03)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	-0.033 (0.09)	-0.066 (0.09)	-0.296 (0.22)	0.014 (0.10)
<i>liberalizacija</i> _{t-1}	-1.928 (1.29)	4.491 (3.26)	8.165* (4.56)	-3.315* (1.88)
<i>smrtnost</i> _{t-1}	0.306** (0.13)	1.592** (0.65)	0.678** (0.31)	0.005 (0.10)
<i>izobrazba</i> _{t-1}	0.021 (0.04)	0.051 (0.05)	0.068 (0.06)	-0.002 (0.06)
<i>NV</i> _{t-1}	-0.018 (0.05)	0.347 (0.63)	0.702 (0.47)	-0.003 (0.06)
<i>prebivalstvo</i> _{t-1}	-0.485 (0.31)	0.142 (0.77)	-0.323 (0.35)	-0.318 (0.44)
<i>demokracija</i> _{t-1}	0.425 (1.42)	2.585 (2.09)	-2.643 (2.14)	0.766 (1.30)
<i>vlada</i> _{t-1}	1.853** (0.92)	-2.983 (2.04)	5.393 (3.67)	0.452 (1.02)
<i>korupcija</i> _{t-1}	-0.907 (0.81)	-0.239 (2.09)	5.103*** (1.39)	1.947* (1.02)
<i>konflikt</i>	1.748** (0.83)		4.838** (2.22)	14.21*** (2.61)
Konstanta	14.76** (6.17)	-35.28** (14.52)	-17.75 (12.77)	39.80*** (8.49)
Št. opazovanj	262	84	66	112
R ²	0.929	0.963	0.930	0.973

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za eno leto (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Vseh šest modelov z odvisno spremenljivko umori pokaže pozitivno in statistično značilno povezanost med vladno učinkovitostjo in številom umorov na 100,000 prebivalcev, ko so v vzorcu vse tranzicijske države, kar je v nasprotju s predpostavkami magistrskega dela.

V skladu s predpostavkami je povezava med korupcijo in umori. Večji nadzor nad korupcijo je negativno in statistično značilno povezan s številom umorov v reduciranem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za eno leto, in v treh modelih z odloženimi spremenljivkami za dve oziroma tri leta, ko so v vzorcu vse tranzicijske države.

Manj enoznačna je povezava med zgodovino konflikta in umori. V reduciranem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za eno leto, povezava na vzorcu vseh držav ni značilna, na vzorcu držav regije Balkan je (v skladu s predpostavkami) pozitivno in statistično značilno povezana z umori na 100,000 prebivalcev, na vzorcu držav nekdanje SZ pa negativno in statistično značilno povezana z umori na 100,000 prebivalcev. V razširjenem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za eno leto, sta spremenljivki pozitivno in statistično značilni, ko so v analizo vključene vse države, in tudi, ko so v regresijo vključene države regije Balkan in regije SZ. V reduciranem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za dve leti, je rezultat enak kot v reduciranem modelu s spremenljivkami, odloženimi za eno leto, le da sta spremenljivki pozitivno in statistično značilno povezani tudi, ko so v vzorcu vse države. V reduciranem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za tri leta, pa sta spremenljivki *konflikt* in *umori* pozitivno in statistično značilno povezani v vzorcu vseh držav in v vzorcu držav v regiji Balkan in regiji SZ. Enako je tudi v modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za dve leti, in z vključenimi ekonomskimi spremenljivkami. V razširjenem modelu s pojasnjevalnimi spremenljivkami, odloženimi za tri leta je povezava v vzorcu vseh držav negativna in statistično značilna.

V nasprotju s predpostavkami višja raven neenakosti negativno in statistično značilno vpliva na število umorov v vzorcu vseh držav ter v državah regije nekdanje SZ, tako v modelu z odloženimi pojasnjevalnimi spremenljivkami za eno leto kot za dve leti. V modelu z odloženimi spremenljivkami za tri leta je povezava negativna in statistično značilna v regiji SZ.

Raven revščine v vseh modelih pozitivno in statistično značilno vpliva na število umorov v vzorcu vseh držav. V nasprotju s predpostavkami je vpliv ravni revščine negativen in statistično značilen v primeru držav v regiji Balkan, ko so spremenljivke odložene za eno oziroma dve leti.

V skladu s predpostavkami na število umorov na 100,000 prebivalcev negativno in statistično značilno vpliva raven BDP-ja na prebivalca države. Obenem v skladu s predpostavkami na število umorov pozitivno in statistično značilno vpliva smrtnost dojenčkov ter v nekaterih modelih tudi zgodovina konflikta, raven revščine in nadzor nad korupcijo. V nasprotju s predpostavkami je pozitivna in statistično značilna povezanost vladne učinkovitosti s številom umorov na vzorcu vseh tranzicijskih držav in negativna povezanost med Gini koeficientom in številom umorov v vseh treh razširjenih modelih z neodvisno spremenljivko *umori* v regiji SZ. Za pojasnitev teh neskladnosti so potrebne dodatne raziskave. Analiza še pokaže, da je rast prebivalstva v regiji SZ pozitivno povezana s številom umorov, kar je v skladu z ugotovitvami Collierja (2006), da rast prebivalstva pozitivno vpliva na možnost konflikta v državi. Glede drugih pojasnjevalnih spremenljivk modeli ne dajejo enoznačnih odgovorov.

SKLEP

Namen magistrskega dela je analizirati prevladujoče ekonomske teorije in dejansko učinkovitost razvojnih teorij z vidika izgradnje miru oziroma družbene stabilnosti države.

Primerjava teoretičnih analiz teorij gospodarskega razvoja pokaže, da se te vseskozi primarno osredotočajo na spodujanje gospodarske rasti, ostale cilje razvoja, kot so zmanjševanje neenakosti, revščine, izboljšanje zdravstvene oskrbe in druge, pa praviloma puščajo ob strani oziroma lahko s svojimi priporočili nanje celo negativno vplivajo. To je lahko skrb vzbujajoče, saj lahko povečanje revščine, neenakosti, slabšanje zdravstvene oskrbe in nekateri drugi dejavniki vplivajo na stabilnost države in s tem nenazadnje tudi na gospodarsko rast, torej primarni cilj teorij gospodarskega razvoja.

Z ekonometrično analizo ocenjujem vpliv teh družbenopolitičnih dejavnikov na stabilnost države. Rezultati so do neke mere (razumljivo) odvisni od tega, s katero spremenljivko definiramo stabilnost države. A nedvoumno kažejo na to, da poleg gospodarske razvitosti in gospodarske rasti na stabilnost vplivajo tudi drugi dejavniki – politični sistem, učinkovitost vlade in demokracije, razsežnost korupcije, raven izobraževalne in zdravstvene infrastrukture. Zato bi veljalo, tako pri oblikovanju teorij še posebno pa pri načrtovanju razvojnih politik, tudi tem dejavnikom nameniti precej pozornosti.

To dejstvo je sicer do določene mere že spoznala glavna in najbolj legitimna inštitucija mednarodne skupnosti – Združeni narodi. V okviru dejavnosti preprečevanja konflikta daje vsaj retorično velik poudarek tako imenovanemu strukturnemu preprečevanju konflikta, torej naslavljanju vzrokov, ki bi lahko privedli do konflikta v državi. Zato v vse razvojne programe organizacije postopoma vključujejo metodologijo, ki bo omogočila upoštevanje in odpravljanje teh vzrokov v okviru razvojnih programov (obenem tudi realistično priznavajo, da bo odpravljanje teh vzrokov za konflikt izjemno težko delo) (Mani, 2007).

Empirične analize v tem magistrskem delu pa pokažejo še na eno pomembno ugotovitev, namreč da so lahko vzroki za nestabilnost od regije do regije različni. Zato se je treba izogniti poskusom pojasnjevanja in odpravljanja vzrokov za konflikt s tako imenovanimi šablonskimi rešitvami, v katerih so enaki ukrepi priporočeni ali izvedeni v državah z različnimi vzroki za nestabilnost. Čeprav so takšne šablonske rešitve zaradi njihov navidezne preprostosti izredno privlačne, bi lahko na koncu povzročile več škode kot koristi. Analiza kljub temu pokaže, da nekateri dejavniki, kot sta raven korupcije in razvitost zdravstva, konsistentno vplivata na stabilnost držav v preučevanih regijah. Morda bi bilo treba zaradi tega tem dejavnikom pri oblikovanju razvojnih politik nameniti več pozornosti.

LITERATURA IN VIRI

1. Ahmed, A. (2012, 8. februar). Poor education, unemployment caused Arab Spring, claims World Bank. *The National*. Najdeno 3. Aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.thenational.ae/news/uae-news/education/poor-education-unemployment-caused-arab-spring-claims-world-bank>
2. *Asia's Increasing Rich-Poor Divide Undermining Growth, Stability*. Najdeno 30. aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.adb.org/news/asias-increasing-rich-poor-divide-undermining-growth-stability-adb-report>
3. Banerjee, A. V., & Newman, A. F. (1993). Occupational Choice and the Process of Development. *Journal of Political Economy*, 101(2), 274-298.
4. Cameron, F. (2007). *An Introduction to European Foreign Policy*. Abingdon: Routledge.
5. *Choosing and Estimating Poverty Indicators*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPA/0,,contentMDK:20242881~isCURL:Y~menuPK:492130~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:430367,00.html>
6. Cousens, E. M. (2001). Introduction. V E. M. Cousens & C. Kumar (ur.), *Peacebuilding as Politics: Cultivating Peace in Fragile Societies* (str. 1-20). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
7. Collier, P., & Hoeffler, A. (2000). On the Incidence of Civil War in Africa. Najdeno 2. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.1596&rep=rep1&type=pdf>
8. Collier, P. (2006). Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy. Najdeno 16. oktobra 2012 na spletnem naslovu <http://users.ox.ac.uk/~econpco/research/pdfs/EconomicCausesofCivilConflict-ImplicationsforPolicy.pdf>
9. Control of Corruption. (b. l.). V *Worldwide Governance Indicators*. Najdeno 22. februarja 2012 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp
10. Del Castillo, G. (2010). The Bretton Woods Institutions, Reconstruction and Peacebuilding. V M. Berdal & A. Wennmann (ur.), *Ending Wars, Consolidating Peace: Economic Perspectives* (str. 75-100). Abingdon, New York: Routledge.
11. De Melo, M., Denizer, C., & Gelb, A. (1996). Patterns of Transition from Plan to Market. *The World Bank Economic Review*, 10(3), 397-424.
12. Dos Santos, T. (1973). The crisis of development theory and the problem of dependence in Latin America. V H. Bernstein (ur.), *Underdevelopment and Development* (str. 57-80). Harmondsworth: Penguin.
13. *EBRD Economic Data*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletni strani <http://www.ebrd.com/russian/pages/research/economics/data.shtml>
14. Estrin, S., Hanousek, J., Kocenda, E. & Svejnar, J. (2007). Effects of Privatization and Ownership in Transition Economies. *IPC Working Paper Series Number 30*. Ann Arbor: International Policy Center, University of Michigan.

15. Estrin, S., & Mickiewicz, T. (2010) Entrepreneurship in Transition Economies; The Role of Institutions and Generational Change. *Economics Working Paper No. 106*. London: Centre for Comparative Economics, University College London.
16. *European Statistical Laboratory*. Najdeno 16. oktobra 2012 na spletnem naslovu http://esl.jrc.it/envind/un_meths/UN_ME024.htm
17. Fidrmuc, J. (2000). Liberalization, Democracy and Economic Performance during Transition. *ZEI Working Paper, No B 05-2000*. Bonn: Zentrum Für Europäische Integrationsforschung.
18. Fish S. M., & Choudhry, O. (2007). Democratization and Economic Liberalization in the Postcommunist World. *Comparative Political Studies* 40(3), 254-282.
19. Fischer, M. (2006). *Civil Society in Conflict Transformation: Ambivalence, Potentials, and Challenges*. Berlin: Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
20. Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: Sage Publications.
21. Garb, M. (2006a). Postkonfliktna družbena obnova – koncepti, vrste in ključne težave. V B. Pipenbaher (ur.), *Civilne razsežnosti operacij v podporo miru* (str. 7-24). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.
22. Garb, M. (2006b). Vidiki globalizacije in demokratizacije postkonfliktne obnove varnostnega sektorja – primeri obnove vojske in policije. V M. Haček in D. Zajc (ur.), *Demokracija v globalizaciji – globalizacija v demokraciji* (str. 143-158). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. GDP per capita, PPP (current international \$). (b. l.) Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
24. Gini index. (b. l.) V *World Data Bank*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
25. Godoy, S., & Stiglitz, J. (2006). Growth, Initial Conditions, Law and Speed of Privatization in Transition Countries: 11 Years Later. *NBER Working Paper 11992*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
26. Gomes Porto, J. (2002). Contemporary Conflict Analysis in Perspective. V J. Lind & K. Sturman (ur.), *Scarcity and Surfeit: The Ecology of Africa's Conflicts* (str. 1-49). Pretoria: Institute for Security Studies.
27. Gore, C. (2000). The Rise and Fall of the Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries. *World Development*, 28(5), 789-804.
28. Government Effectiveness. (b. l.). V *Worldwide Governance Indicators*. Najdeno 22. februarja 2012 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp
29. Gross secondary school enrolment ratio. (b. l.). V *UNESCO Institute for Statistics*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://stats.uis.unesco.org/unesco/tableviewer/document.aspx?ReportId=143>
30. Hamilton, G., & Wachs, B. (2008). *Putting Economic Governance at the Heart of Peacebuilding*. Ženeva: United Nations Economic Commission for Europe.

31. Hausmann, R., Rodrik, D. & Velasco, A. (2006). Getting the Diagnosis Right. *Finance and Development* 43(1). Najdeno 12. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2006/03/hausmann.htm>
32. Hettne, B. (2002). Poverty and Conflict: The Methodology of a Complex Relationship. V A. Rodqvist (ur.), *Breeding Inequality – Reaping Violence* (str. 53-76). Uppsala: Uppsala University.
33. Heybey, B. & Murrell, P. (1999). The Relationship between Economic Growth and the Speed of Liberalization during Transition. *Policy reform*, 3(2), 121-137.
34. Infant mortality rate. (b. l.). *Global Health Observatory Data Repository*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://apps.who.int/gho/data/>
35. *Instrument for Pre-Accession Assistance*. Najdeno 12. novembra 2012 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/ipa/index_en.cfm
36. Intentional homicides (b. l.) V *World Data Bank*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
37. *Introduction*. Najdeno 11. Junija 2012 na spletnem naslovu <http://info.worldbank.org/governance/wgi/resources.htm>
38. Jarvis, C. (2000). The Rise and Fall of Albania's Pyramid Schemes. *Finance and Development* 37(1). Najdeno 17. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/03/jarvis.htm>
39. Justino, P. (2006). On the Links Between Violent Conflict and Chronic Poverty: How Much do We Really Know? *CPRC Working Paper 61*. Brighton: University of Sussex.
40. Le Billon, P. (2003). Buying Peace of Fuelling War: The Role of Corruption in Armed Conflicts. *Journal of international development*, 15(4), 413-426.
41. Levinsohn, J. (2003). The World Bank's Poverty Reduction Strategy Paper Approach: Good Marketing or Good Policy? *G-24 Discussion Paper Series No. 21*. Ženeva: UNCTAD.
42. Mani, R. (2007) Peaceful Settlement of Disputes and Conflict Prevention. V T. Weiss & S. Daws (ur.), *The Oxford Handbook in the United Nations* (str. 300-322). Oxford: Oxford University Press.
43. Marangos, J. (2009). The Evolution of the Term »Washington Consensus«. *Journal of Economic Surveys*, 23(2), 350-384.
44. Martinez, L. (2008). European Union's Exportation of Democratic Norms: The Case of North Africa. V Z. Laidi (ur.), *EU Foreign Policy in a Globalized World: Normative Powers and Social Preferences* (str. 118-133). New York: Routledge.
45. Mauro, P. (1997). The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross-Country Analysis. V K. A. Elliot (ur.), *Corruption and The Global Economy* (str. 83–107). Washington, D. C.: Peterson Institute for International Economics.
46. Merlingen, M., & Ostrauskaite, R. (2006) *European Union Peacebuilding and Policing*. Abingdon: Routledge.
47. Nafziger, E. W., & Auvinen, J. (2005). Economic Development, Inequality, and War. V S. Asefa (ur.), *The Economics of Sustainable Development* (str. 31-64). Kalamazoo: University of Michigan.

48. Nafziger, E. W. (2006). Development, inequality and war in Africa. *The Economics of Peace and Security Journal*, 1(1), 14-19.
49. OECD. (2008). Evaluating conflict prevention and peacebuilding activities. Najdeno 27. aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/36/20/39289596.pdf>
50. Paris, R. (1997). Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism. *International Security*, 22(2), 54-89.
51. Paris, R. (2004). *At War's End: Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
52. Paris, R. (2010). Saving Liberal Peacebuilding. *Review of International Studies* 36(2), 337-365.
53. *Peacebuilding and the United Nations*. Najdeno 27. aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pbun.shtml>
54. Persson, T., & Tabellini, G. (1994). Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review*, 84(3), 600-621.
55. Pinstrip-Anderson, P., & Shimokawa, S. (2008). Do poverty and poor health and nutrition increase the risk of armed conflict onset? *Food Policy*, 33(6), 513-520.
56. Political Stability and Absence of Violence. (b. l.). V *Worldwide Governance Indicators*. Najdeno 22. februarja 2012 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp
57. Population growth (b. l.) V *World Data Bank*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
58. *Resolution 1645*. Najdeno 2. maja 2012 na spletnem naslovu http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1645%20%282005%29
59. Rodrik, D. (1996). Understanding Economic Policy Reform. *Journal of Economic Literature*, 34(1), 9-41.
60. Rodrik, D. (1998). Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses. *NBER Working Paper* 6350. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
61. Rodrik, D. (1999). Democracies Pay Higher Wages. *Quarterly Journal of Economics*, 114(3), 707-38.
62. Rodrik, D. (2007). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press.
63. Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. London: Cambridge University Press.
64. Rule of Law. (b. l.). V *Worldwide Governance Indicators*. Najdeno 22. februarja 2012 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp
65. Schutt, R. (2010). Nonviolent Alternatives to War. Najdeno 27. aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.vernalproject.org/papers/understanding/NonviolentAlternatives.html>
66. *United Nations Peacebuilding Fund*. Najdeno 2. maja 2012 na spletnem naslovu <http://www.unpbf.org/>
67. Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.

68. Spoor, M. (2004) Inequality, Poverty and Conflict in Transition Economies. V M. Spoor (ur.), *Globalisation, Poverty and Conflict* (str. 47-65). Dordrecht, Boston in London: Kluwer Academic Publishers.
69. Stewart, F. (2005). Policies Toward Horizontal Inequalities in Post-Conflict Reconstruction. *CRISE Working paper 7*. Oxford: University of Oxford.
70. Stiglitz, J. E. (2004). The Post Washington Consensus Consensus. Najdeno 4. novembra 2012 na spletnem naslovu http://policydialogue.org/files/events/Stiglitz_Post_Washington_Consensus_Paper.pdf
71. Stiglitz, J. E. (2006). Civil strife and economic and social policies. *The Economics of Peace and Security Journal*, 1(1), 6-9.
72. The World Bank. (2007). *World Development Indicators*. Washington, D. C.: Svetovna banka.
73. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2009). *Economic Development*. Harlow: Pearson.
74. Total natural resources rent. (b. l.) V *World Data Bank*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do>
75. *Transition indicators*. Najdeno 14. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml>
76. United Nations. (2012). *World Youth Report 2011*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs.
77. *United Nations Peacebuilding Commission*. Najdeno 2. novembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.un.org/en/peacebuilding/mandate.shtml>
78. Urdal, H. (2005). People vs. Malthus: Population Pressure, Environmental Degradation, and Armed Conflict Revisited. *Journal of Peace Research*, 42(4), 417-434.
79. Voh Bostic, A. (2010). The Role of the European Union's Expert Assistance in the Process of Peace-Building: The Case of Bosnia and Herzegovina. *European Foreign Affairs Review*, (15)2, 209-226.
80. Voh Bostic, A. (2011a). The Role of the EU's Civil Society Development Assistance in the Process of Peacebuilding: The Case of EU Enlargement. *Central European Journal of International & Security Studies*, 5(1), 91-114.
81. Voh Boštic, A. (2011b). Analysing EU's Civil Society Development in Bosnia and Herzegovina. *European Perspectives*, 3(1), 91-113.
82. Voh Boštic, A. (2011c, 10. december). Brez rasti plač in krepitve pravic delavcev izhod iz krize ni mogoč. *Sobotna priloga*, str. 12-13.
83. Voice and Accountability. (b. l.). V *Worldwide Governance Indicators*. Najdeno 22. februarja 2012 na spletnem naslovu http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp
84. Vrbensky, R. (2008). Can development prevent conflict? Integrated area-based development in the Western Balkans – theory, practice and policy recommendations. *WP02/2008*. London: London School of Economics and Political Science.
85. Wallenstein, P., & Sollenberg, M. (2001). Armed Conflict, 1989–2000. *Journal of Peace Research*, 38(5), 629–644.
86. *What we do*. Najdeno 2. maja 2012 na spletnem naslovu <http://www.osce.org/what>

87. Williamson, J. (1996). Lowest common denominator or neoliberal manifesto? The polemics of the Washington Consensus. V R. M. Auty & J. Toje (ur.), *Challenging the Orthodoxies* (str. 13-22). New York: St. Martins Press.
88. Williamson, J. (1997). The Washington Consensus Revisited. V L. Emmerij (ur.), *Economic and Social Development in the XXI Century* (str. 48-61). Washington, D. C.: Inter-American Development Bank.
89. Williamson, J. (2009). Democracy and the »Washington Consensus«. *World Development*, 21(8), 1329-1336.

PRILOGA

KAZALO PRILOG

<i>Priloga 1: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na politično stabilnost tranzicijskih držav</i>	<i>1</i>
<i>Priloga 2: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na vladavino prava v tranzicijskih državah</i>	<i>5</i>
<i>Priloga 3: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na število umorov v tranzicijskih državah</i>	<i>9</i>

Priloga 1: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na politično stabilnost tranzicijskih držav

Tabela 12:

Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, reducirani model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	-1.69e-5 (1.06e-5)	-8.49e-5** (3.77e-5)	-3.09e-5 (4.58e-5)	-1.76e-5 (1.51e-5)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	-0.021 (0.13)	0.579 (0.38)	-0.419** (0.20)	0.185 (0.21)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	-0.012* (0.01)	0.241*** (0.06)	0.003 (0.04)	-0.036*** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	-0.009*** (0.003)	0.003 (0.01)	-0.001 (0.01)	-0.024*** (0.01)
<i>NV</i> _{t-2}	-0.003 (0.00)	0.013 (0.07)	0.044 (0.05)	-0.001 (0.00)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	0.102*** (0.03)	0.086 (0.09)	0.011 (0.04)	0.170*** (0.04)
<i>demokracija</i> _{t-2}	-0.085 (0.08)	-0.776*** (0.29)	0.273 (0.17)	-0.347*** (0.13)
<i>vlada</i> _{t-2}	0.304*** (0.10)	0.138 (0.23)	-0.122 (0.37)	0.147 (0.13)
<i>korupcija</i> _{t-2}	0.160* (0.09)	0.787*** (0.21)	0.226 (0.17)	0.280* (0.15)
<i>konflikt</i>	-0.131 (0.10)		-0.164 (0.10)	0.169 (0.54)
Konstanta	0.998** (0.50)	-1.990 (1.54)	1.535 (1.26)	2.316*** (0.78)
Št. opazovanj	339	103	80	143
R ²	0.937	0.743	0.939	0.910

Opombe: Ocenjen je reducirani model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 13:

Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, reducirani model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>Bdppc</i> _{t-3}	-3.51e-5*** (1.18e-5)	-8.64e-5** (3.91e-5)	-1.21e-4** (4.65e-5)	-3.40e-5 (2.32e-5)
<i>liberalizacija</i> _{t-3}	0.002 (0.13)	0.472 (0.39)	-0.482*** (0.15)	0.249 (0.24)
<i>smrtnost</i> _{t-3}	0.001 (0.01)	0.210*** (0.07)	0.037 (0.03)	-0.032*** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-3}	-0.011*** (0.003)	0.001 (0.01)	-0.005 (0.01)	-0.021*** (0.01)
<i>NV</i> _{t-3}	1.55e-4 (0.002)	0.038 (0.08)	-0.056 (0.04)	0.001 (0.002)
<i>prebivalstvo</i> _{t-3}	0.065*** (0.02)	0.0051 (0.08)	0.0492* (0.03)	0.091** (0.04)
<i>demokracija</i> _{t-3}	-0.042 (0.08)	-0.442 (0.28)	0.157 (0.16)	-0.434** (0.17)
<i>vlada</i> _{t-3}	0.385*** (0.10)	0.199 (0.21)	0.039 (0.22)	0.283* (0.17)
<i>korupcija</i> _{t-3}	-0.070 (0.09)	0.434* (0.23)	0.008 (0.15)	0.046 (0.16)
<i>konflikt</i>	-0.156* (0.093)		-0.241** (0.12)	-0.032 (0.67)
Konstanta	0.588 (0.51)	0.519 (2.03)	0.542 (1.12)	1.993*** (0.72)
Št. opazovanj	312	96	72	132
R ²	0.942	0.742	0.958	0.902

Opombe: Ocenjen je reduciran model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 14: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, razširjeni model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	-1.03e-5 (1.41e-5)	-1.26e-4*** (3.95e-5)	-3.32e-5 (5.19e-5)	-1.02e-6 (1.67e-5)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.012** (0.01)	0.005 (0.02)	0.017 (0.02)	0.013 (0.01)
<i>gini</i> _{t-2}	0.006 (0.01)	-0.015 (0.02)	0.005 (0.02)	-0.007 (0.01)
<i>revščina</i> _{t-2}	2.2e-4 (0.003)	-0.005 (0.01)	0.007 (0.01)	-0.002 (0.004)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	-0.003 (0.01)	-0.043*** (0.01)	0.055*** (0.02)	0.020* (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	-0.172 (0.18)	0.371 (0.41)	-0.511 (0.46)	0.005 (0.20)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	-0.006 (0.01)	0.313*** (0.10)	-0.090 (0.04)	-0.028*** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	-0.006* (0.004)	-0.006 (0.01)	-0.011 (0.01)	-0.030*** (0.01)
<i>NV</i> _{t-2}	-0.002 (0.004)	0.007 (0.08)	0.093 (0.06)	-0.001 (0.005)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	0.125*** (0.04)	0.001 (0.11)	-0.010 (0.04)	0.200*** (0.04)
<i>demokracija</i> _{t-2}	-0.101 (0.09)	-0.849** (0.37)	0.027 (0.29)	-0.247* (0.14)
<i>vlada</i> _{t-2}	0.255** (0.12)	-0.022 (0.22)	-0.770** (0.34)	-0.080 (0.13)
<i>korupcija</i> _{t-2}	0.104 (0.10)	0.989*** (0.23)	-0.041 (0.29)	0.226 (0.15)
<i>konflikt</i>	-0.213* (0.12)		-0.375** (0.15)	-0.121 (0.73)
Konstanta	0.961 (0.75)	-2.551 (2.00)	-0.041 (1.91)	2.971*** (0.80)
Št. opazovanj	280	84	72	124
R ²	0.937	0.856	0.960	0.917

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 15: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na politično stabilnost, razširjeni model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-3}	-1.66e-5 (1.64e-5)	-1.7e-4*** (4.23e-5)	-1.37e-4** (5.54e-5)	-1.74e-5 (3.24e-5)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.016** (0.01)	-0.023 (0.02)	0.030* (0.02)	0.019* (0.01)
<i>gini</i> _{t-3}	0.016** (0.01)	-0.034** (0.02)	-0.022 (0.01)	0.009 (0.01)
<i>revščina</i> _{t-3}	-0.003 (0.003)	-0.011 (0.01)	0.006 (0.01)	-0.006 (0.01)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	0.003 (0.01)	-0.051*** (0.02)	0.042** (0.02)	0.018 (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-3}	-0.069 (0.18)	0.106 (0.40)	-0.343 (0.34)	-0.042 (0.26)
<i>smrtnost</i> _{t-3}	-0.001 (0.01)	0.346*** (0.12)	0.048 (0.04)	-0.024* (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-3}	-0.011*** (0.004)	-0.006 (0.01)	-0.007 (0.01)	-0.031*** (0.01)
<i>NV</i> _{t-3}	0.004 (0.004)	0.020 (0.08)	-0.058 (0.05)	0.004 (0.01)
<i>prebivalstvo</i> _{t-3}	0.101*** (0.03)	0.059 (0.11)	0.063 (0.04)	0.149** (0.07)
<i>demokracija</i> _{t-3}	-0.026 (0.09)	-0.194 (0.35)	0.121 (0.20)	-0.265 (0.20)
<i>vlada</i> _{t-3}	0.211* (0.12)	0.028 (0.28)	-0.414* (0.24)	-0.023 (0.22)
<i>korupcija</i> _{t-3}	-0.099 (0.10)	0.727** (0.30)	-0.204 (0.19)	0.030 (0.15)
<i>konflikt</i>	-0.675 (0.51)		3.796*** (1.18)	-0.194 (0.97)
Konstanta	0.102 (0.66)	5.282*** (1.83)	-0.591 (1.19)	2.713*** (0.78)
Št. opazovanj	260	79	66	115
R ²	0.941	0.846	0.970	0.910

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Priloga 2: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na vladavino prava v tranzicijskih državah

Tabela 16: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, reducirani model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	5.79e-6 (5.8e-6)	-1.17e-5 (1.34e-5)	-4.95e-5* (2.57e-5)	2.58e-5*** (8.85e-6)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	0.110 (0.07)	0.424** (0.16)	0.125 (0.10)	0.213* (0.13)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	0.004 (0.004)	-0.022 (0.03)	-0.002 (0.02)	0.010* (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	0.001 (0.002)	-0.007** (0.003)	0.007** (0.004)	0.017*** (0.004)
<i>NV</i> _{t-2}	-4.55e-4 (0.002)	-0.053 (0.04)	-0.014 (0.03)	-0.002 (0.002)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	0.057*** (0.02)	0.100** (0.04)	0.039** (0.02)	0.074*** (0.02)
<i>demokracija</i> _{t-2}	0.005 (0.06)	0.379** (0.15)	0.080 (0.12)	0.077 (0.08)
<i>vlada</i> _{t-2}	0.251*** (0.07)	0.265** (0.12)	-0.060 (0.21)	0.196** (0.10)
<i>korupcija</i> _{t-2}	0.303*** (0.05)	0.143 (0.10)	0.079 (0.14)	0.464*** (0.09)
<i>konflikt</i>	-0.025 (0.06)		-0.063 (0.09)	-0.384 (0.35)
Konstanta	-0.940*** (0.32)	-0.301 (0.58)	-1.083 (0.67)	-2.716*** (0.48)
Št. opazovanj	339	103	80	143
R ²	0.975	0.942	0.948	0.867

Opombe: Ocenjen je reducirani model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 17: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, reducirani model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
$bdppc_{t-3}$	9.99e-7 (7.46e-6)	-2.7e-5 (1.86e-5)	-6.91e-5** (2.80e-5)	2.16e-5 (1.5e-5)
$liberalizacija_{t-3}$	0.123 (0.08)	0.281 (0.19)	0.058 (0.11)	0.283** (0.14)
$smrtnost_{t-3}$	0.010** (0.005)	-0.015 (0.03)	-0.023 (0.02)	0.014** (0.01)
$izobrazba_{t-3}$	-0.0011 (0.002)	-0.008** (0.003)	0.006 (0.004)	0.016*** (0.004)
NV_{t-3}	3.32e-4 (0.002)	-0.059 (0.04)	-0.018 (0.02)	-0.001 (0.002)
$prebivalstvo_{t-3}$	0.065*** (0.02)	0.149*** (0.04)	0.018 (0.02)	0.094*** (0.02)
$demokracija_{t-3}$	-0.023 (0.07)	0.207 (0.15)	0.030 (0.12)	-0.008 (0.10)
$vlada_{t-3}$	0.194*** (0.07)	0.250* (0.13)	-0.261* (0.13)	0.120 (0.10)
$korupcija_{t-3}$	0.247*** (0.05)	0.152 (0.11)	0.241* (0.13)	0.417*** (0.08)
$konflikt$	0.039 (0.05)		-0.090 (0.80)	-0.735* (0.38)
Konstanta	-1.068*** (0.34)	0.777 (0.93)	-0.667 (0.79)	-2.833*** (0.42)
Št. opazovanj	312	96	72	132
R^2	0.974	0.926	0.958	0.856

Opombe: Ocenjen je reduciran model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 18: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, razširjeni model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	5.91e-6 (8.16e-6)	-4.0e-5** (1.52e-5)	-1.21e-5 (3.71e-5)	3.63e-5*** (1.12e-5)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.005 (0.004)	-0.010 (0.01)	0.002 (0.02)	0.012** (0.01)
<i>gini</i> _{t-2}	-0.004 (0.004)	-0.019** (0.01)	0.014 (0.01)	-0.009* (0.005)
<i>revščina</i> _{t-2}	0.003* (0.002)	0.005 (0.004)	0.011 (0.01)	0.003 (0.003)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	1.25e-6 (0.004)	-0.023*** (0.01)	4.05e-4 (0.01)	0.006 (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	0.121 (0.11)	0.440** (0.21)	0.528 (0.32)	0.025 (0.14)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	0.003 (0.01)	-0.051 (0.04)	-0.045 (0.03)	0.011* (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	0.007*** (0.002)	-0.004 (0.003)	0.006 (0.01)	0.018*** (0.004)
<i>NV</i> _{t-2}	-0.001 (0.002)	0.004 (0.05)	-0.011 (0.04)	-0.006* (0.004)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	0.074*** (0.03)	0.118** (0.05)	0.032 (0.03)	0.097*** (0.03)
<i>demokracija</i> _{t-2}	-0.008 (0.08)	0.845*** (0.18)	0.149 (0.23)	0.137* (0.08)
<i>vlada</i> _{t-2}	0.202*** (0.08)	0.194 (0.13)	0.046 (0.29)	0.167 (0.10)
<i>korupcija</i> _{t-2}	0.296*** (0.06)	0.008 (0.11)	-0.181 (0.21)	0.456*** (0.09)
<i>konflikt</i>	0.106 (0.07)		-0.099 (0.12)	-0.477 (0.43)
Konstanta	-1.446*** (0.45)	0.809 (0.83)	-2.268** (0.96)	-2.209*** (0.52)
Št. opazovanj	280	84	72	124
R ²	0.977	0.962	0.961	0.877

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 19: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na vladavino prava, razširjeni model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-3}	5.69e-6 (9.45e-6)	-1.31e-5 (2.04e-5)	-4.2e-5 (3.29e-5)	3.74e-5** (1.69e-5)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	0.010** (0.004)	0.012 (0.01)	-0.024** (0.01)	0.016*** (0.06)
<i>gini</i> _{t-3}	6.05e-6 (0.004)	-0.003 (0.01)	-0.005 (0.01)	-0.004 (0.005)
<i>revščina</i> _{t-3}	0.004* (0.002)	0.005 (0.004)	0.009 (0.01)	0.003 (0.004)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	0.001 (0.004)	-0.023** (0.01)	0.018 (0.01)	0.005 (0.01)
<i>liberalizacija</i> _{t-3}	0.085 (0.11)	0.247 (0.22)	-0.305 (0.24)	0.081 (0.15)
<i>smrtnost</i> _{t-3}	0.004 (0.01)	-0.093* (0.05)	-0.026 (0.02)	0.018*** (0.01)
<i>izobrazba</i> _{t-3}	0.007*** (0.002)	-0.004 (0.004)	-2.02e-4 (0.004)	0.017*** (0.004)
<i>NV</i> _{t-3}	-0.003 (0.002)	-0.048 (0.04)	0.010 (0.03)	-0.007* (0.004)
<i>prebivalstvo</i> _{t-3}	0.084*** (0.03)	0.113** (0.05)	-0.036 (0.02)	0.116*** (0.03)
<i>demokracija</i> _{t-3}	-0.054 (0.08)	0.633*** (0.22)	-0.135 (0.14)	0.025 (0.09)
<i>vlada</i> _{t-3}	0.097 (0.07)	-0.093 (0.18)	-0.309* (0.16)	0.110 (0.11)
<i>korupcija</i> _{t-3}	0.316*** (0.06)	-0.057 (0.16)	0.362*** (0.12)	0.410*** (0.08)
<i>konflikt</i>	-0.626** (0.30)		1.141 (0.75)	-0.936* (0.49)
Konstanta	-1.541*** (0.45)	0.522 (1.18)	0.259 (0.70)	-2.675*** (0.53)
Št. opazovanj	260	79	66	115
R ²	0.977	0.945	0.972	0.866

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Priloga 3: Ocena vpliva dvoletnega in triletnega zamika pojasnjevalnih spremenljivk na število umorov v tranzicijskih državah

Tabela 20: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, reducirani model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	-4.99e-4*** (1.33e-4)	-2.33e-4 (1.57e-4)	-2.17e-4 (4.96e-4)	-0.001*** (2.19e-4)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	-1.302 (1.17)	-0.662 (1.97)	4.463** (1.82)	-4.422** (1.71)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	0.359*** (0.09)	1.866*** (0.32)	0.945*** (0.34)	0.127* (0.07)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	0.055 (0.04)	-0.034 (0.03)	0.209** (0.10)	0.051 (0.05)
<i>NV</i> _{t-2}	-0.016 (0.01)	-0.595 (0.51)	-0.078 (0.32)	-0.029** (0.01)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	-0.041 (0.24)	0.055 (0.41)	-0.158 (0.40)	1.172*** (0.34)
<i>demokracija</i> _{t-2}	0.385 (1.41)	-2.010* (1.10)	-7.423*** (2.61)	0.684 (1.02)
<i>vlada</i> _{t-2}	1.828*** (0.669)	1.746 (1.192)	1.838 (2.234)	-0.342 (0.788)
<i>korupcija</i> _{t-2}	-1.269** (0.56)	1.382 (0.86)	2.444 (2.37)	0.758 (0.79)
<i>konflikt</i>	1.220** (0.49)		3.041** (1.42)	-17.950*** (4.63)
Konstanta	1.774 (4.83)	5.936 (9.25)	-39.950** (15.31)	18.130*** (4.76)
Št. opazovanj	285	96	67	121
R ²	0.922	0.972	0.852	0.967

Opombe: Ocenjen je reduciran model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 21: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, reducirani model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-3}	-0.001*** (1.89e-4)	-1.14e-4 (1.9e-4)	-3.82e-4 (4.17e-4)	-0.002*** (2.25e-4)
<i>liberalizacija</i> _{t-3}	-1.019 (1.23)	0.183 (2.52)	3.747* (1.86)	-2.704* (1.44)
<i>smrtnost</i> _{t-3}	0.290*** (0.09)	1.801*** (0.43)	0.754** (0.33)	-0.012 (0.08)
<i>izobrazba</i> _{t-3}	0.085* (0.04)	-0.045 (0.03)	0.220* (0.11)	0.042 (0.05)
<i>NV</i> _{t-3}	-0.030 (0.02)	-0.339 (0.59)	0.043 (0.21)	-0.020 (0.01)
<i>prebivalstvo</i> _{t-3}	0.080 (0.20)	-0.303 (0.49)	-0.027 (0.24)	1.328*** (0.30)
<i>demokracija</i> _{t-3}	1.226 (1.30)	-2.149 (1.31)	-5.470** (2.56)	0.123 (1.13)
<i>vlada</i> _{t-3}	1.275* (0.66)	0.577 (1.27)	0.308 (1.66)	-1.664* (0.93)
<i>korupcija</i> _{t-3}	-1.243** (0.55)	2.130* (1.16)	2.128 (1.89)	1.251 (0.90)
<i>konflikt</i>	1.208** (0.52)		3.538** (1.64)	15.000*** (1.80)
Konstanta	-1.563 (4.77)	-4.524 (9.86)	-34.64** (16.97)	27.41*** (6.88)
Št. opazovanj	262	88	62	111
R ²	0.934	0.973	0.855	0.973

Opombe: Ocenjen je reduciran model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta. Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 22: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, razširjeni model (1)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-2}	-0.001*** (2.56e-4)	-2.87e-4 (233)	-0.001 (9.45e-4)	-0.001*** (2.53e-4)
<i>rastbdp</i> _{t-1-t-3}	-0.079 (0.08)	0.055 (0.17)	0.005 (0.13)	0.003 (0.06)
<i>gini</i> _{t-2}	-0.168** (0.07)	-0.003 (0.13)	-0.072 (0.24)	-0.215*** (0.06)
<i>revščina</i> _{t-2}	0.010*** (0.03)	0.046 (0.07)	-0.255** (0.12)	0.041 (0.04)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	-0.066 (0.07)	-0.036 (0.11)	-0.200 (0.18)	-0.001 (0.11)
<i>liberalizacija</i> _{t-2}	-0.994 (1.80)	-1.215 (2.93)	3.642 (5.01)	-3.266* (1.94)
<i>smrtnost</i> _{t-2}	0.385** (0.15)	1.691** (0.77)	1.073* (0.56)	-0.049 (0.09)
<i>izobrazba</i> _{t-2}	0.070 (0.05)	-0.029 (0.05)	0.236* (0.12)	0.041 (0.06)
<i>NV</i> _{t-2}	-0.029 (0.06)	-0.563 (0.58)	-0.017 (0.52)	-0.042 (0.06)
<i>prebivalstvo</i> _{t-2}	-0.440 (0.37)	-0.007 (0.94)	-0.269 (0.21)	0.563 (0.49)
<i>demokracija</i> _{t-2}	-0.405 (1.77)	-1.375 (2.20)	-6.318** (3.01)	1.012 (1.17)
<i>vlada</i> _{t-2}	2.387** (1.12)	1.572 (1.99)	3.036 (2.48)	-0.699 (1.19)
<i>korupcija</i> _{t-2}	-0.773 (0.73)	0.758 (1.58)	5.740** (2.44)	1.821* (1.09)
<i>konflikt</i>	1.441* (0.76)		3.628** (1.36)	25.290*** (2.51)
Konstanta	8.062 (7.03)	9.872 (15.04)	-24.500* (13.46)	26.270*** (6.11)
Št. opazovanj	245	79	61	105
R ²	0.928	0.971	0.945	0.973

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za dve leti (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.

Tabela 23: Vpliv družbenoekonomskih dejavnikov na število umorov, razširjeni model (2)

	(1) skupno	(2) EU	(3) Balkan	(4) SZ
<i>bdppc</i> _{t-3}	-0.001** (2.91e-4)	2.24e-4 (3.02e-4)	-0.001 (0.001)	-0.002*** (3.08e-4)
<i>Rastbdp</i> _{t-1-t-3}	-0.073 (0.08)	0.254* (0.15)	0.210* (0.12)	0.046 (0.07)
<i>gini</i> _{t-3}	-0.092 (0.07)	0.196 (0.13)	0.027 (0.18)	-0.150*** (0.05)
<i>revščina</i> _{t-3}	0.104*** (0.02)	0.127*** (0.05)	-0.123 (0.08)	0.0123 (0.04)
<i>brezposelnost</i> _{t-1-t-3}	0.005 (0.07)	0.113 (0.09)	-0.018 (0.14)	0.065 (0.12)
<i>liberalizacija</i> _{t-3}	-0.775 (2.07)	-0.374 (3.00)	10.400** (3.95)	-1.741 (2.16)
<i>smrtnost</i> _{t-3}	0.330** (0.16)	0.769* (0.41)	0.649** (0.27)	-0.164 (0.11)
<i>izobrazba</i> _{t-3}	0.010** (0.05)	-0.021 (0.04)	0.263** (0.10)	0.017 (0.05)
<i>NV</i> _{t-3}	-0.101 (0.07)	-0.412 (0.55)	-0.032 (0.33)	-0.028 (0.05)
<i>prebivalstvo</i> _{t-3}	0.015 (0.31)	-0.983 (0.62)	0.048 (0.28)	1.144** (0.51)
<i>demokracija</i> _{t-3}	0.164 (1.66)	-2.631 (2.03)	-2.826** (1.26)	0.339 (1.33)
<i>vlada</i> _{t-3}	2.152** (0.93)	-0.217 (1.67)	-1.264 (2.75)	-2.714* (1.39)
<i>korupcija</i> _{t-3}	-1.136** (0.56)	-0.081 (1.21)	0.644 (1.61)	1.954 (1.23)
<i>konflikt</i>	-24.720*** (9.39)			-4.748 (7.95)
Konstanta	0.903 (6.93)	-8.225 (13.09)	-50.68*** (14.97)	25.64*** (5.45)
Št. opazovanj	227	74	56	97
R ²	0.940	0.976	0.931	0.976

Opombe: Ocenjen je razširjeni model. Pojasnjevalne spremenljivke so odložene za tri leta (razen spremenljivk *rastbdp* in *brezposelnost*). Regresija kontrolira fiksne učinke posameznih let in držav na odvisno spremenljivko. V oklepajih so robustne standardne napake. Simbol ***, ** in * označuje stopnjo verjetnosti manjšo od 1, 5 oziroma 10 odstotkov.